

MONITUM IN SUBSEQUENS OPUSCULUM.

(D. B. PEZIUS, *Anecdot. t. I, pref., p. lxix.*)

Libellus sequens in codice Petrensi in 4, coævo. hunc titulum retinet : « De gloria et honore Filii hominis. » Inscriptum id est B. Hartmanno episcopo Brixensi, cui plures lucubrationses Gerholus censendas comisit. In eo præcipue adversus eos agit qui difficultiora sua in diversis opusculis dicta de adorando in Christo homine ita accipiebant, ut si affirmasset, « humanitatem, qua homo est homo, quæque ipsa non est homo, in Dei gloria summe glorificatam esse, » cum in Gerholus « de humanitate, quæ est homo, ex anima rationali et humana carne subsistens, » intellexerit. Itaque docet ex diversis Patribus in hoc opere, sane subtili ac docto, si quod aliud scripsit Gerholus, Christum hominem non solum DULIA, sed etiam LATRIA adorandum esse, cum « Christus, qui et divinitas Deus, et humanitas homo est, non possit vere intelligi homo, nisi cum Verbo, quod caro factum est, » etc. Capiti 12 inserta est epistola Brunonis ep. Argentinensis, qua mirificis laudibus extollit doctrinam Gerholi, cui diversi in diœcesi Salisburgensi, Pataviensi et Babenbergensi adversarii negotium faceret, maxime Folmarus ille, cuius errores cap. 13 et seqq. confutat.

EXPOSITIO IN PSALMUM LXIV

SIVE

LIBER DE CORRUPTO ECCLESIAE STATU.

(Hoc ven. Gerholi opusculum, antea seorsim editum, Commentario in Psalterium supra edito restituimus.)

VEN. GERHOHI PRÆPOSITI REICHERSPERGENSIS OPUSCULUM DE GLORIA ET HONORE FILII HOMINIS.

(Edidit D. B. PEZIUS, *Anecdot. tom. I, col. 163; rursus typis commisit GALLAND. Vet. Patr. Biblioth. t. XIV, col. 595, quem sequimur.*)

GERHOHI EPISTOLA AD HARTMANNUM EPISCOPUM BRIXIENSEM

Dominino HARTMANNO venerabilis Ecclesiae Brixien- A tellectum sit contra fidem. Sane quæ ambiguae possent intelligi, ne sui obscuritate vel ambiguitate aliquem turbent, sicut in opusculo subjecto dilucidare studui, ut sobrios lectores non offendant. Si autem lectores ebrii, scholastico potius quam theologicō vino ultra modum potati offenduntur in

Sicut promisi coram præsentia vestra, omnia præcipua scripta mea diligentissime pertractavi. Sed nihil, Deo gratias, inveni in eis quod recte in-

scriptis meis, ignoscendum est illis, nisi forte ita fuerint obstinati ut acquiescere nolint sanctorum Patrum testimoniis certis et apertis, quibus nostra scripta concordare in opusculo subjecto monstravimus. Quod proinde sermone agresti compagimus, ut simplicibus quoque lectoribus in promptu sit hic invenire thesaurum in agro styli agrestis absconditum, et facile inveniendum non his qui semper errant corde, quibus est oculus nequam, sed humilibus et benevolis lectoribus, quibus est oculus columbinus et simplex, totum corpus lucidum faciens.

Talem oculum sciens vestrum esse post dominum archiepiscopum, cui hoc primitus obtuli utpote ad illius personam dictatum, vobis quoque offero praesens opusculum legendum, vestrisque fidelibus ostendendum, atque mihi per latorem praesentium remittendum. Credo autem vobis non solum esse

A oculos columbae deargentatae, quibus alatus possitis ita volare, ut non teneamini aranearum telis, licet subtiliter contextis, attamen ita fragilibus, ut non nisi muscas aut culices tenere valeant. Nimurum talia sunt scholasticæ subtilitatis argumenta, quibus homini assumpto in Deum nimis derogatur, dum negatur æque Altissimus ut Deus Pater ejus. Cum Deus assumens et homo assumptus, non duo sint Altissimi sed unus Altissimus, in assumpta natura, aeternaliter gloriosus, et in assumpta summa gloria et summa potentia usque ad summum sublimatus.

B Hanc fidem vobis, charissime Pater, esse non dubito. Sed ne aliam fidem docentibus moveamini, mitto vobis in opusculo praesenti multas auctoritates consonantes nostræ fidei, quas rogo dignemini attendere, mihi breviter quid vobis videator agnoscere.

INCIPIT LIBER.

I. Tibi, venerande Pater Eberharde Salisburgen-sis Ecclesiae metropolitane, ad memoriam reduco; quod ubi primo in psalmos quædam scribere coepi, te scriptorum meorum lectorem et correctorem elegi, simulque dominum beatæ memoriae Frisingensi episcopum Othonem, virum prudentem et valenter litteratum, paratus emendare, si quid in scriptis meis inveniretur, unde jure offenderetur animus vel simpliciter vel insidiose legentium. Et ecce adhuc sum paratus ad id ipsum juxta legis edictum. In qua per Moysen Dominus loquitur, dicens: *Cum obtuleris sacrificium coctum in cibano de simila, panes scilicet absque fermento conspersos oleo, lagana azyma oleo lita: si oblatio tua fuerit de sartagine similæ conspersæ oleo et absque fermento, divides eam minutatim, et fundes supra oleum. Sin autem de craticula sacrificium, æque simila eo conspergetur (Levit. xi, 4-7).*

II. Ei qui similam verbi Dei coquit in cibano, id est Scripturam sacram tractat in Spiritu sancto, panes faciens absque omnis hæreticæ pravitatis vel vanæ gloriæ fermento, conspersos, ut prædictum est, charitatis oleo; ei, inquam, persecutio semper est. Aut enim ab his, qui intus sunt, falsis fratribus illi derogatur; aut ab illis qui foris sunt, impiis et sine Deo hominibus manifestius impugnatur. Ait ergo: *Si oblatio tua fuerit de sartagine, similæ conspersæ oleo et absque fermento. Id est si intus habueris pugnas verborum a falsis fratribus pro sacra studio Scripturaræ, quam cum charitatis oleo et absque falsitatis tractaveris fermento, divides eam minutatim, id est diligentissime singula dicta discussies, ne forte quidpiam juste reprehendi possit. Et*

C fundes supra oleum; similæ oleo jam conspersæ, iterum minutatim divisæ, supra fundens oleum, id est Scripturæ sacræ per charitatem elucidatae, iterum singillatim retracta [f. retractatae] adversus contradicentes non amaritudinis zelo, sed ardenteris, ut eos lucrisfacias, superaddes ejusdem charitatis oleum.

D III. Sartago vas a strepitu soni est vocatum. Sonat enim et strepit, dum in ea frigitur oleum. Internum ergo significat divinæ æmulationis incendium, id est interius personantem ac perstrepentem falsorum fratrum invidiam. Porro craticula aperit illorum, qui foris sunt, signat malitiam; qui sanctos homines veritatis similam Deo sacrificantes corporaliter quoque distentos subjectis incendiis conflagraverunt. Illic quoque oleum conspergitur. Corpore namque assato charitas exundat et ebullit ferventius. Ait ergo: *Sin autem de craticula sacrificium, æque simila oleo conspergetur. Notandum quod si de sartagine est oblatio, minutatim dividi, et sic oleum supra fundi jubetur. Sin autem de craticula, non minutatim dividi, sed tantum oleo conspergi imperatur. Nam contra falsos fratres, qui sub nomine Christiano veritati insidianter, diligenter divisione, ac subtili discretionis minutatione opus est. Quippe qui sub iisdem nominibus, quibus pro fide utimur, et ipsi malitiose delitescentes contra fidem nituntur. Unde Dominus noster: Attendite a falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces (Matth. vii, 15). Cæterum contra eos, qui Christi nomen oderunt, non adeo dubia vel subtilis pugna est. Illic enim quasi in pleno campo hostem*

dignotescere valet simplicitas quoque rusticorum fidelium. Nam, sicut ipse Dominus noster, cum a Judæorum pontificibus, Scribis ac Pharisæis, tanquam in sartagine stridula, seditioso strepitu, quæstunculis objectis frigeretur; subtili Scripturarum commemoratione causam justitiae suæ tuebatur. Cum autem coram Pilato staret, nihil cum illo de Scripturis est locutus. Sic electi ejus discipuli, quæ ab eis, qui Scripturarum notitiam profertur, quæstionibus perversis inquietantur, oportet ut de Scripturis vigilanter respondendo, verba sua quasi minutatim dividant. Quoties autem ab eis tribulantur, qui Scripturas non re-ipsount, vel carum non habent auditum, sermonem de hujusmodi non esfundant.

IV. Sequitur in eodem sanctæ legis mandato: *Quam offerens Domino, trades manibus sacerdotis; qui fundet super eam oleum, et ponet thus (Levit. ii, 1).* Oleum charitatem, thus bonæ famæ significat olorem. Illoc ergo sermo divinus præcipit ut sacerdos, qui similam sic minutatim examinatam de manu offerentis accipit, lucidae charitatis liquamine illam condire, atque apud eos qui foris sunt, bono testimonio commendare satagat. Fecit hoc sacerdos magnus, qui in diebus suis placuit Deo, papa Eugenius: qui acceptam de manu mea similam quam gratariter accepit, quam lucido charitatis cœlo illam aspexerit, cuiusque odoris apud illum fuerit: satis indicant ejus litteræ, quæ ita se habent:

V. « EUGENIUS episcopus, servus servorum Dei dilecto filio G. Reicherspergensi præposito salutem et apostolicam benedictionem.

« Scripta devotionis tuæ benigne recepimus, servorem tuæ religionis ex eorum inspectione manifeste cognovimus, concaluit cor tuum intra te, et in meditatione tua exardescet ignis; ignitum quoque eloquium tuum vehementer. Super hoc itaque quod contra pessimas novitates; commotiones quoque, quæ contra Ecclesiam Dei oriuntur, te zelo charitatis exardescere cognoverimus, paterno affectu gaudemus, et devotionem tuam in Domino collaudamus. Verum quia bonum est incipere, sed multo melius consummare; dilectionem tuam in Domino commonemus, ut in bono proposito firmiter perseveres. Quia nos personam tuam, tanquam literatum et religiosum virum paterna charitate diligimus, et in quibus secundum Deum possumus, honore et manutenere volumus.

« Data Sutrii xvii Kal. Iunij. »

VI. Post Eugenium vero non est inventus similis illi in Ecclesia Romana pontifex, qui scriptis meis la benigne arrideret, qui oleum superfunderet ac thus poneret quia qui ei postea successerunt, non ita me habuerunt notum, ut ille. Attamen scripta mea quasi similam diligentissime tritam papæ Anastasio misi, quibus ille non respondit: qua de causa non judico. Similiter Adriano papæ, cum esset Beneventi agens illic de concordia inter se

A ac Siculum tyrannum, præsentatus est libellus ad ipsum dietatus, in quo novitates hujus temporis magna ex parte concessi, atque ab illo responsum petti: quo vel approbaret vel improbareret, quæ sensi et sentio, paratus illi per omnia consentire, quia nunquam in doctrina fidei a sancta Romana Ecclesia dissentire volo. Cujus pontifices a beatæ memorie Calixte papa ad jam dictum papam Eugenium sic me habuerunt notum, et gratia sui gratum et charum, ut eorum charitas esset mihi pro liquamine olei dictis et scripturis meis ordinate superfusi, atque pro thure odorifero gratia eorum redoleret mihi sepe ad ipsos et saepius ad dominos cardinales aliqua scribenti. Sicut nuperime ad dominum Heinricum cardinalem presbyterum sanctorum Nerei et Achillei dictavi ex ejus petitione *opuscolum de fide, illud exponens: Mulierem fortem quis inveniet? (Prov. xxxi, 10.)*

B VII. Romanis autem pontificibus Anastasio et Adriano licet nonnulla scripserim, nullum potui responsum ad quæstiones meas extorquere: puto non ob aliud, nisi quia erant occupati et turbati erga plurima. Nuper autem suscepit scripta papæ Alexandri spondentis, quod velit me habere in gratia sicut antecessores sui; gratias igitur habeo ipsi ad me scribenti, cum ego adhuc nihil scripserim ad eum, præpeditus per chaos magnum, quod est inter nos et ipsum; ita ut his, qui volunt hinc transire ad ipsum, vel ab ipso ad nos, obsistat impedimentum grande illius discordiæ, quæ inter sacerdotium et imperium suscitata est peccatis existentibus, quia vita rectorum pro meritis disponitur subditorum. Dum itaque in sacrificio nostro sartaginiis auditur sonitus et strepitus, neque ad Romanum pontificem liber a nobis accessus patet: quasi loco ipsius, tu, archiepiscope Juvariensis Ecclesie, pro illo mihi es electus ex millibus: cuius etiam hortatu hæc scribo; ut simila per me tibi oblata et minutatim examinata, ubi apparbitur acceptabilis, tuæ charitatis oleo conditatur, et thure odoriferi testimonii tui contra æmulos defendatur.

C **CAPUT PRIMUM.**
Quomodo id accipendum in scripturis Gerhohi: « Christus natus est in cœlo sine matre; in terra sine patre. » Proponit novorum Nestorianorum dogma, qui duce magistro Gisilberto, Christum dividunt in duos filios, hominem et Deum, alterum de virginе, alterum de Patre Deo generatum, ac proinde hominem Filium hominis naturalem, a Deo adoptatum in filium aiunt, nec esse in gloria Patris, etc.

D I. Sunt autem in scriptis meis duo offendicula, ut dicitur, præcipua videlicet quod « hominem dico esse in gloria Dei patris; quodque ipsum hominem dico esse Patris naturalem et unicum Filium, eo quod conceptionem ejus astruo non sine Deo Patre peractam in Virgine, qui misit misericordiam suam et veritatem suam in utero Virginis. Unde in ea, misericordia et veritas obviaverunt sibi; et veritas de terra orta est, quæ in cœlo æterna iter oriens

Ex alto, in ortu illo non habet matrem, sed solum Deum patrem. In ortu vero, quo de terra virginem carnis ortus est, nil quidem operatus est pater carnalis; operatus est autem, pater ille spiritualis, qui misit Verbum suum in utero Virginis incarnandum; quo virgo imprægnata, Deum nobis protulit, Filium Dei, eundemque filium suum naturalem. Quo dicto simplices offendit possunt, lecitantes de Christo; quod sit natus in cœlo sine matre, in terra sine patre: hoc non attendentes quod, licet in cœlesti et æterna generatione omnino caruerit matre, non tamen in terra et de terra ortus caruit penitus omni patre: cui et Joseph vir Mariæ fuit pater adoptivus; et Deus, qui virginem Verbo suo per Spiritum sanctum fecundavit, pater est naturalis. Proinde cum legitur: « In terra sine patre, » subaudiendum est, carnali carnaliter generante, quia sine tali Patre mater Virgo illum concepit, solo Deo in illa operante, ut quod nasceretur ex ea, vocaretur Filius Dei.

I. Attamen ut idem ipse ostenderetur in terra quoque non caruisse omnino patre vel patribus, ex quibus ipse Christus erat secundum carnem, dictus est etiam *filius David filii Abrahæ* (*Matth. 1, 8*); neque ipse abnuit se nominari *filius David*, eum diceretur ei: *Miserere mei, fili David* (*Matth. xv, 22*). Item: *Hosanna filio David* (*Matth. xxi, 9*), quia recognovit se filium David, non solum secundum carnem, sed et secundum promissionem. Sicut enim promissus est Abrahæ homo de semine ipsius nasciturus, ita quoque promissus est regi David rex de fructu ventris sui super solium ipsius exaltandus; dicente ad illum Deo: *De fructu ventris tui ponam super sedem tuam* (*Psalm. cxxxii, 11*). Non est ergo falsa intitulatio libri generationis Jesu Christi filii David, filii Abrahæ; quia duobus illis patribus erat specialiter promissus: et ex eis quoque secundum carnem, simulque secundum promissionem generatus est. Quia enim promittenti Deo crediderunt, ipsa fides reputata est illis ad iustitiam, et ex merito ipsius fidei recte dicuntur patres Christi. De cuius genealogia tres reges in Matthæo inveniuntur excisi, qui non habuerunt fidem ipsius venturi; imo et persecuti sunt sanctos prophetas de ipso loquentes. Merito ergo, ut dictum est, excisi sunt, et abscessi quasi rami aridi; ubi dictum est: *Joram genuit Oziam* (*Matth. 1, 8*), prætermis tribus regibus, Ochozia, Joas, Amasia, quibus nihil profuit quod ex eorum carne descendit Christus, quia increduli erant ejus præconibus, quos etiam persecuti sunt. Ac proinde non sunt patres Christi nominandi, sicut Abraham et David, quorum filius est Christus secundum repromissionis fidem.

III. In his ergo prænotatis offendiculis cavendum videtur ne scandalizentur pusilli Christi, qui cum sint pusillæ ac modicæ fidei, facile scandalizari poterunt; dum, quod in fide catholica involutum continetur, aliqua ex parte revelatur ac distinguitur

A cogentibus illis tauris, qui lascivire ac insanire sinuntur in vaccis populorum, ut excludant eos qui probati sunt in argento (*Psalm. lxvii, 31*). Neque enim pavida mortalium corda præsumerent arena fidei scrutari, nisi cogente permaxima necessitate, pullulantibus hæresibus novis, aut, quod pejus est, repullulantibus antiquis, olim damnatis. Ita in diebus nostris reviret Nestorius, dividens Christum in duos filios, hominem et Deum; alterum de Virgine, alterum de Patre Deo generatum. Ac proinde hominem Fillum hominis naturalem, a Deo adoptatum in Filium, ait, hujus temporis Nestoriani, nec esse in gloria Patris; nec habere nomen, quod est super omne nomen. » Quam doctrinam pravam ne ipsi videamus fixuisse, atque aliis falso imposuisse; cum plures audierimus auctoritate magistri Giselberti hoc asserentes, ipsius verba ponamus. Etenim glossando Apostolum, et expōnens illud: *Propter quod et Deus exaltavit illum, et dedit ei nomen, quod est super omne nomen*, dicit inter cetera (*Philipp. ii, 9*): « Quibusdam videtur hoc nomen datum homini, quod nulla ratione convenit. Hoc enim donum est Dei esse filium, hoc nomen esse Deum, quod non per solam appellacionem, sed per naturam super omne nomen est, quod non post passionem, sed potius a Patre, a quo habet omnia, cum generaretur accipit. Hoc ergo non est homini datum, nisi quis dicat per adoptionem esse datum. Sed adoptivo Deo non flectitur omne genu, nec est in gloria Dei Patris: nam nato ex Deo hoc competit. Dicit tamen Apostolus, propter hoc dedit illi Deus nomen, quod est super omne nomen. Quod ideo dicit quia natus accepit, ut post crucem manifestaretur: quod a Patre, dum generaretur, accepit. »

CAPUT II.

Id in epistola sua ad Eberhardum ep. Babenbergensem: « Humanitas in Dei gloria summe glorificata est, » non de humanitate, qua homo est homo, quæque ipsa non est homo; sed de humanitate, qua est homo ex anima rationali, et humana carne subsistens, intelligendum esse docet, existimareque, minus recte dici « hominem in Christo fuisse deficitum. »

D 1. Hujus doctrinæ fermento, cum sentirem plures infectos, quorum et scripta legi, et dicta frequenter audivi: contra eos in scriptis meis talē pro modulo meo studui erigere turrim, qualis in Canticis canticorum describitur; ubi sponsæ dicitur: *Nasus tuus sicut turris Libani, quæ respicit contra Damascum* (*Cant. vii, 4*). Denique sicut naso fetores et odores discernuntur, sic per spiritum distinctionis in doctrina fidei a falsis vera distinguuntur. Quod permaxime necessarium est, ubi cives Damasceni contra cives Jerusalemi dimicantes, antiquos fidei terminos confundunt atque diminuunt. Qui homini assumpto in Deum, negant esse nomen datum, quod est super omne nomen, detrahuntque illi gloriam, qua coronatus in dextera Dei sedet, coequalis illi secundum divinitatem, sed minor sc-

cundum humanitatem. Quod, quia visus fui negasse in epistola domino Babenbergensi missa, hæc ipsa epistola videtur hic aliquatenus determinanda. In qua cum astruxerim « humanitatem in Dei gloria summe glorificatam. » sobrius lector dobet intellexisse non humanitatem, qua homo est homo, quæque ipsa non est homo (ut asserit Boetius in libro De Trinitate) sed humanitatem, quæ homo est ex anima rationali et humana carne subsistens. Nam utroque modo solet accipi nomen « humanitatis. » Quod, ne longe petatur exemplum in ipsa sive Athanasii, potest animadverteri. Quippe ubi de Christo loquens dicit, « minor Patre secundum humanitatem, » recte intelligitur humanitas, « qua homo est; » non « quæ homo est. » De qua humanitate in prefata epistola satis est ostensum; quod neque per misericordiam deerescit, neque per gloriam crescit. Quia non minus est homo Judas in inferno quam Petrus in cœlo, neque ille in cœlo magis est homo quam Judas in inferno, et homo peccati filius perditionis non magis vel minus est homo quam Filius hominis in cœlo. Ac proinde recte de illo secundum hunc sensum dicitur minor Patre secundum humanitatem: quanquam illa singularis humanitas, qua non solum homo est homo, sed et qua Deus est homo, longe superexcusat omnem dignitatem angelorum et hominum sanctorum, qui puri sunt homines. Quam nimirum, propter suæ dignitatis excellentiam et reverentiam, extra omnium hominum qui puri sunt homines congeriem segregatam, si in omnibus hominibus puram et nudam intendimus humanitatem, procul dubio invenimus eam sic in omnibus hominibus invariabilem, ut quodammodo imitetur aeternitatem, ad cuius imaginem facta est; licet alius homo, alio plus miser, et beatus inveniatur, et inter miseros Antichristus miserrimus, atque inter beatos ille habetur beatissimus, de quo legitur: *Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum* (Psal. 1, 1), etc.

II. Revera supra omnes beatos, beatus vir seu homo prædicandus est is, qui neque originali neque actuali macula inquinatus, nobis pontifex factus est impollitus, segregatus a peccatoribus, et excelsior cœlis factus, non per humanitatis naturam seu per solam gratiam. At non minus est homo D is, cui dicitur: *Quid gloriaris in malitia, qui potens es in iniustitate?* (Psal. 51, 3.) Sequitur enim: *Ecce homo, qui non posuit Deum adjutorem suum* (*ibid.*, 9). Et de Christo in Evangelio dictum est: *Ecce homo!* (Joan. xix, 5.) et hoc in psalmo de Antichristo iterum dictum est: *Ecce homo.* Sed iste a Deo projectus ut Saul; ille vero in Deum assumptus est, meliusque unctus quam David; ita ut homo ex anima rationali et humana carne subsistens, assumptus in Deum, et assumptus ejus Deus non sint quidam duo, sed quidam unus: « Unde Athanasius, unus omnino non conversione divinitatis in carnem, sed assumptione humanitatis in Deum. » Recte hic « non humanitas, qua homo

A est, » intelligitur; quia non ita est assumpta in Deum, ut ipsa sit Deus, quanquam sit in homine Deo, sed « quæ homo » est ex anima rationali et humana carne subsistens, qui assumptus est in Deum, ut sit Deus, permanens tamen homo, et in æternum permansurus « æqualis Patri secundum divinitatem, et minor secundum humanitatem; » minor, inquam, non secundum divinitatis omnipotentiam sibi Deo divinitus innatam et sibi homini ex tempore datam, sicut ipso testatur dicens: *Data est mihi omnis potentia in cœlo et in terra* (Matth. xxviii, 18). Non ergo minor, postquam accepit in gratia, quod non habuit in natura. In natura, inquam, necdum assumpta. Nam postquam est assumpta, nunquam caruit omnipotentia, ipsa videlicet natura humana, id est anima rationalis et caro: quæ in conceptione, ubi formata in personam coepit habere nomen hominis perfecti, simul etiam nomen Dei perfecti accepit, ut sit « perfectus Deus, perfectus homo. » Qui licet fuerit parvulus natus, et nobis in cunabulis datum, tamen jam dono Patris, non ad mensuram magnificatus, donanti est in omnipotentia coequalis. Unde Hilarius in lib. De Trinit. ait: « Si ergo donantis auctoritate Pater major est, nunquid per doni confessionem minor Filius est? Major itaque donans est, sed minor jam non est, cui unum esse donatur. Si hoc non donatur Jesu, ut confidendum sit in gloria Dei Patris, minor Patre est. Si autem in ea gloria donatur ei esse, in qua Pater est: habet et in donantis auctoritate quia major est; et in donati confessione, quia unum sunt. Item: Major Pater est, dum gloriam assumptionis homini rogatur ut reddat; Filius minor non est, dum gloriam resumit apud Patrem. Item: Glorificatus Filius Pater maior est; glorificatus in Patre Filius minor non est. »

III. His inspectis, apparet quod homini data est omnis potentia in cœlo et in terra. Cujus nimirum potentiae, imo magis omnipotentes, nulla est inæqualitas, cum Deus assumens vel homo assumptus in eum dicitur omnipotens, quia Deus et homo non duo sunt omnipotentes, sed unus omnipotens. Et licet Deus in se hominem exaltaverit, tamen exaltans et exaltatus non duo sunt altissimi sed unus Altissimus; natura divina humanam deificante, ut Deus et homo, non duo sint dñi, sed unus est Deus. In quo Deo et homine, licet natura deificata et divina deificans possit intelligi, tamen homo Deus, qui est persona humana simul et divina « deificatus » dici non debet, ne malus inde generetur intellectus, ex hoc dicto concipiens fuisse Christum hominem priusquam accepit Deitatem. Propter quem intellectum cavendum prohibet Johannes Damascenus dici « hominem deificatum: » quem tamen constitutus esse Deum. Ne ergo aliquis offendatur in « expositione primi psalmi, » ubi scripsi « de homine deificato; » vel per nomen hominis, naturam, non personam intelligat vel mean correctionem ibidem oppositam diligenter animad-

veritat. Dum enim locutus suissem de homine deiſi-
cato, statim apposui, « imo Deo facto et in Deum
nato : » quem et asserui « Altissimum, » utpote
verum Deum Dei Filium. Facit autem et hoc pro
nobis, quod Gregorius Nazianzenus in sua quadam
epistola, Ephesino concilio inserta, manifeste affir-
mat « Deum humanatum, et hominem deificatum. »
Quæ nimur deification non est aliud quam homi-
nis ad summa provectionem : ut sit Altissimus, quo
nomine solus Deus, est nominandus. Ac proinde
homo, qui Deus est, nomine sibi dato, quod est
super omne nomen, recte dicitur Altissimus.

CAPUT III.

*Hominem in Christo « altissimum » recte dici, nec
huius doctrinæ Paulum (I Cor. xv, 25, 26) obſistere
Hilari, Ambroſii, synodi Syrmensis et Hieronymi
auctoritate demonſtrat.*

I. Sed dicit adversarius : Quomodo est *altissi-
mus homo*, qui etiam, cuin ſubjecta ei fuerint om-
nia, ſubjectus erit ei, qui ſibi ſubjecit omnia ? Hoc
enim testatur Apostolus, dicens : *Cum autem ſub-
jecta erunt ei omnia, tunc et ipse ſubjectus erit ei,
qui ſibi ſubjecit omnia* : ut sit Deus omnia in omnibus (I Cor. xv, 26). Capitulum istud ſatis copioſe
pertractatum a sancto Hilario in libro xi, et a san-
cto Ambroſio in libro *De fide ad Gratianum impe-
tatem*, et a sancto Hieronymo in epiftola, quam
ſcripsit ad Amandum preſbyterum, non opus eſt
aliter exponi, quam ab illis eſt expositum. Legat
qui vult, et inveniet illam, de qua nunc agitur,
ſubjectionem glorioſam potius quam contumelio-
ſam, præcipue postquam, ſicut ait Leo papa, « in-
firmitas in virtutem, contumelia transiuit in glo-
riam. » Nam sanctus Hilarius circa finem libri xi.
De Trinitate hoc insinuat, quod illa hominis erga
Deum ſubjectio, futura et permansura, non sit
aliud, niſi naturæ in naturam confeſſio; non ut
non sit, sed ut melius sit, ſicut melius erit corpus
humanum ſpiritiū ſuo in æterna vita ſubjectum.
Talisque ſubjectio naturæ inferioris in naturæ ſuperioris gloriā provectionem eſt, quando caro ul-
terius non repugnat ſpiritui ſuo, ſed eidem per-
fecte ſubjecta fruetur in ipſo et cum ipſo beatitudi-
ne ſumma.

II. Ne autem quis putet ſubjectionem volunta-
riam, qua homo ſubjicitur Deo glorificatus, in eo
deputandam eſſe ad gloriæ minorationem conſide-
ret in synodo apud Sirmium per orthodoxos Patres
contra Photinum, Sabellium et Arium celebrata,
ſecundum ipsam quoque diuinitatem Unigeniti ſub-
jectionem prædicatam : qua Patri Filius legitur :
ſubjectus; neque tamen ex illa ſubjectione in ſua
diuinitate vel diuinitatis gloria minor eſt intelligen-
tia. Ita enim legitur in synodo illa : « Si quis Do-
minum et Dominum, Patrem et Filium intelligat,
quia Dominum a Domino duos dicat deos, anathema
ſit. Non enim ita exæquamus vel comparamus
Filium Patri; ut ſubjectum non intelligamus. Ne-
que enim descendit in ſe domam ſine Patri vo-

A luntate; neque pluit ex ſe, ſed a Domino, aucto-
ritate ſcilicet Patris; nec ſedet a dextera a ſemet-
ipſo, ſed audit dicentem Patrem : Sede ad dexte-
ram meam. »

III. Hanc ſententiam synodalem beatus Hilarius
dilucidans in libro *De synodis* ita dicit : « Et ſupe-
riora et conſequentia ſuſpicioñem, ſi qua eſſe in
hiſ diictis videbitur, penitus excludunt : ne diverſi-
tas diuiniſſimum diſtantium in Domino et Domino
prædicetur, et in eo non comparatur, quia duos
deos impium dici ſit. Cum enim anathema ſit
Christum Deum denegans, non potest idcirco pro-
fanum videri, duos deos connominari, ne et Chri-
ſtus Deus prædicetur : cum per eſſentiæ naturalis
proprietatem idcirco Deus unus eſt, quia ex inna-
ſcibili Deo Patre, qui unus eſt Deus, unigenitus Fi-
lius Dei natus, non aliunde quam ex Deo nabeat
eſſe, quod eſt Deus. Et indifferens ejus, qui genitus
eſt ab eo qui genuit, eſſentia non potuit eſſe. Nam
in diſtrentis unum noniun eſſentiæ eſt et naturæ.
Et vel in eo maxime non comparatur, nec coæqua-
tur Filius Patri, dum ſubditus per obedientiæ ob-
ſequeliam eſt; dum pluit Dominus a Domino dum ad
dexteram Dei conſedit, cum ſibi, ut conſideret,
dictum ſit : Dum mittitur, dum accipit, dum in om-
nibus voluntati ejus, qui ſe misit, obsequitur. Sed
pietatis ſubjectio non eſt eſſentiæ diminutio, nec
religionis oſſicium degenerem facit naturam. Cum
per id quod, cum et innascibilis Pater Deus eſt, et
unigenitus Filius Dei Deus eſt, et ſubjectio Filii
doceatur, et dignitas, dum ei ipſi illi nonniſi Filius
nuncupandus ſubjicitur. Qui cum Dei Patris eſt, ta-
men ſibi ex natura ſit, nomen habens non alienum;
ſed ejus cuius et Filius eſt; et ſit Patri et obsequio
ſubjectus et nomine; ita tamen, ut ſubjectio no-
minis, proprietatem naturalis atque indifferentis
teſtetur eſſentiæ. »

IV. Secundum hæc dicta synodalia, per sanctum
Hilarium proposita et exposita, ſatiſ claret : quod
ſicut ipſe ait, « pietatis ſubjectio non eſt eſſentiæ
diminutio; nec religionis oſſicium degenerem facit
naturam. » In quo et ſubjectio filii doceatur et digni-
tas. dum is, qui Patri ſubjicitur, filius, non ſervus,
nuncupatur; et tamen Patri ſubjectus memoratur,
D dum pluit, Dominus a Domino, dum mittitur, dum
in omnibus voluntati ejus, qui ſe misit, obsequi-
muri. Neque in hiſ omnibus derogatur ejus digni-
tati in qua Patri mittenti ipſe missus eſt coæqua-
lis. Cum ergo nec in natura divina ſubjectione
ſubsequatur indignitas, ubi diuinitas ipſa nec mi-
norata, nec provectione eſt; quia in ſe ipſa impermu-
tabilis minui vel augeri ſeu magnificari non po-
tēt; eodem modo in natura humana, quæ Deo ſe
per omnia ſubdeudo non ad mensuram clarificata
et magnificata eſt; ita ut contumelia transiuerit in
gloriā, inſirmitas in virtutem; ſubjectio non pa-
rit indignatam aut gloriæ minoratatem. cum, at
jam ſupra memoravimus, hæc ipſa ſubjectio ſe-
cundum Hilarium in undecimo libro hinc diſputan-

tem non sit aliud, quam « naturæ inferioris in naturæ superioris gloriam provectio, » in illa persona; quæ una cum Patre ac Spiritu sancto ab angelis et hominibus beatis tota est adoranda iudissimili adoratione, ut in sequentibus, Deo donante, monstrabitur. Et hæc quidem nunc dicta sufficient secundum sensum Hilarii de illa subjectione, quam copiose idem pertractat in undecimo libro.

V. Beatus vero Ambrosius in libro ad Gratianum imperatorem hanc subjectionem Christi membris assignat, ut, cum illa fuerint subjecta, tunc et ipse inveniatur Deo Patri subjectus, eadem veritate, qua nunc esurit, silit, infirmatur in eisdem suis membris. De quibus dicturus est: *Quod uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis (Matth. xxv, 40).* Dicit enim inter cetera: « Apostolicum capitulum recenseamus. Novissime, inquit, inimica destruetur mors. Omnia enim subjecit sub pedibus ejus. Cum autem dicat: Omnia subjecta sunt ei, sine dubio præter eum, qui sibi subjecit omnia. Cum autem subjecta illi fuerint omnia, tunc et ipse subjectus erit ei, qui sibi subjecit omnia (I Cor. xv, 27). Videmus igitur, quia nondum subjectum, sed subjiciendum esse Scriptura commemorat. Sicut enim in me si concupiscat caro adversus spiritum, et spiritus adversus carnem, non videor esse subjectus; ita quia omnis Ecclesia unum corpus est Christi, quandiu genus dissentit humanum, Christum dividimus. Nondum ergo subjectus est Christus, cuius non sunt adhuc membra subjecta. Cum autem fuerimus non multa membra, sed unus spiritus, tunc et ipse subjectus erit: ut per ipsius objectionem sit Deus omnia in omnibus. » Item, post pauca: « Sicut in illo per carnem illam, quæ est pignus nostræ salutis, sedere nos Apostolus in cœlestibus dixit, utique non sedentes; sic et ille per nostræ assumptionem naturæ dicitur subjectus in nobis. » Item: « Scriptum est: *Quia cum mortui essemus peccatis, conviviscauit nos in Christo: cuius gratia estis salvi facti; et simul suscitavit, simulque fecit sedere in cœlestibus in Christo Jesu (Ephes. ii, 6).* Agnosco scriptum, sed non ut homines ad dexteram sedere sibi patiatur Deus, sed ut in Christo sedere; quia ipse est omnium fundamentum et caput Ecclesie, in quo communis secundum carnem naturæ prærogativam sedis cœlestis meruit. In Christo enim Deo caro, in carne autem humanæ naturæ generis, omnium hominum particeps honoratur. Sicut ergo nos in illo sedemus per corporeæ communionem naturæ, ita et illi qui per susceptionem nostræ carnis maledictum pro nobis factus est, cum maledicetur utique in benedictum Dei Filium non cadat, ita, inquam, et ille per obedientiam omnium erit subjectus in nobis; cum gentilis crediderit, cum Iudeus agnoverit quem crucifixit cum Manichæus adoraverit quem in carne venisse non credit, cum Arianus omnipotentem confessus fuerit quem negavit cum postremo in omnibus fuerit sapientia Dei, justitia, pax, charitas, resurrectio. Per sua ergo

A opera Christus et genera diversa virtutum erit in nobis Patri subditus, cum, vitiis abdicatis et se riante delicto, unus in omnibus Deo cœperit uno sensu populorum omnium spiritus adhærere. Tunc erit Deus omnia et in omnibus. Conclusionem ergo totius absolutionis breviter colligamus. Unitas protestatis opinionem injuriosæ subjectionis excludit. Evacuatio protestatum et victoria de morte quæsita triumphatoris utique non minuit potestatem. Subjectionem operatur obedientia; obedientiam Christus assumpsit; obedientia usque ad crucem, crux ad salutem. Cum igitur omnia Christo subjecta fuerint per obedientiam Christi, ut in nomine ejus omne genu flectatur; tunc erit ipse omnia in omnibus. Nunc enim quia non omnes credunt, non vindicentur omnes esse subjecti. Cum omnes ergo crediderint, et Dei fecerint voluntatem, erit omnia et in omnibus Christus. Cum Christus fuerit omnia et in omnibus, erit omnia et in omnibus Deus quia Pater manet semper in Filio. Haec est pia subjectionis interpretatio. » Item: « Quod si quæris, quemadmodum sit subjectus in nobis? ipse ostendit dicens: *In carcere eram, et venistis ad me; infirmus eram, et visitastis me. Quod uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis (Matth. xxv, 36, 40), in eo infirmus, in quo subjectus, » Hucusque Ambrosius.*

VI. Hieronymus vero inter hos duos mediis incedit: nam et Hilarium collaudat, et Ambrosii seugen suis verbis iterat, ita scribens ad Amandum presbyterum: « Propositio fuit de Apostoli epistola; ubi de resurrectione disputans venit ad eum locum, ubi scriptum est: *Oportet enim eum regnare, donec ponat omnes inimicos suos sub pedibus ejus. Omnia enim subjecit sub pedibus ejus. Novissime inimica destruetur mors. Cum autem dixerit, quoniam omnia subjecta sunt ei, haud dubium, quia præter eum, qui subjecit ei omnia (I Cor. xv, 27).* Cum vero subjecta ei fuerint omnia, tunc ipse Filius ei subjicitur, qui subjecit sibi omnia, ut sit Deus omnia in omnibus. Et miror te quærere hoc a me voluisse, cum sanctus Hilarius episcopus Pictaviensis undecimum librum contra Arianos hac questione et solutione compleverit. Tamen saltem pauca dicamus. Omne in hoc scandalum est, cur Filius Patri dicatur subjectus? Quid est turpius vel inferius Patri subjici; quod sœpe pietatis est, et in psalmo scriptum est: *Nonne Deo subjecta erit anima mea? (Psal. lxi, 2)* an crucifigi et maledictum crucis affliri? Maledictus enim omnis qui pendet in ligno (Deut. xxi, 23). Qui ergo maledictus pro nobis factus est ut nos de maledicto liberaret, miraris si pro nobis subjectus sit ut nos Patri faciat subjectos, dicens in Evangelio: *Nemo vadit ad Patrem nisi per me (Joan. xiv, 6); et: Cum exaltatus fuero omnia traham ad me? (Joan. xii, 32.)* Christus in his qui fideles sunt subjectus est Patri, quoniam omnes credentes, imo omnium hominum genus, corporis ipsius membra reputantur. In his autem qui increduli sunt Iudeis et ethnicis et ha-

reticis insubjectus dicitur, quoniam pars membrorum ejus non est subjecta fidei. In fine autem mundi cum omnia membra viderint in subjectis Christum, id est corpus suum, et ipsa subjiciuntur Christo, id est corpori suo, ut omne Christi corpus subjiciatur Christo et Patri, ut sit Deus omnia in omnibus. Non ait, ut sit Pater omnia in omnibus; sed ut sit Deus omnia in omnibus: quod proprium est nomen Trinitatis, et tam ad Patrem quam et ad Filium et Spiritum sanctam referri potest, ut humanitas subjiciatur divinitati. Humanitatem in hoc loco dicimus, non mansuetudinem et clementiam, quam Græci philanthropiam vocant, sed omne hominum genus. Porro quod ait, *ut sit Deus omnia in omnibus* (*I Cor. xv, 28*), hoc sensu accipendum est: Dominus itaque salvator noster nunc omnia non est in omnibus, sed pars in singulis: verbi gratia, in Salomone sapientia, in Davide bonitas, in Job patientia, in Daniele cognitio futurorum, in Petro fides, in Phinees et Paulo zelus, in Joanne virginitas, in ceteris cetera. Cum autem omnium rerum finis advenerit; nunc omnia in omnibus erit, ut sanctorum singuli omnes virtutes habeant, et sit Christus totus in omnibus.

CAPUT IV.

Dictæ doctrinæ non repugnat sanctus Augustinus, nec contumelia Christo illatæ. Stabilitur amplius discrimen inter humanitatem, que homo est quæque hominis est, et inter humanitatem qua homo est.

I. Videtur autem beatus Augustinus his tribus orthodoxis Patribus oppositus, in primo libro De sancta Trinitate ita dicens: « Contemplabimur Deum Patrem et Filium et Spiritum sanctum, cum mediator Dei et hominum homo Christus Jesus traxiderit regnum Deo et Patri ut jam non interpellat pro nobis mediator et sacerdos noster Filius Dei et hominis. Sed ipse, in quantum sacerdos est, assumpta propter nos forma servi, subjectus sit ei qui illi subjecit omnia, et cui subjecit omnia, ut, in quantum Deus est cum illo nos subjectos habeat, in quantum sacerdos nobiscum illi subjectus. »

II. His Augustini verbis insinuatur nobis ineffabile sacramentum pietatis id credentibus et sperantibus quod hic sacerdos magnus in diebus mortalitatis suæ obtulit in cruce sacrificium propitiationis Patri obediens et subjectus; ipse in diebus aeternitatis offeret holocaustum sempiternæ laudis et gratiarum actionis pro nobis et nobiscum; in hoc ipso nobiscum subjectus Patri, quod nos in ipso et per ipsum mediatorem Deo gratias agemus, ipso praeventore in ista gratiarum actione. Cujus natura humana hoc totum per gratiam accepit, quod ipse in sua divinitate habuit per naturam. Gloriosa igitur erit haec subjectio, plena mysterio pietatis et gloriae; qua glorificatus homo est in Deo postquam transivit ad Patrem, gratias illi acturus pro natura humana in se ac membris suis glorificata, et in fine

A mundi ad plenum glorificanda, quando Deo subjecta erunt omnia ipsius membra. Nam et ante hunc transitum paschalem, cum adhuc esset minoratus ab angelis per passibilitatem et mortalitatem, subjectio illa qua subjectus legitur parentibus mortalibus ipse adhuc mortal is quia magnum fuit sacramentum pietatis, non offuscatur ipsius dignitatem, quæ magis clarificata est per hanc ejus inestimabilem dignitatem. Sic, sic in pallore auri, cum divinitatis in eo dignitas et majestatis fulgor disparuit, quasi exinanita ipsius dignitate, tunc dignationis ejus claritas magis apparuit.

III. Quid dicam de illo ejus diademat quo coronavit eum mater sua Synagoga, imponendo ei spinam coronam? Nonne tunc in hoc diademat capitis Aaron semetipsum Deo Patri sacrificantis lapides pretiosi fulgebant, dum perficeretur opus Dei et consummaretur, ita ut ipse pontifex diceret: *Opus consummavi quod dedisti mihi ut faciam* (*Joan. xvii, 4*), et in cruce ait: *Consummatum est?* (*Joan. xix, 30*.) Opus itaque tunc perfectum et consummatum est, opus pietatis, charitatis, miserationis, et tantæ compassionis ut ille servus Isaiae pateretur: se immolari pro liberando servo impio, et inimico ancillæ filio, quem sibi tali morte ascivit cohæredem. Quis ergo digne pensare valeat quam pretiosi lapides in illo spineo, diademat fulgebant ubi radiabant inestimabilis charitas, immensa pietas, infinita misericordia, quæ, ab aeterno usque in aeternum porrecta, quos agnovit in se prædestinatos a

C Patre suo aeterno, ipse per mortem, mortem autem crucis, ad aeternam vitam redemit, venundatos gratias, quia fraudati sunt promissis mendacissimi hostis promittentis Dei similitudinem, ut eos pertraheret ad sui conformitatem? Fulgorem procul dubio istorum aliorumque pretiosorum lapidum in diademate capitis Aaron tunc radiantium, solis claritas ferre non potuit, qui obscuratus est ab hora sexta usque in horam nonam. Gaudeat ergo tellus tantis irradiata fulgoribus lapidum pretiosorum. Latetur et mater Ecclesia delectata in splendoribus sanctorum lapidum, quorum fulgore dæmonum et hominum gloriæ Christi detrahentium lippientes oculi cruciantur, et certe convincuntur eum non diligere,

D quia si diligerent, gauderent utique, quia tam gloriose coronatus vadens ad Patrem, pro spinea corona coronatus est quasi aurea lamina, Dei nomine insignita, dato sibi nomine, *quod est super omne nomen*, ut in nomine ejus omne genu flectatur caelestium, terrestrium et infernorum, et omnis lingua confiteatur quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris (*Philipp. ii, 11*), vera humanitate verus homo, et vera divinitate verus Deus, æqualis Patri secundum divinitatem, minor Patre secundum humanitatem. Secundum humanitatem dico «qua homo est», non secundum humanitatem «quæ homo est.» Quia licet «humanitas qua homo est» non creverit, quæ utique crementi capax non est, homo tamen qui ea est homo, ita crevit ut in eo completa

sit Danielis visio, qui vidit lapidem de monte sine manibus abscissum crevisse in montem magnum, ita ut impleret universum mundum (*Dan. ii, 35*). Sic etiam parvulus David, cum fuisse unctus in regem crevit, non in statura, sed in virtute et fortitudine, ita ut ora leonum frangeret, brachia ursorum dissiparet, metuendum cunctis Philisthaeum gladio suo jugularet. Sicut ergo ille auctus est non in natura humanitatis qua homo sicut, quæque homo non sicut; sed in gloria regali, factus tandem rex Iudeorum: sic et Christus Filius ejus præ suis consortibus unctus, permanente in eo natura humanitatis veræ, secundum quam prædicatur parvulus, factus est rex magnus, qui contra leones et ursos aliasque bestias infernales, atque contra ipsum diabolum principem dæmoniorum, Philisthaeum incircumcisum jam triumpho potitus, rex est Iudeorum, id est omnium confitentium quod ipse est in gloria Dei Patris.

IV. Homo, inquam, est in gloria Dei, quia homo ille Deus est, et nunquam fuit homo non Deus, quia ex quo cœpit esse homo perfectus ex anima rationali et humana carne subsistens, erat etiam perfectus Deus in seipso æternaliter existens. Homo subsistens ex multis quæ non sunt homo, Deus vero existens in semetipso ab æterno. « Quoniam, » sicut ait Boetius, « homo non integre ipsum homo est : quod enim est, aliis debet quæ non sunt homo, ut verbi gratia partes ejus aut formæ, de quibus consistit homo, quarum tamen nulla est homo. Deus vero, » ait idem auctor, « hoc ipsum Deus est. Nihil enim aliud est nisi quod est, ac per hoc ipsum Deus. » Congruitque illi soli septima regula in Boetio, quæ dicit : « Omne simplex est esse suum, et id quod est unum habet. » Quod vero in octava regula dicitur : « Omni composito aliud est esse, aliud ipsum est, homini coaptari potest, cui aliud est esse quo est, aliud ipse, quia humanitas qua est homo, ipsa non est homo : sicut etiam corporeitas, qua est corpus, ipsa non est corpus, et extera in hunc modum plura inveniuntur in homine quæ sunt hominis, et ipsa non sunt homo, verbi gratia, memoria, mens, intelligentia, voluntas. Nihil autem invenitur in Deo quod non sit Deus, quia Dei voluntas Deus est, ipsaque ipsius divinitas Deus est. Non autem sic in homine, cujus nec voluntas homo est, nec humanitas homo est, quia talia in homine non sunt homo, sed sunt hominis. Unde Augustinus in libro decimo quinto De Trinitate ait : « Invenimus et in homine trinitatem, id est mentem et notitiam qua se novit, et dilectionem qua se diligit. Sane haec tria sunt in homine, ut non ipsa sint homo. Homo est enim, sicut veteres diffinierunt, animal rationale, mortale. Illa ergo excellunt in homine, non ipsa sunt homo ; et una persona, id est singulus homo habet illa tria in mente. Quod si etiam sic diffiniamus hominem, ut dicamus : Homo est substantia rationalis constans ex corpore et anima, non est dubium hominem habere animam quæ non est corpus, habere corpus

A quod non est anima. Ac per hoc tria illa non homo sunt, sed hominis sunt, vel in homine sunt. » Hinc dicente sancto Augustino, assertio nostra illi consonat, qua distinguimus humanitatem qua homo est, quæque hominis est et ipsa homo non est, ab humanitate quæ homo est, quanquam in sanctorum tractatibus nomen humanitatis inveniatur in utraque significatione positum. Ubi enim prædicatur humanitatis assumptio in Deum, nomine humanitatis homo significatur sic assumptus in Deo, ut sit Deus. Ubi vero prædicatur idem homo æqualis Patri secundum divinitatem, minor Patre secundum humanitatem, nomine humanitatis natura humana qua homo est homo, quæque hominis est, et ipsa non est homo, sane intellegitur.

CAPUT V.

Christus qui est divinitate Deus et humanitate nomen est, non potest vero intellectu intelligi homo, nisi cum Verbo quod caro factum est.

I. Quam videlicet naturam Photinus putavit in Christo solam, dicens illum esse hominem non Deum. Sed Eutyches putavit consumptam, docens ex duabus, non in duabus naturis consistere Christum. Apollinaris vero eamdem naturam humanam in Christo sic mutilavit, ut ei detraharet animam rationalem, docens pro anima in Christo fuisse ipsam divinitatem. De quo errore confutatus ipsius Christi verbo, dicentes : *Tristitia est anima mea usque ad mortem* (*Matth. xxvi, 38*), concessit illum habuisse animam quæ corpus vivificaret, sed rationalitate humana careret eo quod illa non indigeret, quia divinitatem pro ratione haberet. Porro Nestorius integrum confitens in Christo humanitatem, sic eam divisit a divinitate, ut aliam Dei et aliam ficeret hominis personam, Filium Dei prohibens dici filium hominis, non concedens ex homine Deum potuisse generari. Unde Christi matrem vetuit nominari theotocon, id est Dei genitricem.

II. Inter quæ monstra diversarum haeresum sancta catholica Ecclesia tenuit ac tenet medium veritatis iter, non declinans ad dexteram vel ad sinistram, distinguendo in Christo naturam divinitatis a natura humanitatis, in eo quod neque divinitas est humanitas, neque humanitas divinitas ; et tamen credendo quod unus idemque Dei et hominis filius vera et integra humanitate homo est, et omni plenitude divinitatis Deus est, minor quidem Patre secundum humanitatem qua homo est, sed æqualis Patri secundum divinitatem qua Deus est. Et potest quidem utcunque divinitas intelligi sine humanitate, vel sine divinitate humanitas, ut cum de illa dicimus quod caret initio, de ista quod habet initium. Sed ipse Christus, qui et divinitate Deus et humanitate homo est, non potest vero intellectu intelligi homo, nisi cum Verbo quod caro factum est, quia Verbum Deus hujus novi hominis caput : *Caput enim Christi Deus* (*I Cor. xi, 3*), ait Apostolus;

Christus autem nomen est hominis, ut Petrus ait, *Spiritu sancto et virtute uncti præ consortibus suis (Act. x, 38)*. Quem qui sine capite suo intelligit, quasi truncum illum fingit fide ficta, neque in illum credit fide non ficta. Sicut enim si quis hominem quemlibet habentem caput intelligeret sine suo capite, vel corporali quod ceteris membris præminet, vel spirituali quod in anima præcellens mens dicitur, falsum haberet intellectum, seu et fidem fictam, si hoc ut intelligeret, imo se intelligere putaret, verum crederet. Sic etiam qui Christum credens hominem secernit ab eo suum caput quod est Deus, non regitur fide ficta, sed fallitur fide ficta, fingendo sibi pro vero Christo aliud, quod non est Christus. Quia sicut capite suo privatus homo, jam non est homo sed truncus, ita capite suo privatus Christus, jam non est Christus in fide illius qui eum talem credit, qualis ipse non est. Et certe sic intellectus, imo sic fictus Christus homo sine capite suo, revera minor est in gloria quam Pater suus Deus, quia talis Christus non est Deus, atque ideo non est illi gloria Dei, quia Deus illi non est caput. Sed Christo per apostolos nobis annuntiato caput est Deus, ac proinde in gloria divina Patri suo Deo coequandus est in fide fidelium. Non tamen id negligendum, imo confitendum, quod is qui in sua divinitate Patri est æqualis, eodem est minor secundum humanitatem.

III. Hinc est longa illa concertatio inter domum David et domum Saulis, quod domus David, sancta videlicet Ecclesia non vult recipere alium Christum, nisi illum de cornu divinae fortitudinis unctum. Domus autem Saulis, videlicet generatio prava et perversa querit alium, qui unctus de lenticula vase fictili, per quod fides ficta figurata est, ille intelligi potest de quo Christus dicit: *Ego veni in nomine Patris mei, et non receperistis me; alius veniet in nomine suo, et illum accipietis (Joan. v, 43)*. Verus autem Christus de cornu salutis unctus, ille est de quo canimus: *Et erexit cornu salutis nobis in domo David pueri sui (Luc. 1, 69)*.

IV. Nunquid primus ego aut solus hoc sentio, quod caput Christi Deus? Nonne Apostoli sensum quem teneo tenet etiam Augustinus? In libro enim sexto *De Trinitate* inter cetera sic dicit: « Quod est Pater cum Filio, caput est ei, quod est solus Filius; cum Filio enim Pater Deus: solus autem Filius Christus est, maxime quia jam Verbum caro factum loquitur. Secundum quam humilitatem ejus etiam major est Pater, sicut dicit: *Quoniam Pater maior me est (Joan. xiv, 28)*. Ut hoc ipsum Deum esse, quod illi cum Patre commune est, caput sit hominis mediatoris, quod ipse solus. Si enim mentem recte dicimus principale hominis, id est tanquam caput humanæ substantiæ, cum ipso homo cum mente sit homo, cur non multo congruentius multoque magis Verbum cum Patre, quod simul Deus est, caput est Christi, quamvis Christus homo ~~magis~~ cum Verbo quod caro factum est intelligi non

A possit? » Ecce in his dictis Augustini clare disceretur potest inter illius humanitatis humilitatem qua Christo major est Pater, quæ nec homo nec Deus est, quia quasi nuda sine divinitatis capite intelligi potest, et illam humilitatem quæ homo est, cui Deus caput est; atque ideo sine suo capite intelligi non potest vero intellectu, seu credi vera et non ficta fide. Quod autem humanitatis nomine interdum ipsa forma qua homo est, quæque homo non est, intelligi debeat, nemo sobrie philosophantium ignorat qui consideratione mathematica formas rerum considerat, licet inabstractas, tamen abstractim speculandas, ut docet Boetius. Quod vero iterum vocabulo humanitatis anima et caro, quæ duo juncta sunt homo, interdum soleant significari, aperte docet Hieronymus in expositione catholicæ fidei dicens: « Sic constemur in Christo unam Filii esse personam, ut dicamus duas perfectas et integras esse substancialias, id est deitatis et humanitatis, quæ ex anima et corpore continetur. » Ecce aperte hic ostendit humanitatis nomine animam et corpus intelligi: quæ duo Dei Filius assumpsisse insinuatur, ubi hominem, sive humanitatem vel humanam natum accepisse legitur.

CAPUT VI.

Mallet auctor exemplo sancti Hilarii certum nomen hominis, quam nomen humanitatis ambiguum, possumus esse in iis suorum scriptorum locis, in quibus dicit: « Humanitatem in Deum glorificans. Ceterum Christum hominem non sola dulcia, sed etiam latra adorandum esse ex Patribus astruit.

I. Hic perstringenda videtur illorum simplicitas, qui de rebus ultra omnem rationem secretis et altis ita ratiocinantur: *Anima Christi plene ac perfecte sapiens fuit, nec tamen ipsi sapientiae quam habuit, coæquata fuit. Quia longe aliud est sapientia sapere, atque aliud, sapientiam esse: quorum alterum, quod minus est, convenit homini assumpto; alterum, quod majus est, Verbo assumenti hominemque assumptum regenti.*

II. Sic loquendo vel de anima Christi, vel de ipso Christo habente sapientiam, non attendunt modum quo habet eam. Non enim ille habet sapientiam sicut Paulus aut alius quilibet sanctus per sapientiam illuminatus, cui et hæc ipsa sapientia est accidentalis, ac potest ab eo vero intellectu secerni; sed quomodo quilibet homo habet in corpore suo caput, vel in anima sua memorem, sic assumptus homo in Dei Filium, qui est æterna sapientia, ipsam Dei sapientiam habet in se, non utcunque, sed quasi caput, imo veræ caput subsistentiæ. Quapropter sicut absurdum est hominem dicere minorem suo capite vel sua membre; sic absurdum est filium hominis dicere minorem suo capite, suo scilicet principali, quod est æterna sapientia.

III. Cum ergo sit magna differentia inter humanitatem qua homo est, et humanitatem qua homo est, ubique dixi aut scripsi humanitatem in

Deum glorificandam, non aliud intellexi nisi hominem ex anima rationali et humana carne subsistente, Deique Verbum caput habentem. De quo et sponsa dicit: *Caput ejus aurum optimum (Cant. v, 11).* Cui quia datum est nomen quod est super omne nomen, recte prædicavi eum Deo Patri coæqualem secundum ejusdem nominis veritatem, secundum sui capitum æternam claritatem, non secundum humanitatem qua homo est, secundum quam semper est et erit minor Patre ac seipso et Spiritu sancto. Itaque ubicunque in scriptis meis invenitur humanitatis nomine significatus homo, quia inde scandalizari possunt parvuli; de quorum scandalo nobis debet esse cura; seu etiam perversi, æmuli, detractores, invidi; quorum scandala sunt spernenda, quoniam de talibus dixit Christus: *Sinete illos; cœci sunt et duces cœcorum (Matth. xv, 14);* nunc mallem certum nomen hominis positum, quam nomen humanitatis ambiguum.

IV. Sic beatus Hilarius in nono libro *De sancta Trinitate* nobis formam loquendi præostendit, dicens: « Id enim homini acquirebatur ut Deus esset. » Homini, ait, non humanitati. « Homini enim, » ut Augustinus affirmit, « datum est nomen quod est super omne nomen. » Homini, inquit, non humanitati, quia homini datum est ut nominetur et sit Deus altissimus. Quod videlicet nomen de forma servi, quæ est humanitas prædicari non potest: quanquam et hæc ipsa forma interdum significari solet hominis nomine. Ut cum homo dicitur forma servi, qua major est forma Dei, quæ intelligitur ipsa divinitas, qua formosus et speciosus est homo præ filiis hominum, in qua etiam forma non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo Patri. Unde Hilarius in nono libro dicit: « Sed manere in Dei unitate assumptus nullo modo poterat, nisi per unitatem Dei in unitatem Dei naturalis evaderet, ut per hoc quod in natura erat Deus Verbum, Verbum quoque caro factum rursum in natura Dei inesset; atque ita homo Jesus Christus maneret in gloria Dei Patris, si in gloriam Verbi caro esset unita, rediretque tunc in naturæ paternæ, etiam secundum hominem, unitatem Verbi caro factum, cum gloriam Verbi caro assumpta tenuisset. » Hucusque Hilarius.

V. Notandum quod iste Catholicus doctor ait « secundum hominem, » non ait, « secundum humanitatem, » ubi loquitur de gloria Christo secundum hominem data. Secundum hominem, inquit, non secundum humanitatem, quoniam plura Christus habet secundum hominem, quæ non habet secundum humanitatem, qua ipse homo est. Homo quippe ille Deus est, sed humanitas ejus Deus non est. Homo, qui et humanitate homo et divinitate Deus est, utrumque dicitur proprie, scilicet Deus et homo, ita ut conversim Deus de homine, ac de homine Deus recte prædicetur, dicaturque homo Deus et Deus homo. Sed humanitas qua homo est, neque homo est neque Deus; neque divinitas est ipsa hu-

A manitas, aut humanitas divinitas. Ubi ergo video id necessarium, dilucidaturum spondeo me quod ambigue posui, quanquam id sano intellectu ego posuerim, et sano intellectu valeat intelligi, distinctione habita inter humanitatem qua homo est, et eam qua homo est.

VI. Invenitur quoque humanitas, qua insinuatur clementia divina, ut illic *Apparuit benignitas et humanitas salvatoris nostri Dei (Tit. iii, 4).* Quod de Patre dictum esse declarant sequentia, cum dicitur: *Non ex operibus justitiae quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit per lavacrum regenerationis et renovationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abunde per Jesum Christum salvatorem nostrum (ibid., 5).* Ista humanitas, quam Graeci philanthropiam vocant, tribus in Trinitate personis cum sit omnino communis et in omnibus coæqualis, quis eam deneget homini assumpto in Deum, per cuius passionem summæ clementiæ opus consummatum est, quique dicitur et est pastor bonus, non accidentaliter dono, sed essentiali bono, ut ait beatus Greorius? Neque enim clementia seu bonitas illi summo pastori pro suis ovibus occiso est accidentalis, ut aliis pastoribus bonis, quia non ad mensuram data est ei bonitas, qua nemo bonus nisi solus Deus. Est ergo summus Deus homo summe bonus una cum Patre suo et Spiritu sancto. Et utique Deus homo qui omnia scit, potesque omnia quæ vult. Et plane Deus homo, qui est adorandus, non ut quidam vanissimi delirant, adoratione sola quæ dulia dicitur, sed ea quæ dicitur latraria soli Deo summo exhibenda. Unde in synodo Ephesina cui præsedidit magnus Cyrus Alexandrinus cum ducentis episcopis legitur: « Si quis audet dicere assumptionem hominem a Verbo coadmirari cum Deo Verbo oportere et conglorificari, et connuncupari Deum, tanquam alterum alteri adjectum; adjectio enim unius syllabæ, id est *co*, hoc cogit intelligi; et non magis una reverentia veneretur Emmanuel, unamque glorificationem dependerit, secundum quod Verbum caro factum est, anathema sit. »

VII. Item Augustinus ex sermone Domini dicentis: *Non turbetur cor vestrum (Joan. xiv, 1),* ita dicit: « Dicunt heretici Filium non natura esse Deum, sed creatum. Quibus respondendum est quia, si Filius non est Deus natura sed creatura, nec colendus est omnino, nec ut Deus adorandus, dicente Apostolo: *Coluerunt et servierunt creature potius quam Creatori (Rom. i, 25).* Sed illi ad hæc repli-cabant et dicent: Quid est quod carnem ejus, quam creaturam esse non negas, simul cum divinitate adoras, et ei non minus quam divinitati deservis? Responde ad hæc: Ego Dominicam carnem, immo perfectam in Christo humanitatem ideo adoro, quia divinitate suscepit et deitati unita est, ut non alium et alium, sed unum eundemque Deum et hominem. Filium Dei esse confitear. » Et post pauca: « Humanitatem non solam vel nudam, sed divinitati unitam, scilicet unum Filium Deum verum et ho-

minem virtutis si quis adorare contempserit, æterna-
liter morietur. »

VIII. Item Hieronymus in Jeremiam : « Si, inquit, mors absorpta est in victoria, quare non carnis humilitas quæ propter humanam salutem assumpta est, in divinitatis transierit majestatem; ut fecerit utraque unum, et non adoremus creaturam, sed Creatorem, qui est benedictus in sæcula? » Item Ambrosius in libro primo De Trinitate : « Probenus, » inquit, « creaturam non esse Dei Filium. Audivimus enim in Evangelio Dominum mandasse discipulis suis : *Prædictate Evangelium universæ creaturæ* (*Marc. xvi*, 15). Qui universam creaturam dicit, nullam excipit. Et ubi sunt, qui creaturam Christum appellant? Nam si creatura esset, sibi mandaret Evangelium prædicari, et subjectus esset vanitati, quia teste Apostolo omnis creatura vanitati subjecta est (*Rom. viii*, 20). Non igitur Christus creatura est, sed Creator, qui docendæ creaturæ discipulis mandat officium. »

IX. Hæc Ambrosii simulque Hieronymi dicta non debent ad hoc inducta videri, quasi per hæc suadatur credi quod in Christo est creatum, conceptione vel glorificatione absumptum ut non sit, quia corpus animatum in Christo permanet creatum, sicut Verbum increatum permanet increatum; sed ut id quod est creatum non dubitetur in gloria in-creati Verbi exaltatum, ac proinde in gloria Creatoris adorandum, neque inter creaturem vanitati subjectas reputandum. Quia, ut ait Apostolus, *etsi cognorimus Christum secundum carnem, sed nunc jam non norimus* (*II Cor. v*, 16). Non, inquam, novimus eum nunc inter omnia creata, sed super omnia Deum benedictum in sæcula.

CAPUT VII.

Exemplo trium magorum, auctoritate Leonis et Augustini, hominem in Christo latræ cultu adorandum esse confirmat.

I. Quid ergo dicemus de his qui Christum adhuc mortalem adoraverunt, quorum præcipui fuerunt illi tres magi qui eum adhuc pannis involutum adoraverunt, et ei inunera obtulerunt? Nunquid sic adorantes mortalem facti sunt idololatræ, serviendo creature potius quam Creatori? Posset utcunque hoc putari si Creator non esset factus creatura, et si creatura non esset Creatori unita. Nunc autem quia Deus homine tanquam regali purpura indutus, et quasi podere sacerdotali ornatus apparuit, recte ac legitime illum adoraverunt, et ei aurum thus et myrrham obtulerunt. Aurum sicut regi magno, thus sicut Deo vero, myrrham sepulture ejus. Ergo et illam in illo adoraverunt naturam cui sepultura adhibenda erat. Et licet eum viderent in pannis, quibus eum sua mater involverat, ex qua etiam carnis et membrorum corporalium traxerat vestimenta, non tamen his vestimentis tardabatur obtutus adorantium, quo minus agnoscerent in homine Deum, vel potius hominem Deum. Quia odor vestimentorum istorum sicut odor thuris fragrabat in cordibus isto-

A rum fide ardantium, qua credebat quod homo in Deum natus, non adoptatus vel renatus ut cæteri sancti, esset verus Deus, non desistens homo esse propter innatam sibi deitatem, nec desistens esse Deus propter susceptam in se humanitatem; ac proinde recte adorandus propter fragrantiam vestimentorum ejus, quibus eum induerat mater ejus. Hanc fragrantiam præsentiens olim patriarcha Isæas propheta, dixit Jacob filio suo Christi typum gerenti : *Esto dominus fratribus tuorum, et incurrentur ante te filii matris tuæ, et adorent te tribus* (*Gen. xxvii*, 29). Quid ergo mirum, quod magi præsentem senserant fragrantiam cultu adorationis venerandam in vero Jacob supplantatuero hujus mundi principem, quam tam longe ante præsentem patriarcha, monuit adorandam a tribibus, quarum isti magi primitie fuerunt, qui hanc fragrantiam de prope senserunt? Puto jam tunc oculis fidei intuebantur in vestimento et in semore ejus scriptum, *Rex regum et Dominus dominantium* (*Apoc. xix*, 16). Cui tanquam Regi regum obtulerunt aurum, quemque adoraverunt quasi Dominum dominantium, cum viderent eum pannis involutum. Vestimentum quippe ac femur ejus congrue intelligi potest caro illius, qua Verbum tegebatur, quæque ipsius Verbi omnipotencia super omnes reges ornabatur, velut continens in se scriptum, *Rex regum et Dominus dominantium*. Quod insidianti Herodi fuit absconditum, sed magis adorantibus manifestatum est.

II. Unde sicut ait Leo papa in sermone de Epiphania : « Quod cordibus credunt muneribus protestantur. Thus Deo, myrrham homini, aurum offerunt regi, scientes humanam divinamque naturam in unitate venerandam. Quia quod erat in substantiis proprium, non erat in potestate diuinum. » Item, Leo papa in Natali Domini : « Recedant procul et in tenebras suas recidant hæreticorum monstra opinionum, et insanarum sacrilegia falsitatum. Nos exultans in laudes Dei cœlestium multitudo, et instructi ab angelis docuere pastores, ut, cognitis naturæ utriusque documentis, et Verbum in Christo homine, et Christum hominem adoramus in Verbo. Nam sicut Apostolus ait, *qui adhæret Deo unus spiritus est* (*I Cor. vi*, 17), quanto magis Verbum caro factum unus est Christus, illud nihil alterius est naturæ, quod non sit utriusque? Quia etsi unum manet ab æternitate, aliud ecepit a tempore; quæ tamen in unitate convenerunt, nec separationem possunt habere nec finem, dum exaltans et exaltatus, glorificans et glorificatus ita sibi met inhærent, ut sive in omnipotentia sive in contemptu, nec divina in Christo careant humanis, nec humana divinis. » O quam recte obtulit et quam recte divisit iste Romanus pontifex, naturas diversas in Christo discernendo, sed unam gloriam naturæ utrique assignando! Non sic impii, non sic; dum sic discerpunt Christum, ut Verbolatriam, duliam vero affirment homini deberi. Et hoc firmare conantur quasi auctoritate Augustini exponens illud

in psalmo : *Adorate scabellum pedum ejus* (*Psal. xcvi, 5*), credo excerptum prætendendo. Quod sub nomine Augustini Petrus, modernus glossator (82), intexuit suis glossis, ubi assigauit homini duliam, Verbo latram, cum beatus Augustinus hoc minime senserit. Qui tractans de prædicto scabello adorando, nullam penitus facit mentionem duliae. Quod prædictus Petrus creditur postea deprehendisse, quia in sententiarum suorum libro tertio, ubi opiniones quorumdam ponit existimantium Deo latram, et homini duliam exhibendam in Christo, nullam facit mentionem Augustini. Sed in eodem libro, ubi Augustini sententiam commemorat de adorando scabellum pedum Domini, penitus nulla est mentio duliae, sicut isti mendaces asserunt, homini assumpto exhibenda:

III. Non enim egregius ille doctor sic æstimavit hominem Verbo unitum, quasi extrinsecus adhærens vestimentum. Quod exinde patet, quia in primo libro De sancta Trinitate ait : « Assumptus est homo, in qua forma ipsius Dei Verbi persona præsentatur, non ut haberet Verbum Dei sicut alii sapientes, sed præ participibus suis. Non utique quod amplius halceret Verbum ut esset quam cæteri excellentiore sapientia, sed quod ipsum Verbum erat. Aliud est enim Verbum in carne, aliud Verbum caro, id est aliud est Verbum in homine, aliud est Verbum homo. Caro enim pro homine posita est in eo quod ait : *Verbum caro factum est* (*Joan. 1, 14*). Idem in libro quarto exponens illud : C *Emitte, Domine, sapientiam de sede magnitudinis tuæ* (*Sap. ix, 10*). « Aliter, » ait, « mittitur ut sit in homine, aliter missa est ut ipsa sit homo. In animas enim sanctas se transfert, atque amicos Dei et prophetas constituit, sicut etiam implet angelos, et omnia talibus ministris congrua per eos operatur. Cum autem venit plenitudo temporis, missa est non ut impleret angelos, neque ut esset angelus, nisi in quantum consilium Patris annuntiabat, quod et ipsius erat; nec ut esset cum hominibus aut in hominibus, hoc etiam et antea in Patribus et prophetis; sed ut ipsum Verbum caro fieret. » .

IV. Non sic impius docuit Nestorius, dicens : « Propter indutum, indumentum colo; propter occultum, adoro visibilem. Non per se Deus est quod plasmatum est in vulva, quod creatum est de Spiritu, quod sepultum est in sepulcro. Sic enim essentur hominis cultores, et mortui cultores manifesti; sed, quoniam in assumpto Deus ex assumente assumptus habet, ut assumpti copulatus Deus. » Item : « Inconfusam, inquit, naturam custodimus, conjunctionem constemur in homine Deum, veneramur divinæ conjunctioni, omnipotenti Deo, coadorandum hominem. » Sic ille blasphemus docuit non hominem assumptum per se adorandum, sed Deo assumenti coadorandum. Et ob hanc ejus pestiferam doctrinam in synodo Eph-

A sina recitatam proscriptus et damnatus est, orthodoxis Patribus hoc præcipue cum ejus doctrina detestantibus, quod nimis dividens hominem assumptum ab assumente Deo, negavit ei cultum divinitatis exhibendum tanquam Deo, quia non hominem Deum, sed Dei asseruit vestimentum et templum, solummodo adoptione atque conjunctione sortitum nomen Dei, atque Filium Dei dicens non oportere dici Deum, qui propter nos homines factus est, disputans etiam sicut in gestis concilii legitur, adversus reverendissimos episcopos, præsumpsit dicere : *Ego bimestrem et trimestrem Deum non dico*. Cui doctrinæ pestiferæ penitus est contraria beati Augustini assertio præmissa, dicentis : « Aliud est Verbum in carne, aliud Verbum caro est; id est B aliud est Verbum in homine, aliud Verbum homo, » etc., ut supra, usque ad « ut ipsum Verbum caro fieret. » Nonne hic eximus doctor Deum teneris in-dutum membris ita veneratur, ut vestimenta ejus de matre assumpta in ipsis fide habeant odorem thuri, ac proinde sint veneranda omni cultu divinitatis summæ?

CAPUT VIII.

Adoratio crucis redundat in Christum qui est Filius Dei secundum hominem, non secundum humanitatem, qua homo est; nec Filius Dei adoptivus, sed naturalis. Distinguendum docet inter generationem naturaliter naturalem, et generationem mirabiliter naturalem, qua generatus est Filius homo-Deus.

I. Haec fides etiam flagrabit in illa beata femina quæ dixit : *Si tetigero fimbriam vestimenti ejus, salvero* (*Matth. ix, 20*), et sic factum est : tetigit fimbriam et sanata est, audivitque continuo : *Fides tua te salvam fecit* (*ibid., 22*). Illa tetigit Jesum quem turba premebat; illa sensit gratiam salutis a Salvatore in se venisse, atque ille sensit virtutem exisse de se : *Ego, inquit, sensi virtutem de me exisse* (*ibid.*). De me, inquit, non de fimbria; neque dixit fimbriam, sed *me tetigit aliquis* (*ibid.*), ut liquide animadverte possit venerationem suæ carni et his quæ in carne gessit vel passus est, exhibitam redundare in ipsum Deum, de quo exiit et procedit virtus in omnes fideliter illum tangentes, et non causa turba illum prementes.

II: Hinc est quod adorantes vestigia pedum ejus ipsum nos credimus adorare. Adoramus et crucem venerantes in ea Crucifixum, quæ, sicut ait beatus Andreas, in corpore Christi dedicata, et ex membris ejus tanquam margaritis ornata recte propinatur in Ecclesia sapientibus et simplicibus adoranda. Neque talis adoratio facit idololatras, quia in ipsum tendit qui peperit in ea, cui non dulia ut cæteris divis, qui multi sunt, sed latra exhibenda est tanquam Deo vero in utraque natura Dei Patris unice, non adoptivo. Unde Augustinus in Eu-chiridio : « Quid enim natura humana in Christo

(82) Petrus Lombardus.

PATROL. CXCIV.

meruit, ut in unitatem personæ unici Filii Dei singulariter esset assumpta? Quæ bona voluntas, cuius boni propositi studium, quæ bona præcesserunt opera, quibus mereretur iste homo una fieri persona cum Deo? Nunquid antea fuit homo, et hoc ei singulare beneficium præstatum est, ut singulatim promercretur Deum? Nempe ex quo homo esse cœpit, neque aliud cœpit esse quam Dei Filius, et hoc unus, et propterea Dei Verbum quod ab illo suscepto caro facta est, utique est Deus, ut, quemadmodum est una persona quilibet homo, anima scilicet rationalis et caro, ita sit Christus una persona, Verbum et homo. Item. « Proinde sicut consitemur, Dominus noster Jesus, qui de Deo Deus, homo autem natus ex Spiritu sancto et virgine Maria, utraque substantia divina scilicet et humana, Filius est unus Patris Dei omnipotentis, de quo procedit Spiritus sanctus. »

III. Cum ergo, ut ostensum est, Christus in utraque natura sit Patris unus Filius, obmutescant blasphemiantes, quod Filius hominis non sit Filius Dei secundum hominem; non dico secundum humanitatem, ne quis putet me affirmare humanitatem divinitati æqualem esse: quod ego minime affirmavi. Sed aliquoties nomine humanitatis de homine Deo agens, ipsum glorificatum in gloria sibi data, Deo coæquatum asserui, ita ut sit in gloria Dei Patris, minor quidem Patre secundum humanitatem, sed æqualis illi secundum innatam sibi divinitatem. Quæ non post conceptum, sed in conceptu ei per Spiritum sanctum provenit, ut sit homo ille Deus immensus, non dico secundum humanitatem qua homo est, quæque homo non est, sed dico secundum hominem cui data est divinitatis gloria, ut intelligas hominem illum esse Dei Patris Filius, quem Pater sanctificavit et misit in mundum.

IV. Si enim Scriptura solvi non potest, in qua vocat deos et filios Excelsi Veritas quæ non mentitur, illos ad quos factum est Verbum Dei, sive sermo Dei, quanto magis recte homo Verbum Dei factus dicitur Deus, et Dei Filius naturalis, cum ipse sit Verbum Dei, non adoptivus, ut illi ad quos factum est Verbum Dei? Quippe illos adoptavit in filios, cum essent prius natura filii iræ, a qua ira liberati sunt, et liberantur non generatione sed regeneratione. Iste vero a Patre sanctificatus in utero matris longe amplius quam Jeremias vel Joannes, quos legimus in uteris matrum sanctificatos, nascendo accepit ut esset Filius Dei, nascendo, inquam, in utero matris, operante Spiritu sancto divino amore. Unde etiam antequam de clauso matris utero tanquam sponsus procederet, angelus dixisse legitur de Josepho: *Noli timere accipere Mariam conjugem tuam; quod enim in ea natum est de Spiritu sancto*, etc. (Matth. ii, 20). Item angelus ad Mariam: *Quod, inquit, nascetur ex te sanctum vocabitur Filius Dei*. Præmisserat autem causam dicendo: *Spiritus sanctus superveniet in te*,

A et virtus Altissimi obumorabit tibi (Luc. i, 35). Itaque ille homo quem sancti Spiritus, id est amoris divini operatione in suæ carnis conceptione sanctificavit Pater, et misit in mundum, absque blasphemia predicatur Deus, Dei naturalis et proprius Filius, etiam secundum quod homo est, sicut idem predicatur filius hominis, etiam securdum quod Deus est.

V. Quod quia Nestorius fuit ausus negare, vetans Mariam dici theotocon, id est Dei genitricem, quasi hominem solummodo et non Deum genuerit, jure damnatus et hereticus judicatus est. Similiter Photinus, quia docuit Christum solummodo esse filium hominis et non Dei, ac proinde non ipsum Deum, sed inter sanctos præcipuum, B in quo quidem habitaret præ cæteris sanctis omnibus plenitudo divinitatis, neque tamen ipse Deus esset. Sic enim doctrinam ejus perstringit sanctus Hieronymus in Jeremiam. Damnatus est etiam ipse cum omnibus suis sectatoribus, hominem de Virgine genitum negantibus esse Deum, Dei Filium proprium, non adoptivum. Sed obsistit adversarius aliquis Photinianus hominem Deum sua deitate spolians, nominis filium solummodo affirmans esse hominem, neque dici posse Deum vel Dei Filium, nisi forte, ut aiunt, per adoptionem vel unionem. Quia, ut aiunt, si est homo Dei Filius naturalis in quantum homo est, igitur est homo Deo Patri suo consubstantialis quomodo in naturalibus quilibet Patri sub C consubstantialis est, verbi gratia, Isaac Abraham consubstantialis est. Non est autem Christus secundum humanitatem Deo Patri consubstantialis, ergo nec Filius ejus naturalis. Adhuc autem sequitur inconveniens. Etenim, si unus filius tam disparates habet parentes, videlicet Deum Patrem naturalem, et hominem matrem naturalem, similis est mulo diversarum naturarum parentes habentii, et neutri parenti connaturali. Est etiam quasi spurius homo de nobiliori patre quam matre generatus. Quæ inconvenientia per hoc aiunt effugienda, ut Verbum de solo Deo genitum, et hominem de sola Virgine fateamur generatum, sed Verbo sic unitum ut ex adoptione vel unione potius, quam ex generatione habeat nominis illius consortium, que Verbum Dei dicitur Dei Filius, quia impossibile, inquit, est ut vel spiritus de carne, vel caro de spiritu nascatur. Addunt etiam ex insensibili constat nil sensibile nasci.

VI. De talibus talia dicentibus conatus est mihi probare quidam cæteris importunior, quod si homo Dei Filius esset, cum quod nascitur de spiritu spiritus sit, carnem et ossa non haberet homo natus de Deo qui spiritus est. Qui hæc dicunt et sentiunt, non discernunt inter generationem naturaliter naturalem et generationem mirabiliter naturalem. Nam, verbi gratia, generatio Ismaelis ex Abraham, quia secundum carnem fuit, naturaliter naturalis exstitit, quia ut juvenula de viro, licet sene, concipiatur satis admittit natura. Generatio vero Isaac

naturalis quidem fuit, quia ex sanguinibus et ex voluntate carnis et ex voluntate viri conceptus et natus est ipse Isaac, sed hoc ultra naturam, non naturaliter, sed mirabiliter evenit, ut de sene jam frigido sterilis anus cui desierant fieri muliebria conciperet. Unde Apostolus ad Hebreos ait : *Fide et ipsa Sara sterilis virtutem in conceptione semen accepit, etiam præter tempus ætatis, quoniam fidem credidit qui promiserat* (*Hebr. xi, 11*). Propter quod et ab uno orti sunt, et hoc emortuo, tanquam sidera cœli in multitudine, et sicut arena quæ est ad oram maris innumerabilis. Item Apostolus alibi : *Scriptum est quoniam Abraham duos filios habuit, unum de ancilla et unum de libera. Et qui de ancilla, secundum carnem natus est : qui autem de libera, per reprobationem* (*Gal. iv, 18*). Verbum autem reprobationis ad Abraham hoc fuit : *In semine tuo benedicentur omnes tribus terræ* (*Gen. xxviii, 14*). Item : *Ecce Sara uxor tua pariet tibi filium, et vocabis nonen ejus Isaac* (*Gen. xvii, 9*). Sic prouidenti Deo creditit Abraham, et reputatum est ei ad justitiam. Unde omnes posteri Abraham fidei hujus consortes et hæredes, recte dicti sunt filii reprobationis, potius quam filii carnis. *Non enim*, ut idem ait Apostolus, *omnes qui ex Israel, hi sunt Israelitæ ; neque quia semen sunt Abraham, omnes filii : sed, in Isaac vocabitur tibi semen. Id est : Non qui filii carnis, hi filii Dei ; sed qui filii sunt promissionis estimantur in semine. Promissionis enim verbum hoc est, secundum hoc tempus veniam, et erit Saræ filius* (*Rom. ix, 9*). *Et quomodo tunc qui secundum carnem natus est persequatur eum qui secundum spiritum, ita et nunc* (*Gal. iv, 29*).

VII. Manifesta in his verbis Apostoli distinctio claret filiorum carnis et filiorum promissionis, qui etiam filii Dei nominantur et sunt, licet nondum appareat quod sunt et quod erunt : quorum caput est Christus homo Deus patribus antiquis promissus et filius datus. Qui et dicunt : *Puer natus est nobis, et filius datus est nobis* (*Isai. ix, 6*). Natus est, inquam, nobis Deus de Deo et homo de homine, Dei Filius idemque filius hominis. In cuius nativitate, licet hoc sit naturale, quod homo de homine ac Deus de Deo est genitus, tamen hoc est ultra naturam per admirabilem et ineffabilem gratiam, quod homo Dei Filius et Deus hominis est filius, quodque semina Dei genitrix, et Deus altissimus in veritate prædicatur genitor hominis, cui et dicit : *Ego hodie genui te* (*Psalm. ii, 7*) : cui et Petrus dixit : *Tu es Christus Filius Dei vivi* (*Matt. xvi, 16*).

CAPUT IX.

Sicut Deus Dei Filius per æternitatem, sic et Christus per sacramenti unitatem fuit ante matrem suam : ac proinde qua ratione concessit eam Nestorius vocari Christotocon, eadem potuit et debuit concedere illam dici Theotocon.

I. In hoc loco scandalizatus hæsiarcha Nestorius, cum diceretur Dei Filius etiam hominis filius,

A noluit acquiescere Virginem esse Dei genitricem. In cuius erroris affirmationem duo falsa induxit argumenta, sicut in scriptis ejus reperitur : Unum ejus fuit argumentum, quod nemo possit gignere antiquiorem se, Deus autem antiquior est Virgine : unde vetuit eam nominari Theotocon vel Dei genitricem, satis concedens dici eam Christotocon sine Christi genitricem, eo quod Christus ante ipsam non fuerit, sicut ipse putavit, ignorans quod per ineffabile mysterium unitatis Christus Filius Dei ante Mariam fuit. Qui et legitur in deserto a murmurante populo tentatus, dicente Apostolo : *Neque tentemus Christum, sicut quidam eorum tentaverunt* (*I Cor. x, 9*), et a sanguine Abel justi usque ad sanguinem suum in suis membris multa est passus B antequam natus. Qui etiam, antequam sciret vocare patrem optimum et matrem propriam, sicut Isaïas loquitur (*Isa. viii, 4*), abstulit fortitudinem Damasci et spolia Samaria, ulciscendo ac defendendo populum, de quo erat nasciturus. Unde recte vocatum est nomen ejus, *Accela, spolia detrahe, festina prædari* (*ibid.*), quia magna erat festinantia istius pueri sic prælantis, antequam sciret vocare patrem aut matrem secundum eam naturam, in qua erat puer futurus et habiturus matrem et patrem optimum. Fuit ergo puer iste ante matrem, quæ illum licet se antiquiorem genuit. Quod Nestorius, quia possibile non putavit, ipsam Dei genitricem vetuit nominari.

II. Contra cuius errorem loquens beatus Hieronymus in sermone de assumptione sanctæ Mariæ, dicit inter cætera : « In æternitate jam se fuisse, qui loquebatur per sacramentum suæ incarnationis insinuat. » Quod apostolus Judas elucidare volens apertius : *Jesus, inquit, populum ex Ægypto salvans, secundo eos qui non crediderunt, perdidit* (*Jud. 5*). Et alibi Paulus : *Neque tentemus Christum, sicut quidam tentaverunt*. Non quod jam esset Jesus aut Christus natus ex Maria virgine, sed quia in illo unico Filio Dei jam unitas personæ commendatur, quæ occulta erat in mysterio. Quod et alibi evidenter : *Qui nos elegit, inquit, ante mundi constitutionem in ipso* (*Ephes. 1, 4*), quia profecto quidquid Deus fecit ab initio, Christus fecit totum per unitatem sacramenti. Et ideo Jesus jam erat in filio, qui educebat populum, et Christus in eo qui tentabatur, quem semper per sacramenti unitatem in Deo fuisse non dubitatur. Alioquin nisi ita credideris, aut Christus Deus non erit omnino, aut contra prophetam Deus recens esse videbitur.

III. Sed, ne talibus quatiamur calumniis scrutandæ sunt Scripturæ, in quibus unitas in Christo commendatur personæ, quæ non præjudicat tempus ne unus semper dicatur. Hinc quoque beatus Petrus loquens de patribus ait : *Per gratiam Domini nostri Jesu Christi credimus salvari, quemadmodum et illi. Namque illos solus Dominus ducebat, et non erat cum eo Deus alienus*. Unde nec nobiscum Deus recens, quia unus idemque est, qui et corum duxit

fuit, et noster per passionem carnis suæ redemptor. Unus siquidem in carne sua, unus in sacramento atque unus in spiritu, nec admittit omnino ut alius filius hominis, alius Filius Dei intelligatur; qui nec tempore præscribitur, nec passione separatur. Sed totus Deus in Christum, et Christus in Deum transivit, ut quidquid Dei filius est Christus dicatur; et quidquid in carne pertulit Christus, id Deus pertulisse recte dicatur. Alioquin si ad rationem respicias, et ad sensus humanos, nequaquam ita tenuis potuerunt inter se convenire Deitas et humana conditio. Convenerunt tamen in Christo, et unus ex ambobus Emmanuel. Unde mibi videtur quod altitudinem tanti mysterii diligere et videre non potuerint qui aut duos filios, certe aut aliud Christum quam Dei Filium existimavere.

IV. Quapropter nec nos hominēm scorsum colimus; quod nefas est, nec adoramus; sed in semet ipsum qui unus et verus Dei Filius semper erat. Idcirco non alium quam eundem ipsumque Dei Filium colimus et adoramus, qui nihil in se pro assumpto homine est coactus, nihilque quod Verbum caro factum est imminutus vel mutatus est. Et ideo unus idemque semper cum Deo Patre Filius adoratur, non novus, non recens ex tempore, non alienus a natura vel genere. Quod si tibi novum videtur, quod pro te hominem suscepit, neveris quod hoc semper cum eo, et in ejus consilio fuerit, ut sic fieret. Et nunc quando plenitudo temporis venit, id factum est quod in Christo semper fuit. Patet ex his quæ dicta sunt, quod, sicut Deus Dei Filius per æternitatem, sic et Christus per sacramenti unitatem fuit ante matrem suam; ac proinde qua ratione concessit eam Nestorius vocari Christotocon, eadem potuit concedere illam dici theotocon. Quia vero unum horum concessit, alterum negavit cum in neutro ratio humana illi suffragata sit, quia tam Christus quam Deus ante matrem suam fuit, quæ tam vere Deum quam Christum genuit, quia Deus in Christo, imo et ipse Christus Deus fuit quem Virgo genuit, ac proinde quam vere Christi mater tam vere Dei mater sive genitrix nominatur et est filii sui se antiquioris; quod est mirabile in oculis rationis, et venerabile in oculis fidei.

V. Similiter illa ratio Nestorii qua negavit posse Virginem vere dici genitricem Dei sibi non coessentialis filii, eo quod essentiam divinitatis non habuerit a genitrice, sicut nec essentiam humanitatis habuerit a genitore, cui homo coessentialis non est, sicut nec genitrici Deus coessentialis est, ratione fidei superatur et cassatur; qua et homo Dei et Deus hominis filius creditur corde ad justitiam, et ore prædicatur ad salutem. Qui nimurum Dei filius licet dicatur factus ex semine David secundum carnem, seu factus ex muliere secundum carnem; ut videlicet, sicut exponit Ambrosius, *factura non divinitati, sed carni, ascribatur*, tamen ut ejus nativitas Dei potius quam carnis operationi sciatur attri-

A buenda, non secundum carnem, sed secundum spiritum natus asseritur ab eodem Apostolo, qui eum dicit factum secundum carnem. Nam de Isaac filio sterilis filioque promissionis in typo Christi, quem virgo naturaliter sterilis manente virginitate genuit, loquens, dicit eum natum secundum spiritum, ut Christum quem ille præfiguravit intelligas natum secundum spiritum: Natum, inquam, non factum secundum spiritum. Qui factus est ex semine David secundum carnem, non autem natus ex eodem semine David secundum carnem, sed secundum spiritum, longe mirabilius concipiente per fidem virginis Deo credula Dei Patris Verbum in se humanandum, quam sterilis item per fidem promissionis Dei credula conciperet a sene jam frigido, et, sicut Apostolus ait, emortuum corpus habente (*Rom. iv, 19*). Quia tamen utrumque factum est per miraculum Dei, et ille typicus et iste verus Isaac natus est non secundum carnem, sed secundum spiritum, ut quam proprie ille Abraham, tam proprie iste vocatur Dei Filius. Qui etiam eidem proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, sicut ille Abraham proprio filio suo non pepercit, sed jubente Domino illum disposuit immolare.

VI. Cum ergo filii promissionis sint omnes electi ab Apostolo dicti filii Dei, utpote a Deo Abraham promissi, præcipue promissionis filius verus Isaac dicendus est Filius Dei, ipsum naturaliter in divinitate generantis generatione ineffabili ac mirabili, et in ejusdem generationis virtute sic formantis hominem in Abraham filia præcipua, per Spiritum sanctum purificata et ineffabiliter nobilitata, ut mirabili virginitate sterilis sine viro solius Dei operatione concipiente, is, qui conceptus est homo, unus cum Dei promittentis Verbo æterno sit filius unicus. Propter quod, cum legitur in tractatibus Patrum, « Christus in cœlo sine matre, in terra sine patre, » intelligendum est, sine patre homine. Quomodo hanc determinationem apponit beatus Augustinus in sermone de nativitate Joannis Baptiste, dicens: « Ipse Dominus fecit sibi servum in utero sterili de sene patre, et de ancilla matre; et ipse idem Dominus fecit sibi carnem in utero Virginis sine homine patre, qui fecit primum hominem sine patre et matre. » Cum dicit « sine homine patre, » satis innuit non sine Deo Patre conceputum suæ sponsæ ac suum unigenitum.

CAPUT X.

In expositione sua psalmi xvii, 5, quæ de thalamo, osculis, et nuptiis sponsi ac sponsæ dixit, sensu spirituali, non carnali accipienda esse monet, nec in expositione versus sexti ejusdem psalmi se aliud voluisse, quam quæ Augustinus et Hilarius de nomine in Deum per gratiam assumptu tradidere.

I. Sed hoc, ut persensi, offendit quosdam carnalles, quod in scriptis meis ubi commemoratur iste unigenitus tanquam sponsus de thalamo suo procedens, tanquam adverbium dixi potius veritatis quam similitudinis esse significativum, ut illuc: *Vidi agnum tanquam occisum*, id est vere occisum

(Apoc. v, 6). Item : *Vidimus gloriam ejus gloriam quasi unigeniti a Patre (Joan. i, 9)*, pro eo ut dicetur, vere unigeniti. Similiter, inquam, cum dicitur, *tanquam sponsus*, intelligendus est vere sponsus : unde qui habet sponsam sponsus est. Qui et habet filios de quibus dicitur : *Nunquid possunt filii sponsi jejunare, quandiu cum illis est sponsus?* (Matth. ix, 15.) Habet etiam sponsam, videlicet sanctam Ecclesiam et quamlibet fidem animam, sicut Pater suus habuit sponsam antiquam Synagogam, et in ea quamlibet fidem animam seu personam. Fuit autem beatissima Virgo Maria illius antiquae Synagogae portio electissima, sic a Deo Patre amata ut eam praे omnibus amore suo inflammat, Verbo quoque suo secundaret ; quod in ea eructatum, et prius mente quam ventre conceptum, de illa processit tanquam sponsus de thalamo suo, amatus novam Ecclesiam, et in ea quamlibet fidem personam, tanquam sponsam ornatam viro suo. Inter omnes vero sponsas praे omnibus fuit ac permanet ornata beata Virgo Maria, tanquam consummatio Synagoge, utpote filia electissima patriarcharum, et post filium suum Ecclesiae sanctæ nova inchoatio, utpote mater apostolorum, quorum unius dictum est : *Ecce mater tua (Joan. xix, 25)*.

II. Quod autem unius dictum est, omnibus dici potuit sanctis apostolis novæ Ecclesie Patribus. Et, quia pro his, qui credituri erant per verbum eorum, Christus oravit ut omnes unum sint, ad omnes fidèles totu[m] corde Christum diligentes pertinet quod dictum est uni Christum diligenter, et inter cæteros magis dilecto. Quo omnes illa beata mater stans juxta crucem parturivit, quando pro his liberandis et salvandis unicum suum pati sciens, gladio compassionis pertransiente ipsius animam cruciabatur ut pareret. Non vana ergo spe clamamus ad illam, non solum, *Ave, maris stella, Dei mater alma*; sed etiam quod additur : *Monstra te esse matrem*; propter duplē videlicet maternitatem; unam qua unicū suū peperit sine dolore, alteram qua sibi et eidem unico suo peperit multos filios cum magno dolore ac tristitia sua, ac sui dilecti ejusque discipulorum. De qua tristitia potest congrue intelligi hoc sponsi dictum : *Tristis est anima mea usque ad mortem (Matth. xxvi, 38)*. Item ad ipsam novellam sponsam, primitivam scilicet apostolici ordinis Ecclesiam, cuius beata Maria erat portio præcipua, idem Sponsus tunc propter defectum vini beatificantis corda, inter cætera dixit : *Mulier cum parit tristitiam habet, quia venit hora ejus, et cetera usque tristitia vestra vertetur in gaudium (Joan. xvi, 20)*. Quod pene idem est ac si dixisset : *Aqua vestra convertetur in vinum*. Quia jam tunc illa hora imminet, qua per ejus passionem et resurrectiōnem natura humana et mortalis et velut aqua corruptibilis, convertenda erat in vinum beatæ immortalitatis, quo gustato gavisi sunt discipuli viso Domino.

III. Inter quos illa mulier quæ una cum illis, dum

A pareret, amplius contristata vehementius doluerat, quia gladius doloris pertransierat animam ejus nouum si etiam amplius gaudebat viso Domino filio ac sponso dilectissimo, et jam gaudentibus nuptiarum istarum convivis propter vinum prægustatæ in Christo immortalitatis. Quo etiam vino inebriabantur quicunque resurgentes immutabuntur in die illa universalium nuptiarum, in qua omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur. Qui vero immutabuntur, ipsi quoque inebriabantur de torrente voluptatis, non ut quidam hæretici somniant, carnaliter per mille annos mansuræ, et postea desideratæ; sed spiritualis et in æternum permansuræ in illis deliciis, de quibus dicitur in Canticis cantorum : *Quæ est ista quæ ascendit deliciis affluens, et innitus super dilectum suum? (Cant. viii, 5)*. Delicias istas nuptiales jam tum præmeditabatur ipse Christus, cum suæ matri vinum desideranti, dixit : *Nondum venit hora mea (Joan. iii, 4)*. Sed hac hora jam instanti, ait : *Mulier, ecce filius tuus (Joan. xix, 26)*; ad discipulum autem : *Ecce mater tua (ibid. 25)*. Haec mutatio dexteræ Excelsi. Nam traditur hic ipse discipulus fuisse sponsus in illis nuptiis, in quibus, deficiente vino, aqua mutata est in vinum. Quod tunc fuit initium signorum, perfectio vero cum in spiritualibus nuptiis Christo compatientes, ut dilecta mater et dilectus discipulus juxta crucem stantes, eidem conresurgendo lætificabuntur, primo in spe, deinde in re. Et cum de carnali carnalium copula scriptum sit : « *Voluptas vana est;* » quam licet nuptialia bona excusent ut sit venalis, tamen extra connubium si voluntarie admittitur et studiose appetitur, est criminalis. In illa certe spirituali copula Christi et Ecclesie, Verbi et animæ, veræ ac novæ sunt deliciae, vera et non vana voluptas est, cuius inani umbra seductus arguetur is qui ad spirituales nuptias vocatus dicit : *Uxorem duxi, et ideo non possum venire (Luc. xiv, 20)*. Tales enim cum audiunt nominari sponsum, thalamum et osculum, nesciunt cogitare nisi tantum carnalia, quippe carnales et ipsi.

IV. Verum, quia mundis omnia munda, spirituales quoque mundi sunt, et amplius mundari cupiunt, in carnalibus nonnisi spiritalia intelligunt, verbi gratia, in sponso Deum rationalis creaturæ amatorem, in sponsa ipsam rationalem creaturam, electam in angelis et hominibus; in amore quo illam sponsam suam Deus amat, Spiritum sanctum; in semine quo eam fecundat, sobrie intelligunt ipsum Dei Verbum, per quod sicut facta sunt omnia quæ facta, sic et secundantur omnia quæ sunt secunda. Nam, quia semel locutus Deus, ait : *Geminet terra (Gen. i, 11)*, ex virtute hujus verbi adhuc germinat terra herbam virarentem lignumque pomiferum. Germinat, inquam, aliquando culta, et aliquando (quod mirabilius est) non culta. Hinc est quod illa virginæ terra dedit fructum suum, quam vir nullus excollerat; *quia virum non cognosco (Luc. i, 4)*, ait ad angelum qui ei nuntiaverat, Verbum in utero.

suo incarnandum, ut exinde procederet tanquam sponsus de thalamo suo.

V. De hoc thalamo cum agerem in psalmo xvii, vocabulis quidem utebar carnibus, noninans thalamum et osculum, et cetera talia nuptiali thalamo convenientia. Sed nihil in eis intellexi aut intelligendum lectori proposui, nisi tantum spiritales delicias, in quibus est non similitudo, sed veritas æternæ voluptatis. De cuius torrente potabuntur veri veritatis amores, Verbum Dei corde credendo concipientes ad justitiam, et ore constendo ad salutem parientes. Quibus omnibus illa beatissima sponsa præfertur, in qua idem Verbum Dei conceptum et incarnatum est. Nec debet offendere scriptorum meorum lectores quod ea non sponsam Dei nominavi, et Verbo Dei secundatam prædicavi; non in sermone ad populum, qui fortasse non caperet hoc verbum, sed in psalmi expositione spiritualibus competenti, si qui ex illis dignarentur nostra legere.

VI. In eodem psalmo ubi exposui: *A summo cæto egressio ejus, et occursus ejus usque ad summum ejus,* inter cetera dixi: *Summam siquidem gloriam quam in divinitate semper habuit, suæ quoque humanitati plenissime obtinuit.* » Quod dictum ne quem forte offendat, sanctorum Patrum idipsum asserentium dicta legat et intelligat, simulque animadvertat nomine humanitatis hominem significari assumptum, cui datum est nomen quod est super omne nomen, ut vere nominetur quod est, videlicet Deus Filius Dei unicus. Unde Augustinus in libro De prædestinatione sanctorum dicit: *Hic homo, ut a Verbo Patri coæterno in unitatem personæ assumptus Filius Dei unigenitus esset, unde hoc mereretur?* Quod bonum præcessit, ut ad hanc ineffabilem excellentiam perveniretur? Faciente ac suscipiente Deo Verbo ipse homo ex quo esse cœpit. Item idem: *Homo quicunque gratia fit Christianus, sicut gratia homo ille ab initio factus est Christus.* Item in libro xiii De Trin. *Gratia Dei nobis commendatur, quia nec ipse ut in tanta unitate Deo vero conjunctus, una cum illo persona, Filius Dei fieret, ullis est præcedentibus meritis assecutus;* sed ex quo homo esse cœpit, ex illo et est Deus. Unde dictum est: *Verbum caro factum est.* »

VII. Item Hilarius in decimo. « Atque hanc quidem et intemporelam et initialem, et omnem humanae intelligentiae sensum excedentem unigeniti generationem prædicantes, nati quoque in hominem ex parte Virginis Dei sacramentum docuimus, demonstrantes secundum dispensationem carnis tum, cum se forma Dei evacuans, formam servi accepit, insurmitatem habitus humani Dei non infirmasse naturam, sed salva divinitatis in homine virtute, acquisitam esse Dei ad hominem potestatem. Namque, cum in hominem Deus natus est, non idcirco natus est ne non Deus maneret, sed ut manente Deo homo in Deum natus sit. Nam et Emmanuel nomen est ejus, quod est nobiscum Deus, ut non defectio Dei

A ad hominem sit, sed hominis proiectus in Deum. Vel cum glorificari se rogat, non utique naturæ Dei, sed assumptioni humilitatis hoc proficit. Nam hanc gloriam postulat, quam ante constitutionem mundi apud Deum habuit. » Item post aliqua: « Evacuans se ex Dei forma, et formam servi accipiens, et Filius Dei etiam Filius hominis nascens, ex suaque virtute non deficiens, Deus Verbum consummatum hominem viventem. Nam quonodo Filius Dei hominis filius erit, natus vel manens in Dei forma formam servi acceperit, si non potente Verbo Deo ex se et carnem intra virginem assumere, et carni animam tribuere, homo Christus Jesus animæ et corporis nostri perfectus est natus, et corpus quidem ita assumpserit, ut id ex Virgine conceptum formam esse servi efficerit? Virgo enim non nisi ex Spiritu sancto genuit quod genuit. Quamvis tantum ad nativitatem carnis ex se daret, quantum ex se feminæ edendorum corporum susceptis originibus impenderent, non tamen Jesus Christus per humanæ conceptionis coaluit naturam, sed omnis causa nascendi inventa per Spiritum, tenuit in hominis nativitate quod matris est, cum tamen haberet in originis nativitate quod Dei est. »

VIII. Augustinus in Enchiridio: « Qui nascuntur ex Spiritu sancto, non aquæ filios eos dixerit quispiam; sed plâne dicuntur Filii Dei Patris et matris Ecclesiæ. Sic ergo de Spiritu sancto nactus est Filius Dei Patris non Spiritus sancti: » Et post pauca: « Profecto modus iste, quo natus est Christus de Maria sicut filius, et de Spiritu sancto non sicut filius, insinuat nobis gratiam Dei, qua homo nullis meritis præcedentibus in ipso exordio naturæ suæ quo esse cœpit, Verbo Dei copularetur in tantam personæ unitatem, ut idem esset Filius Dei qui filius hominis, et filius hominis qui Filius Dei. Et sic in humanae naturæ susceptione fieret quodammodo ipsa gratia illi homini naturalis, qua nullum possit admittere peccatum. Quæ gratia id. o per Spiritum sanctum est figurata, quia ipse sic proprie est Deus, ut sit etiam Dei donum. Per hoc ergo quod de Spiritu sancto esse nativitatem Christi dicitur, quid aliud quam ipsa gratia demonstratur, qua homo mirabiliter et ineffabiliter modo Verbo Dei est adjunctus D atque concretus, et divina gratia corporaliter repletus? »

IX. Animadverte, prudens lector, quod asserente Augustino, gratia qua homo assumptus est ab initio Christus, illi homini quodammodo sit naturalis. Bene dicit « quodammodo, » id est mirabiliter factum est ut Virgine concipiente et credente verbum promissionis nasceretur ex ea verus Isaac, non secundum carnem, ut non omnes filii ancillæ, filii Evæ; sed secundum spiritum. Et nos quidem; qui eramus natura filii iræ, per cumdem spiritum sumus renati, ut nominemur et simus filii Dei. Ille autem non renascendo, sed nascendo factus est Filius Dei. Ac proinde ipsa talis filatio illi homini est naturalis;

ut videlicet sic natus dicatur in veritate Filius Dei, A sancto conceptus est, negandus est habere carnem et ossa? vel quare negandus est Filius Dei naturalis et unicus per talem generationem, cuius auctor est ipse Deus Pater, qui misit Verbum suum in utero Virginis incarnatum, sancto Spiritu operante, qui est amor Dei Patris, ut quod nascetur ex ea sanctum vocaretur Filius Dei? Si enim per adoptionem esset Dei Filius, non esset unicus, quia tales filii multi sunt. Item, quia per imitationem dicuntur aliquando filii, sicut illic: *Vos ex patre diabolo estis, et desideria patris vestri vultis facere (Joan. viii)*: si non aliter Filius Dei esset homo de Virgine genitus, non esset unicus, quia tales et taliter filii multi sunt; quorum unus dicit: *Imitatores mei estote, sicut et ego Christi (I Cor. iv)*.

CAPUT XI.

Quæ sit similitudo inter gratiam Dei Unicum suum generantis, et filios iræ in adoptionem filiorum suorum regenerantis. Christus est Filius Dei naturalis in utraque natura; in divina quidam naturaliter, in humana vero mirabiliter. Quid sit illud psal. xcviij, 5: « Adorate scabellum pedum ejus. »

I. Est autem quædam similitudo inter gratiam Dei Unicum suum generantis, et filios iræ in adoptionem filiorum suorum regenerantis. Sicut enim voluntate genuit nos verbo veritatis, ut simus initium aliquod creaturæ ejus, ita etiam voluntarie genuit novum hominem qui secundum Deum creatus est, ut sit Filius et Verbum ejus, quia *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis (Joan. i, 14)*. Et quomodo in sacramento regenerationis accedit verbum ad elementum et fit sacramentum, ipsum quodammodo visible verbum, sic in sacramento regenerationis et conceptionis Iesu Christi filii David, accessit Verbum ad humanæ carnis elementum, et factum est magnum sacramentum, quod manifestatum est in carne, justificatum est in spiritu; apparuit angelis, prædicatum est gentibus, creditum est in mundo, assumptum est in gloria (*I Tim. iii, 16*). Vere utique manifestatum est in carne, quia *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis*. Detrahe ab aqua verbum, et quid est aqua, nisi aqua? Detrahe a carne humana Verbum, et quid est caro, nisi caro? Et certe talis caro non prodest quidquam. Spiritus autem carni unitus est, qui vivificavit, quia Verbum spiritus est, aque ut Pater et Spiritus sanctus. Quod Verbum caro, id est homo factum, prædicatum et creditum, salus est credentium, sperantium, diligentium. Hoc est enim pietatis magnum sacramentum, credere Verbum incarnatum, credere hominem Dei Filium, proinde naturalem, quia nascendo accepit ut sit Filius unicus, quomodo quilibet Christianus accipit renascendo ut sit filius adoptivus.

II. Sicut autem regeneratio non auserit in baptismo renascentibus carnem et ossa, cum etiam in regeneratione corporum ad incorruptionem permanebunt in sanctis resuscitatibus caro et ossa in sua natura, licet in alia gloria, ita generali novi hominis, qui secundum Deum creatus est, non abstulit ei carnem et ossa. Unde ille stultus est argumentator qui putat esse consequens, ut si homo Dei sit Filius naturalis, neque carnem neque ossa habeat. Si enim filius liberæ qui Apostolo affirmante secundum spiritum natus est, non minus habuit carnem et ossa quam filius ancilæ, qui secundum carnem natus est, quomodo filius Virginis revera liberæ matris, qui secundum spiritum natus est, et de Spiritu

B III. Cum ergo sit in utraque natura unicus filius ipse Christus, ut supra per auctoritates præmissas ostensum est, restat ut, sicut in utraque natura est unicus, ita in utraque natura sit naturalis Dei Filius; in divina quidam naturaliter, quia naturale est omnibus gignentibus gignere sui generis prolem sibi connaturalē et consubstantiale, sed in humana mirabiliter, quia non in hac Deo Patri consubstantialis, aut connaturalis est. Similiter, cum Deum genuerit, ac proinde meruerit vocari Theotocos, id est Dei genitrix, ipse tamen Deus Virginis filius non est in divinitate matri suæ consubstantialis, quemadmodum nec patri suo in humanitate consubstantialis est, cum sit tamen idem Filius Dei et hominis, utriusque parentis proprius filius, videbit non per adoptionem, sed per generationem filius naturalis: quod tamen est per miraculum, non per naturam. Neque enim hoc habet natura, ut genitum a gigante discéperet in substantia vel natura. Quod enim de asino et equa nascitur mulus, de leone et parda leopardus, abusio est naturæ, servata tamen hic generis consubstantialitate, non naturæ identitate; si tamen sic placet accipi naturam, sicut eam describit Boetius, docens quod cujusque rei specificata differentia est ejus naturæ, sicut humanitas hominis, leonitas leonis, bovitæ bovis est natura. Sed absit his naturalibus exemplis coaptari eam generationem, de qua scriptum est: *Generationem ejus quis enarrabit? (Isa. xiii, 20.)* Quis enim, D sicut ait beatus Gregorius, investigare sufficiat, quomodo corporatur Verbum? quomodo suminus et vivificator Spiritus intra uterum Virginis animatur? quomodo is qui existit, concepitur et nascitur? Reversa insolubilis est ista corrugia calceamentorum ejus, quia mirabilis natura mirifice induita sic assumpit quod non erat, ut non desineret manere quod erat.

IV. Et quid mirum si natura divina quæ omnino est immutabilis permanet quod erat in Christo? cum etiam natura humana quæ mutabilis est naturaliter, per gratiam nunc facta est immortalis, et immutabilis permaneat in Christo; assumpta quidem in divinitatis gloriam, sed non assumpta per ipsam gloriam, quantum attinet ad sui essentiam, secundum

suo incarnandum, ut exinde procederet tanquam sponsus de thalamo suo.

V. De hoc thalamo cum agerem in psalmo xvii, vocabulis quidem utebar carnibus, nominans thalamum et osculum, et cetera talia nuptiali thalamo convenientia. Sed nihil in eis intellexi aut intelligendum lectori proposui, nisi tantum spiritales delicias, in quibus est non similitudo, sed veritas æternæ voluptatis. De cuius torrente potabuntur veri veritatis amores, Verbum Dei corde credendo concipientes ad justitiam, et ore confitendo ad salutem parientes. Quibus omnibus illa beatissima sponsa præfertur, in qua idem Verbum Dei conceptum et incarnatum est. Nec debet offendere scriptorum meorum lectores quod ea non sponsam Dei nominavi, et Verbo Dei secundatam prædicavi; non in sermone ad populum, qui fortasse non caperet hoc verbum, sed in psalmi expositione spiritualibus competenti, si qui ex illis dignarentur nostra legere.

VI. In eodem psalmo ubi exposui: *A summo cæto egressio ejus, et occursus ejus usque ad summum ejus, inter cætera dixi: Summam siquidem gloriam quam in divinitate semper habuit, suæ quoque humanitati plenissime obtinuit.* » Quod dictum ne quem forte offendat, sanctorum Patrum id ipsum asserentium dicta legat et intelligat, simulque animadvertisse nomine humanitatis hominem significari assumptum, rūi datum est nomen quod est super omne nomen, ut vere nominetur quod est, videlicet Deus Filius Dei unicus. Unde Augustinus in libro De prædestinatione sanctorum dicit: *Hic homo, ut a Verbo Patri coæterno in unitate personæ assumptus Filius Dei unigenitus esset, unde hoc mereretur? Quod bonum præcessit, ut ad hanc ineffabilem excellentiam perveniretur?* Faciente ac suscipiente Deo Verbo ipse homo ex quo esse cœpit. Item idem: Homo quicunque gratia sit Christianus, sicut gratia homo ille ab initio factus est Christus. Item in libro XIII De Trin. Gratia Dei nobis commendatur, quia nec ipse ut in tanta unitate Deo vero conjunctus, una cum illo persona, Filius Dei fieret, ullis est præcedentibus meritis assecutus; sed ex quo homo esse cœpit, ex illo et est Deus. Unde dictum est: *Verbum caro factum est.* »

VII. Item Hilarius in decimo. « Atque hanc quidem et intemporealem et initialem, et omnem humanae intelligentiae sensum excedentem unigeniti generationem prædicantes, nati quoque in hominem ex partu Virginis Dei sacramentum docuimus, demonstrantes secundum dispensationem carnis tum, cum se forma Dei evacuans, formam servi accepit, infirmitatem habitus humani Dei non infirmasse naturam, sed salva divinitatis in homine virtute, acquisitam esse Dei ad hominem potestatem. Namque, cum in hominem Deus natus est, non idcirco natus est ne non Deus maneret, sed ut manente Deo homo in Deum natus sit. Nam et Emmanuel nomen est ejus, quod est nobiscum Deus, ut non defectio Dei

A ad hominem sit, sed hominis proiectus in Deum. Vel cum glorificari se rogat, non utique naturæ Dei, sed assumptioni humilitatis hoc proficit. Nam hanc gloriam postulat, quam ante constitutionem mundi apud Deum habuit. » Item post aliqua: « Evacuans se ex Dei forma, et formam servi accipiens, et Filius Dei etiam Filius hominis nasceus, ex suaque virtute non deficiens, Deus Verbum consummatum hominem viventem. Nam quomodo Filius Dei hominis filius erit, natus vel manens in Dei forma formam servi accepit, si non potente Verbo Deo ex se et carnem intra virginem assumere, et carni animam tribuere, homo Christus Jesus animæ et corporis nostri perfectus est natus, et corpus quidem ita assumpserit, ut id ex Virgine conceptum formam esse servi efficerit? Virgo enim non nisi ex Spiritu sancto genuit quod genuit. Quamvis tantum ad nativitatem carnis ex se daret, quantum ex se feminæ edendorum corporum susceptis originibus impenderent, non tamen Jesus Christus per humanae conceptionis coaluit naturam, sed omnis causa nascendi invenia per Spiritum, tenuit in hominis nativitate quod matris est, cum tamen haberet in originis nativitate quod Dei est. »

VIII. Augustinus in Enchiridio: « Qui nascuntur ex Spiritu sancto, non aquæ filios eos dixerit quispiam; sed plane dicuntur Filii Dei Patris et matris Ecclesiæ. Sic ergo de Spiritu sancto nactus est Filius Dei Patris non Spiritus sancti: » Et post pauca: « Profecto modus iste, quo natus est Christus de Maria sicut filius, et de Spiritu sancto non sicut filius, insinuat nobis gratiam Dei, qua homo nullis meritis præcedentibus in ipso exordio naturæ seu quo esse cœpit, Verbo Dei copularetur in tantam personæ unitatem, ut idem esset Filius Dei qui filius hominis, et filius hominis qui Filius Dei. Et sic in humanae naturæ susceptione fieret quodammodo ipsa gratia illi homini naturalis, qua nullum posset admittere peccatum. Quae gratia idem per Spiritum sanctum est figurata, quia ipse sic proprie est Deus, ut sit etiam Dei donum. Per hoc ergo quod de Spiritu sancto esse nativitatem Christi dicitur, quid aliud quam ipsa gratia demonstratur, qua homo mirabiliter et inefabiliter modo Verbo Dei est adjunctus D atque concretus, et divina gratia corporaliter replatus? »

IX. Animadverte, prudens lector, quod asserente Augustino, gratia qua homo assumptus est ab initio Christus, illi homini quodammodo sit naturalis. Bene dicit « quodammodo, » id est mirabiliter mode. Quia non naturaliter, sed mirabiliter factum est ut Virgine conciente et credente verbum promissionis nasceretur ex ea verus Isaac, non secundum carnem, ut non omnes filii ancillæ, filii Eve; sed secundum spiritum. Et nos quidem, qui eramus natura filii iræ, per eundem spiritum sumus renati, ut nominemur et simus filii Dei. Ille autem non renascendo, sed nascendo factus est Filius Dei. At proinde ipsa talis filia

ut videlicet sic natus dicatur in veritate Filius Dei. A sancto conceptus est, negandus est habere carnem et ossa? vel quare negandus est Filius Dei naturalis et unicus per tales generationes, cuius auctor est ipse Deus Pater, qui misit Verbum suum in utero Virginis incarnatum, sancto Spiritu operante, qui est amor Dei Patris, ut quod nascetur ex ea sanctum vocaretur Filius Dei? Si enim per adoptionem esset Dei Filius, non esset unicus, quia tales filii multi sunt. Item, quia per imitationem dicuntur aliquando filii, sicut illic: *Vos ex patre diabolo estis, et desideria patris vestri ruktis facere (Joan. viii)*: si non aliter Filius Dei esset homo de Virgine genitus, non esset unicus, quia tales et taliter filii multi sunt; quorum unus dicit: *Imitatores mei estote, sicut et ego Christi (I Cor. iv)*.

CAPUT XI.

Quæ sit similitudo inter gratiam Dei Unicum suum generantis, et filios iræ in adoptionem filiorum suorum regenerantis. Christus est Filius Dei naturalis in utraque natura; in divina quidam naturaliter, in humana vero mirabiliter. Quid sit illud psal. xcvi, 5: Adorate sebellum pedum ejus.

I. Est autem quædam similitudo inter gratiam Dei Unicum suum generantis, et filios iræ in adoptionem filiorum suorum regenerantis. Sicut enim voluntate genuit nos verbo veritatis, ut simus initium aliquod creature ejus, ita etiam voluntarie genuit novum hominem qui secundum Deum creatus est, ut sit Filius et Verbum ejus, quia *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis (Joan. i, 14)*. Et quomodo in sacramento regenerationis accedit verbum ad elementum et sit sacramentum, ipsum quodammodo visibile verbum, sic in sacramento generationis et conceptionis Iesu Christi filii David, accessit Verbum ad humanæ carnis elementum, et factum est magnum sacramentum, quod manifestatum est in carne, justificatum est in spiritu; apparuit angelis, prædicatum est gentibus, creditum est in mundo, assumptum est in gloria (I Tim. iii, 16). Vere utique manifestatum est in carne, quia *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis*. Detrahe ab aqua verbum, et quid est aqua, nisi aqua? Detrahe a carne humana Verbum, et quid est caro, nisi caro? Et certe talis caro non prodest quidquam. Spiritus autem carni unitus est, qui vivificavit, quia Verbum spiritus est, æque ut Pater et Spiritus sanctus. Quod Verbum caro, id est homo factum, prædicatum et creditum, salus est credentium, sperantium, diligentium. Hoc est enim pietatis magnum sacramentum, credere Verbum incarnatum, credere hominem Dei Filium, proinde naturalem, quia nascendo accepit ut sit Filius unicus, quomodo quilibet Christianus accipit renascendo ut sit filius adoptivus.

II. Sicut autem regeneratione non aufert in baptismo renascentibus carnem et ossa, cum etiam in regeneratione corporum ad incorruptionem permanebunt in sanctis resuscitatibus caro et ossa in sua natura, licet in alia gloria, ita generatio novi hominis, qui secundum Deum creatus est, non abstulit ei carnem et ossa. Unde ille stultus est argumentator qui putat esse consequens, ut si homo Dei sit Filius naturalis, neque carnem neque ossa habeat. Si enim filius liberè qui Apostolo affirmante secundum spiritum natus est, non minus habuit carnem et ossa quam filius ancillæ, qui secundum carnem natuus est, quomodo filius Virginis revera liberæ matris, qui secundum spiritum natus est, et de Spiritu

B C D E

III. Cum ergo sit in utraque natura unicus filius ipse Christus, ut supra per auctoritates præmissas ostensum est, restat ut, sicut in utraque natura est unicus, ita in utraque natura sit naturalis Dei Filius; in divina quidam naturaliter, quia naturale est omnibus gignentibus gignere sui generis prolem sibi connaturalem et consubstantiale, sed in humana mirabiliter, quia non in hac Deo Patri consubstantialis, aut connaturalis est. Similiter, cum Deum genuerit, ac proinde mernuerit vocari Theotocos, id est Dei genitrix, ipse tamen Deus Virginis filius non est in divinitate matris suæ consubstantialis, quemadmodum nec patri suo in humanitate consubstantialis est, cum sit tamen idem Filius Dei et hominis, utriusque parentis proprius filius, vide-licet non per adoptionem, sed per generationem filius naturalis: quod tamen est per miraculum, non per naturam. Neque enim hoc habet natura, ut genitum a gignente discrepet in substantia vel na- tura. Quod enim de asino et equa nascitur mulus, de leone et parda leopardus, abusio est naturæ, ser- vata tamen hic generis consubstantialitate, non na- turæ identitate; si tamen sic placet accipi naturam, sicut eam describit Boetius, docens quod cujusque rei specificata differentia est ejus naturæ, sicut hu- manitas hominis, leonitas leonis, bovitus bovis est natura. Sed absit his naturalibus exemplis coaptari eam generationem, de qua scriptum est: *Generatio- nem ejus quis enarrabit? (Isa. xiii, 20.)* Quis enim, sicut ait beatus Gregorius, investigare sufficiat, quo- modo corporatur Verbum? quomodo summus et vivificator Spiritus intra uterum Virginis animatur? quomodo is qui exsistit, concipitur et nascitur? Revera insolubilis est ista corrigia calceamentorum ejus, quia mirabilis natura mirifice induita sic as- sumpsit quod non erat, ut non desineret manuere quod erat.

IV. Et quid mirum si natura divina quæ omnino est immutabilis permanet quod erat in Christo? cum etiam natura humana quæ mutabilis est naturaliter, per gratiam nunc facta est immortalis, et immuta- bilis permaneat in Christo; assumpta quidem in di- vinitatis gloriam, sed non assumpta per ipsam glo- riā, quantum attinet ad sui essentiam, secundum

quam etiam subjectus est ipse Filius Deo subjicte. ti sibi omnia, ut sit subjectio secundum naturam in Filio Dei creatam, non secundum gloriam, potentiam, sapientiam, bonitatem eidem collatam, non ad mensuram per ineffabilem et imminensurabilem gratiam. Quam non bene mensuravit Photinus, constendo quidem Christum hominem, sed negans eidem homini omnipotentiam. Unde beatus Ambrosius exponens illud in Luca : *Ecce leprosus veniens adorabat eum dicens : Domine, si vis potes me mundare. Et extendens Jesus manum tetigit eum dicens : Volo : Mundare* (Luc. v, 13). Hoc inquam exponens Ambrosius dicit inter cætera : « Imperat propter Arium, tangit propter Manichæum, Volo dicit propter Photinum. » Quia enim Arius imparem Patri asserebat Filium, propter illum confutantum nulla prece ante premissa imperat dicens : *Mundare*. Quia vero Manichæus corpus Christi asserebat phantasticum, quod nec tangi nec tangere potest, recte propter Manichæum tangit. Sed propter Photinum dicit : *Volo*, ut ostenderet se, licet hominem, tamen suo Patri coomnipotentem, de quo scriptum est : *Omnia quæcumque voluit fecit* (Psal. cxii, 3).

V. Laudanda sane istius leprosi fides, qui procidens adoravit hominem quem non dubitabat esse omnipotentem. *Domine*, inquit, *si vis potes me mundare*. Adorabat non adoratione quæ dulia dicitur, qualis etiam licite angelis ante adventum Christi legitur exhibita. Qua etiam licenter adoravit Nathan propheta regem David, quem tamen peccatorem esse non ignoraverat, imo etiam pro peccato suo graviter increpaverat. Non, inquam, tali adoratione adoravit iste leprosus, quem confessus est omnipotentem, sed illa excellenti adoratione qua solus Creator est adorandus. Et merito, quia homo iste, licet sic creatus, tamen Creator sic est unitus, ut sic unicus Dei Filius, ac proinde adorandus ut Deus. Unde legitur : *Adorate scabellum pedum ejus, quoniam sanctum est*.

VI. Beatus Augustinus, ut quidam contendunt, interpretatur, scabellum pedum Domini hominem assumptum; quod etiam dicit adorandum, quoniam sanctus est ille cuius est scabellum. Sed beatus Hieronymus Hebraicæ veritatis non ignarus, non dicit *quoniam sanctum est*, sed *quoniam factum est*, videlicet scabellum ipsum, quod tamen vetat intelligi de homine assumpto, interpretando scabellum Domini, sive loca ubi steterunt pedes ejus, sive animas beatas in quibus cernuntur vestigia ejus. Hominem vero assumptum docet esse dicendum potius thronum quam scabellum, ita dicens : « Quid est hoc scabellum pedum Jesu, quoniam sanctum est? Legimus in hoc loco : *Cælum mihi thronus est ; terra autem mihi scabellum pedum meorum* : et hunc dicitur : *Adorate scabellum pedum ejus*. Si terra scabellum pedum Jesu, dicitur autem, adorate scabellum pedum ejus; ergo terra adoranda est, quomodo legimus in Apostolo quia, excepto creatore, creaturam adorare non debeamus? *Adorare in Scri-*

A pturis duobus modis dicitur : Dicitur enim adoratio quasi in Deum, et dicitur adorare Deum. Proprie adoratio in Deum ponitur. Quando autem in homine dicitur, verbi causa, adoravit Sara Abraham, et adoravit Elias Achab impiissimum regem, non dicitur quod Elias sic adoraverit Achab quasi Deum, sed haec adoratio quasi salutatio ponitur. Ergo nunc videamus hoc quod dicit : *Et adorate scabellum ejus*. Secundum quenam modum dicit, si adoramus scabellum pedum Dei? aut adoramus quasi Deum, aut salutamus quasi hominem. Legimus in Lamentationibus Jeremiæ, legimus et in alio propheta, quomodo, inquit sanctificavit Dominus scabellum pedum suorum, et ibi scabellum pedum ejus Jerosolyma dicitur sive templum. Igitur secundum historiam legimus et in alio loco. Et adorate scabellum ejus, sed pedes non stant nisi in scabello. Ergo quod dicitur : *Et adoretis ubi steterunt pedes ejus, et de scabello dicitur*. Ergo secundum litteram possumus dicere, verbi causa, ubi natus est, ubi crucifixus est, ubi resurrexit. Hoc incipientibus loquimur. Cæterum scabellum pedum Jesu, anima creditus est. Felix est ille in cuius pectore pedes quotidie ponuntur Jesu. Utinam et in meo pectore ponantur pedes Jesu! utinam vestigia ejus semper hærent in corde meo! utinam et ego dicam cum sponsa : *Tenebo eum, et non dimittam eum!* (Cant. iii, 4.) Sponsus cito offenditur, semper munditas amat, ubique sordes viderit cito recedit. *Et adorate scabellum pedum ejus, quoniam sanctum est*. Non omne scabellum pedum ejus, sed quodcumque sanctum est, quotquot in sanctitate perseverant. Verbi causa, adorate scabellum pedum ejus, Petrum et Paulum et ceteros apostolos adorate, hoc est honorate, quoniam sanctum est. Illos adorate qui in sanctitate perseverant. Cæterum qui scabellum fuerunt, et non sunt sancti, illos ne adoretis; verbi causa, Judas proditor scabellum ejus fuit, sed quoniam non est sanctus, ne illum adoretis.

VII. « Legi in cuiusdam libro, assumptio [sort. assumptionem], inquit, humani corporis, hoc est bonum, quem de Maria est dignatus assumere, ipsum, inquit, dico scabellum pedum ejus. Licet quidem assumptus sit homo, et ad comparationem Dei omnis creatura scabellum pedum ejus est, tamen hoc ipsum scabellum sociatum est Deo, et de essenti suo est : Videte quam rem audeam loqui. Ego ita adoro scabellum quod quandam fuit, sicut nunc thronum. Etsi enim novimus Christum secundum carnem, sed jam non novimus eum secundum carnem. Habuerit forsitan scabellum ante mortem, ante resurrectionem, quando comedebat, quando bibebat, quando nostros patiebatur effectus; postquam resurrexit, ad cœlos victor ascendit; ego non intendo aliud sedentem et aliud scabellum, sed totum in Christo thronus est. Quæ vis et dicis, quare vel quomodo? quomodo sit nescio, et tamen credo quod sit. Miraris si ignorem divinitatis mysteria, cum me ipsum nesciam? Interrogas me quomodo et

divinitas et incarnatio unum sit, cum ego nesciam quomodo vivam? Deum intellexisse, credidisse est; Deum nosse, honorare est. Sufficit mihi scire quod scriptum est. Sufficit mihi scire quod credo. Plus autem nec volo nec cupio. Si enim plus scire voluero, et hoc incipio perdere quod credo. Fideles dicimur, non rationales. Denique dicitur a Domino: *Credis quod ego possim hoc facere?* Et dicitur ad mulierem: *Fides tua te salvum fecit, non ratio, non inquisitio, non quare vel quomodo factum est; sed quia credidit.* » *Huc usque Hieronymus.*

CAPUT XII.

Eiusdem Davidici versus expositio ex Augustino. In adoratione Christi nec homo a Deo, nec Deus ab homine separandus est. Epistola Brunonis ep. Argentiniensis, qua Geriholi ovusculum ad Adrianum papam commendat.

I. Augustinus vero super eundem psalmum dicit: « *Exaltate dominum Deum nostrum, et adorate scabellum pedum ejus,* etc. (*Psalm. xcvi, 5.*) Quid habemus adorare? Scabellum pedum ejus. Suppedaneum dicitur scabellum: Quod dicunt Græci hypopodium, dixerunt Latini scabellum, et alii dixerunt suppedaneum. Sed videte, fratres, quid nos jubeat adorare. Alio loco Scripturarum dicitur: *Cælum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum* (*Act. vii, 49.*) Ergo terram nos jubeat adorare, quia dicit alio loco, quod sit scabellum Dei? Et quomodo adorabimus terram, cum dicat Scriptura aperte: *Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies* (*Matth. iv, 10.*) et hic dicitur, adorate scabellum ejus? Exponens autem mihi quid sit scabellum pedum ejus dicit: Terra autem scabellum pedum meorum. Anceps factus sum: timeo adorare terram, ne damnet me qui fecit cœlum et terram. Rursum timeo non adorare scabellum pedum Domini mei, quia dicit psalmus: *Adorate scabellum pedum ejus* (*Psalm. xcvi, 5.*) Quæro quid sit scabellum pedum ejus? Et dicit mihi Scriptura: Terra autem scabellum pedum meorum. Fluctuans converto me ad Christum, quia quæro ipsum hic, et invenio quomodo sine impietate adoretur terra, sine impietate adoretur scabellum pedum ejus. Suscepit enim de terra terram, quia caro de terra est, et de carne Mariæ virginis carnem suscepit. Et, quia in carne ipsa ambulavit hic, et ipsam carnem dedit nobis ad manducandum; ad salutem autem nemo illum manducat, nisi prius adoraverit, inventum est quemadmodum adoretur tale scabellum pedum Domini, et non solum non peccemus adorando, sed peccemus non adorando. Nunquid autem caro vivificat? Ipse Dominus dicit, cum de ipsa commendatione terræ ejusdem loqueretur: *Spiritus est qui vivificat, caro autem nihil prodest* (*Marc. vi, 64.*) »

II. His de scabello quod caro Christi est in veritate adoranda præmissis, etiam de alio scabello quod est hæc terra quam calcamus; idem Augustinus adjungit, quod sequitur: « Ideo, inquit, ad terram quamlibet cum te inclinas atque prosternis, non quasi terram intueris, sed illum sanctum cuius

A pedum scabellum est quod adoras: propter ipsum enim adoras. » In his dictis Augustini patet non proprie intelligendam scabelli adorationem, cum te inclinas atque prosternis in terram quamlibet, verbi gratia, in pavimentum sanctificatae domus Domini. Quam terram deosculando, non ipsam adoras adoratione qua solus Deus est adorandus: honoras tamen illam propter illum, cuius intelligitur scabellum, præcipue in sanctis locis ubi steterunt corporales pedes ejus, verbi gratia, in monte Ol'veti, vel in valle Josaphat, vel in Bethania. Quæ nimirum loca sancta nonnulli corporaliter et multi spiritualiter osculis demulcent: adorando in his non ipsa loca, sed Christum, venerando vestigia pedum ejus. At, ubi non terra quæ sub cœlo est, sed supra cœlos in una Trinitatis persona exaltata super omnia creata eminet, cogitatur, absit ut in ejus adoratione vel ipsa distinguatur a sibi unita divinitate, vel divinitas ab ipsa! Quia hoc neque sensit aut docuit Augustinus: et hoc ipsum sub anathemate interdicit synodus Ephesina.

III. Huc accedit, nostroque sensui satis concordat, quod in præmissis Hieronymi verbis legitur: « Hoc ipsum scabellum sociatum est Deo, et de essenti suo est. » In quibus verbis juxta idiomata Græci sermonis, *essens* pro persona Christi ex duabus vel in duabus naturis, divina scilicet et humana, sibi inseparabiliter unitis, existentis posuit. Ex quo patet quod Deus homo, et homo Deus, ex duabus et in duabus naturis consistens unus Jesus Christus, tercia in Trinitate persona, sic est adoratione una adorandus, ut supra Ephesina synodus definivit, anathemate condemnans qui hominis adorationem a Dei adoratione distinguunt. Quod procul dubio anathema incident qui homini assumpto duliam, sed Deo ad summum latram dicunt exhibendam. De quo numero est ille blasphemus, qui Augustini verba depravata suis contra nos inseruit scriptis; affirmans quasi ejus auctoritate habendum pro idololatria quisquis a Verbo assumptum adoraret hominem adoratione quæ dicitur latra, quæ et soli Creatori exhibenda est.

IV. Porro nos cum prædicto leproso adoramus Christum non dimidium sed totum: videlicet conscientem Deum et susceptum hominem; quia, ut ait beatus Augustinus in libro de Trinitate, « Talis fuit illa susceptio quæ hominem faceret Deum et Deum hominem. » Item idem: « Utrumque Deus propter accipientem, utrumque homo propter acceptum. » Recte igitur adoravit hominem Deum tunc unus homo leprosus; recte et nunc ille magnus leprosus, videlicet mundus immundus, a lepra idolatriæ mundanus vel mundatus, adorat hominem omnipotentem, altissimum, Dei omnipotentis, altissimi Filium: in quo Deus exaltans et homo exaltatus, non duo sunt altissimi, sed unus Altissimus, inseparabiliter et indivise adorandus: non homo propter Deum, sed homo in Deo et in homine Deus. Unde Joannes Damascenus: « Unus, ait, Christus

Deus perfectus et homo perfectus, quem adoramus cum Patre et Spiritu sancto una adoratione, non carnem non adorandam esse dicentes, adoratur enim in una Verbi persona, non creationem co-lentes; non enim sicut nudam carnem adoramus, sed sicut deitati unitam. »

V. Ambrosius, in libro de Trinitate, ita dieit: « Dicimus ergo factum esse hominem, et ad hominem hoc esse referendum. Denique et alibi habemus: *Qui factus est ei ex semine David secundum carnem (Rom. 1, 3).* Secundum carnem utique David factus est ex semine. Nec tamen factum esse semper ad creationem refertur. Scriptum est enim: *Domine, refugium factus es nobis (Psal. lxxxix, 1).* Et paulo post: « Ergo si factum esse frequenter ad aliquid aliud non ad facturam refertur; unde intelligimus hic illud quod de incarnatione Domini scriptum est: *Dominus creavit me principium viarum suarum in opera sua,* illud significare quod ad redimenda opera patris Dominus ex virgine Jesus sit creatus. » Item in eodem: « Paulus, inquit, prohibet me creaturæ servire, et Christo admonet servendum. Non ergo creatura Christus. Paulus, inquit, *servus Domini Jesu Christi (Rom. 1, 1).* Et bonus servus qui Dominum recognoscit, ipsæ creaturæ servire nos prohibet. Quemadmodum ergo Christo ipse serviret, si Christum creaturam putaret? Vide ergo quomodo Christum factum et creatum secundum aliquid affirmat, quem tamen creaturam esse negat. » Idem quoque in eodem libro, Christum non adoptivum sed naturalem filium esse testatur, dicens: « Per adoptionem nos filii dicimur, ille per veritatem naturæ. Quomodo ergo ex nihilo qui ex nihilo omnia fecit? Ita oportet secundum testimonia Scripturarum fidei vestigia formare, ut rectæ credulitatí sinceræ confessionis puritatem adjungamus, atque in Christo non solum increatam caruram divinam corde credamus et ore confiteamur super celos cœlorumque virtutes altissimam; nec jam inter creaturas deputandam; sed super omnes creaturas adorandam eadem adoratione, qua Deus Pater adoratur. » In sancta enim synodo Ephesina sub anathemate interdictum legimus, ne humanitatem Christi Verbo Dei quis dicat coadorandam: quam sancti Patres in eadem synodo prædicant adorandam simplici adoratione, qua non homo a Verbo distinguatur. Sed ex duabus et in duabus naturis unus Emmanuel super omnia Deus benedictus colatur. Item legitur in libro Definitionum ecclesiasticarum, quem quidam Augustino, quidam Isidoro attribuunt, homousion in divinitate Patri Filius, homousion Patri et Filio Spiritus sanctus; homousion Deo et homini unus Filius, manens Deus in homine suo, in gloria Dei Patris desiderabilis videri ab angelis: sicut Pater et Spiritus sanctus adoratur ab angelis et omni creatura, non homo propter Deum, vel Christus cum Deo, sicut Nestorius blasphemat; sed homo in Deo et in homine Deus.

J. De hac adoratione aliquis nunc perstrictis

A quæstionibus tanta dicta sunt a nobis in opusculo ad papam Adrianum, ut eadem repeterem videatur non necessarium, cum possint illuc reperta satisfacere lectori benevolo: sicut perfecto eodem opusculo satisfactum est beatæ memorie domino Brunoni quondam Argentinensi episcopo, prudenti viro valenter litterato. Qui etiam ad lecta et intellecta scripta nostra benigne respondit per epistolam, cuius hoc est rescriptum.

VII. « Domino G. præposito, viro religioso et eruditio B. peccator, edere de manna abscondito. Inter pressuras graves et varios tumulus mundi labentis, et suos dilectores secum volventis, quæcumque licuit scripta vestra, aspexi; zelum vestrum, studia vestra agonem et eruditionem adverti; et quod regina austri de rege Salomone dixit, de volbis veraciter et fiducialiter pronuntiandum judicavi. Videlicet quod minor est fama quæ de vestris laudibus loquitur, quam thesaurus sapientiae qui proprius accedenti et altius fodienti manifestatur. Joannes Baptista agnum Dei secundum aliquid sciebat et demonstrabat, et secundum aliquid nesciebat quod per columbam descendente et manentem super eum cogniturus erat. Utique mibi tale aliquid circa vos accidit, quia vos cognoscebam, sed nec talem nec totum. Scriptis igitur vestris quamvis raptim et in superficie gustatis, multo et ardenti desiderio exopto scriptorum vestrorum mibi gratiam, pariter et vestram præsentiam dulcissimam exhiberi: ut quæ clausa sunt, vel quæstionem afferre videntur, mutua collatione et amica colloquitione, quasi quibusdam clavibus aperiantur. Incolumitatem vestram, et omnium vobiscum in Christo degentium memorem nostri omnipotens Deus longo tueatur ævo. »

¶ VIII. Hanc epistolam propter noc inserui, ut exinde notum sit in ecclesia Babenbergensi ubi nunc pulsamur quæstionibus, aliquando nos habuisse locum in diversorio ad quiescendum apud fidelissimum tunc dominum et amicum, cuius memoria in benedictione nihili est: ut e regione illius memoria pluribus est in maledictione, qui nuper in eadem ecclesia scripta mendaciis et blasphemias plena contra nos evomuit. Quæ tamen nobilis illa ecclesia sprevit, sicut etiam Pataviensis episcopus eadem sibi missa contempsit. Similiter cum in ecclesiam Salisburgensem suas misisset blasphemias ad dominum archiepiscopum, ad nihilum deductus est in conspectu illius ille malignus cum suis litteris litera dignis, utpote mendacia contra nos multa continentibus, et etiam pervertentibus regulam fidei, qua docebatur hominem Deum adorandum summæ veneracionis adoratione, una cum sua et in sua divinitate, qua homo ille non inter omnia, sed super omnia prædicatur ab apostolo Deus benedictus in sæcula.

CAPUT XIII.

Christus in sacramento Eucharistia vere coram praesens et adorandus est, eisque anathema dicit autor qui corpus Domini in duabus simul locis esse

vosse negant ; cuiusmodi post Berengarium fuit Folmarus, de cuius maledictis graviter queritur Gerhokus.

I. Ut autem redeamus ad supra memoratum leprosum Christi adoratorem et omnipotentiae ipsius confessorem, digne hic talis adorator est propoenendus in exemplum fidelibus id credentibus, quod sicut tunc adorabatur in corpore suo, sic etiam nunc adoretur praesens in eodem corpore suo, potens mundare adorantem et manducantem se. Credat igitur mundus peccati lepra inquinatus, quod Christus Jesus corporaliter manens in celo, nihilominus corporaliter sit in templo suo quod est Ecclesia, quam pascit corpore ac sanguine suo; non solum sacramento tenus, ut voluit quidam Berengarius, et adhuc vult prænotatus blasphemus ejusdem Berengarii pedissequus; sed in rei veritate, ita ut ipsius Christi verum corpus de virgine sumptum, in altari præsentetur, immoletur, manducetur, ac proinde salubriter adoretur. Quia ut in præmissis Augustini verbis legitur, « nemo ad salutem carnem Christi manducat, nisi prius adoraverit. » Qui vero adorant eam in sacramento altaris, credunt eam illic præsentem, seseque manducantibus vitam dare, juxta illud : *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis* (Joan. vi, 54). Item : *Sicut genuit me vivens Pater, et ego vivo propter Patrem, et qui manducat me et ipse vivet propter me* (ibid., 58). Non autem Christus manducatur nisi ubi praesens creditur. Præsentatur autem nunc assidue in templo suo quod est ecclesia, ut quandam præsentatus est in templo; juxta illud : *Et statim veniet ad templum suum dominator quem vos queritis, et angelus testamenti quem vos vultis* (Malac. iii, 1). Accipiunt quoque illum in ulnas suas justi et timorati, stringentes illum ad se brachiis bonæ operationis, dum non in vacuum tantam gratiam, sanctam videlicet Eucharistiam suscipiunt, in qua ipsum fontem gratiæ corporaliter præsentem credunt.

II. Quod quia negavit jam dictus Berengarius, ipse doctrinam suam hanc pestiferam damnare atque abjurare coactus est in concilio publico, imposito sibi silentio. Sed nunc in ejus locum surrexit ille blasphemus, recte nominatus Folmarus, quasi follis amarus, dictis et scriptis affirmando corpus Domini ex quo ascendit nunquam suisce sub celo. Cui cum nos inter cætera objiceremus quod multi sanctorum viderint cum corporaliter postquam ascendit in celum, sicut corporaliter visus est Petro, quando ei dixit : *Venio Romam iterum crucifigi* (Act. xxviii, 14); dixit hoc totum esse fabulosum, neque canonice fultum Scripturis: forsitan pro canonice nesciens habendum Scripturis, quod Lucas refert in Actibus apostolorum, Dominum Jesum Christum post ascensionem suam visum et auditum suisce a Paulo apostolo. Unde ait ipse : *Nonne Dominum nostrum Jesum Christum*

A vidi ? Et Ananias ait ad illum : *Dominus Jesus, qui apparuit tibi in via, misit me ad te, ut videns et implearis Spiritu sancto* (Act. ix, 7). Maxima vero nobis assistit auctoritas in fide universalis Ecclesiæ, atque in scriptis orthodoxorum Patrum, Ambrosii, Hilarii, Augustini, Gregorii : quorum dicta inserere, cum sint notissima, non putanis necessarium.

B III. Sane hoc solerter est animadvertendum quod, licet status naturæ humanæ a Patribus sanctis multiformiter inveniatur distinctus; videlicet qualis ante peccatum et post peccatum, et post reparationem intelligitur, ex quibus omnibus distinctis inter se statibus aliquid in se habuit homo assumptus, qui et sine peccato fuit, quod ad creationis pertinuit statum; et poenas peccati habuit in similitudinem peccatoris, nec peccare potuit in similitudinem sanctorum post resurrectionem confirmatorum : attamen ultra omnes istiusmodi status illud habuit, quod suo sanguine peccata in se credentium potuit abolere, quod superexcellit omnem statum totius naturæ humanæ in Adam perditæ. Quia neque sanguis Abel, neque sanguis omnium iustorum ante ipsum propter justitiam occisorum potuit auferre peccatum. Item, quod beatus Gregorius carnem triformiter distinguit : videlicet secundum peccatum, ut illuc : *Non permanebit spiritus meus in hominibus, quia caro sunt* (Gen. vi, 3); secundum corruptionem, ut illuc : *Caro et sanguis regnum Dei possidere non possunt, neque corruptio incorruptelam possidebit* (I Cor. xv, 50); secundum naturam, ut illuc : *Et videbit omnis caro salutare Dei* (Luc. iii, 6) : nomine carnis totum significans hominem, laudabile est satis contra eos qui disputabant contra carnis resurrectionem, quorum erat præcipuus Constantinopolitanus archiepiscopus ab ipso beato Gregorio tunc in urbe regia legato constitutus.

C D IV. Attamen ultra omnes istas distinctiones carnis, est illa caro, quæ peccati et corruptionis, id est putredinis expers, licet naturaliter caro fuerit et sit, supra omnem tamen carnis humanæ habet naturam, ut non solum ipsa æternaliter vivat, sed etiam se participantibus vitam æternam conferat, vitam habens in se manentem, et de se manentem. Unde id, quod in altari sacrosancta percipit Ecclesia, non corpus hominis, ut Nestorius hereticus voluit, sed corpus Domini est nominandum. Quod quia negavit jam dictus Nestorius, in synodo Ephesina cum sua doctrina damnatus est, atque ad ejusdem pestiferæ doctrinæ confutationem Patres orthodoxi dixerunt, et scriptum reliquerunt : « Ad benedictiones mysticas accedimus, et sanctificamur participes facti corporis et pretiosi sanguinis Christi, omnium nostrum redemptoris effecti : non ut communem carnem percipientes, quod absit ! nec ut viri sanctificati et Verbo conjuncti secundum dignitatis unitatem, aut sicut divinam possidentis habitacionem ; sed vere vivificatricem, et ipsius

Verbi propriam factam. Vita enim naturaliter ut Deus existens, quia proprie carni unitus est, vivificatricem eam esse professus est. Et ideo quamvis dicat ad nos : *Amen, amen dico vobis, nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem* (*Joan. vi, 54*), non tamen eam ut hominis unius ex nobis existimare debemus. Quomodo enim juxta naturam suam vivificatrix esse caro hominis poterit ? sed ut vere propriam ejus factam qui propter nos filius hominis et factus est et vocatus. Item : Si quis negaverit carnem Christi vivificatricem esset tanquam ipsius Verbi Dei, sed quasi alterius cuiuspiam præter ipsum, conjuncti quidem secundum dignitatem, aut tam quam secundum quod solam habitationem habuerit ; et non potius, sicut dixit, vivificatricem esse, quia facta est propria Verbi Dei, cui omnia vivificare possibile est, anathema sit. »

V. Anathema igitur et alieni sint a sancta Ecclesia, qui corpus Domini vivum et viviscum sic patant in uno aliquo loco cœli taliter circumseptum, et quodammodo, quod dictu nefas est, incarceratum, ut non possit uno eodemque momento multis in locis totaliter esse, prout vult et prout exigit salus hominum ; propter quod idem corpus est assumptum in Deum. Deridet horum intelligentiam vel potius fatuitatem beatus Hieronymus ad Vigilantium, imo Dormitantium scribens, et inter cetera dicens : « Lege Evangelium : Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Jacob, non Deus est mortuorum, et vivorum. Si ergo vivunt honesto justa te carcere claudantur. Ais enim, vel in sinu Abrahæ vel in icum refrigerii, vel subter aram Dei animas occisorum apostolorum, martyrum consedisse, nec po se suis tumulis et ubi voluerint presentes adesse. Senatoriae videlicet dignitatis sunt, ut non inter homicidas tetrico carcere, sed in libera honestaque custodia, in fortunatorum insulis, et in campus Elysiis recludantur. Tu Deo leges ponis, tu et apostolis vincula injicis, ut usque ad diem iudicij teneantur in custodia, nec sint cum Domino suo. De quibus scriptum est : *sequuntur Agnum quoquever iter* (*Apoc. xiv, 4*). Si Agnus ubique, ergo et hi qui eum agnoscent ubique esse credendi sunt. Et cum diabolus et dæmones, qui toto orbe vagantur, et celeritate nimia ubique præsentes sint, martyres, post effusionem sanguinis sui ara operientur inclusi, et inde exire non poterunt ? Dicis in libello tuo quod dum vivimus mutuo pro nobis possimus orare ; postquam autem mortui fuerimus, nullius sit pro alio exaudienda oratio, præsertim cum martyres adhuc in corpore constituti possint orare pro ceteris, quando de se debent adhuc esse solliciti ; quanto magis post coronas et victorias et triumphos ? Unus homo Moyses sexcentis milibus armatorum impetrat veniam a Deo, et Stephanus imitator Dei sui et primus martyr in Christo peccatoriis veniam deprecatur ; postquam cum Christo esse cœperint minus valebunt ? Paulus apostolus

A ducentas septuaginta sex sibi dicit in navi animas condonatas ; et postquam resolutus esse cœperit cum Christo, tunc ora clausurus est, et pro his qui in toto orbe ad suum evangelium crediderunt, munitire non poterit, meliorque erit Vigilantius, cauis vivens, quam ille Leo mortuus ? Recte hoc de Ecclesiaste opponeres, si Paulum in spiritu mortuum considerer. »

VI. Hæc Hieronymus ad sui temporis Vigilantium, imo Dormitantium. Nos autem ad hujes temporis Dormitantium Folmarum dedignamur scribere. De ipso tamen favente Domino scribemos, nisi desinat garrire verbis malignis in nos, imo et in Christum quem negat corporaliter esse in sacramento altaris, perimendo quantum in ipso est fidem ac spem totius ecclesie credentis quod Christus ascendens in coelum, suæ promissionis memor, non relinquet nos orphanos, sed venit ad nos iterum, non solum in spiritu, sed etiam in carne sua. Unde Hilarius in octavo libro De Trinitate : « Si vere Verbum caro factum est, et naturam carnis nostræ jam inseparabilem homo natus assumpsit ; et naturam carnis suæ ad æternitatis naturam sub sacramento nobis communicandæ carnis admiscerit, et vere nos Verbum carnem cibo Dominico sumimus : quomodo non naturaliter in nobis manere existimandus est ? Ita enim omnes unum sumus, quia et in Christo Pater est, et Christus in nobis est. Quisquis ergo naturaliter Patrem negabit in Christo, neget prius vel se Christo vel Christum sibi inesse, quia in Christo Pater, et Christus in nobis : unum in his nos esse faciunt. Si vere igitur carnem corporis nostri Christus assumpsit, et vere homo ille Christus est, nosque vere sub mysterio carnem corporis sumimus, et per hoc unum erimus, quia pater in illo est et ille in nobis : quomodo voluntatis tantum unitas asseretur, cum naturalis per sacramentum proprietas perfectæ sacramentum sit unitatis ? Non est humano aut sæculi sensu in Dei rebus loquendum, neque per violentiam atque imprudentem prædicationem cœlestium dictorum sanitati alienæ atque impia intelligentia extorquenda perversitas. De naturali enim in nobis Christi veritate quæ dicimus, nisi ab eo didicrimus, stulte atque impie dicemus. Ipse enim ait : *Caro mea vere cibus est, et sanguis meus vere potus est. Qui manducat carnem meam et bibit sanguinem meum, in me manet et ego in eo* (*Joan. vi, 56*). De veritate carnis et sanguinis non relictus est ambigendi locus. Nunc enim et ipsius Domini professione, et fide nostra vere caro est, et vere sanguis est : et hæc accepta atque hausta efficiunt, ut nos in Christo et Christus in nobis sit. Est ergo Christus in nobis per carnem. Nam autem in eo per sacramentum communicatæ carnis et sanguinis simus, testatur dicens : *Vos autem me videbitis ; quia ego vivo, et vos rivetis. Quoniam ego in Patre meo, et vos in me, et ego in vobis* (*Joan. xiv, 19*). Si voluntatis tantum unitatem intelligi vellet, car-

gradum quendam atque ordinem consummandæ unitatis exposuit? nisi ut cum ille in Patre per naturam divinitatis esset, nos contra in eo, per corporalem ejus nativitatem, et ille rursum in nobis per sacramentum esse crederetur: ac sic perfecta per mediatorem unitas doceretur, cum nobis in se manentibus ipse maneret in Patre; et in Patre manens, maneret in nobis, et ita ad unitatem proficisceremur, cum quod in eo naturaliter secundum nativitatem inest, nos quoque in eo naturaliter inessemus, ipso in nobis naturaliter permanente. Quam autem in nobis naturalis humanitas sit, ipse ita testatus est: *Qui edit carnem meam et babit sanguinem meum, in me manet, et ego in eo* (*Joan. vi, 55*). Non enim in eo erit quis, nisi in quo ipse fuerit, ejus tantum habens in se assumptam carnem, qui suam sumpserit.

CAPUT XIV.

Plura de vitiis et hæresi Folmari Christum in missa esse ex Augustini loco male intellecto et corruptio pernegantis.

I. Lætatus sum in his quæ dicta sunt a sancto Hilario contra follem amarum, necdum natum, imo necdum projectum ab utero matris Ecclesiae, vel etiam ab utero congregationis religiosæ, falso habendo nomen canonici regularis; cum contra regulam vivat, quæ ait: « In incessu, in statu, in omnibus motibus vestris nihil fiat quod cujusquam offendat aspectum; sed quod vestram deceat sanctitatem. » Quam vero indecens ejus tonsura sit, nos ipsi vidimus: de conversatione autem ejus vana et vaga, satis ab aliis audivimus. Unde non immerito dicimus eum abalienatum ab utero matris sue. Nisi enim desinat loqui perversa quæ loquitur, vere est unus illorum de quibus canimus: *Erraverunt ab utero, locuti sunt falsa, et cætera usque, supercecidit ignis et non viderunt solem* (*Psal. lvii, 4*). Viderunt autem illi qui dicere potuerunt: *Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi, unigeniti a Patre plenum gratia et veritate* (*Joan. i, 14*). Vedit Petrus eumdem solem nube adhuc mortalitatis vestitum, cum de hominis Filio interrogatus diceret: *Tu es Christus Filius Dei vivi* (*Matth. xvi, 16*). Et nunc, mortalitatis velamento remoto, radiantem hunc solem iustitiae vespertilio Folmarus videre non valens, audet contendere adversus aquilas claro intuitu fidei aspicientes hunc solem, non solum in cœlo, sed etiam in terra fulgentem, et suæ claritatis fulgorem puris et mundis cordibus, tanquam speculis bene politis imprimentem: ita ut aliquis talium dixisse legatur: *An experimentum queritis ejus qui in me loquitur Christus?* (*II Cor. xiii, 3*) Nunquid vero in solo Paulo Christus locutus est, aut in illo solo habitavit?

II. Audi Leonem papam in sermone ad populum: « Non est, inquit, dubium, dilectissimi, naturam humanam in tantam connexionem a Dei Filio esse assumptam, ut non solum in illo homine qui est primogenitus totius creaturæ, sed et in omnibus

A sanctis suis unus idemque sit Christus; et sicut a membris caput, ita a capite membra dividii non possunt. Quamvis enim non istius vitæ sit sed æternæ, ut sit Deus omnia in omnibus: tamen etiam modo templi sui, quod est Ecclesia, indissensus habitator est, secundum quod ipse promisit, dicens: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus ritæ usque ad consummationem sæculi* (*Matth. xxviii, 20*). Quibus Apostolus addit: *Ipse est caput corporis Ecclesiæ, qui est principium, primogenitus ex mortuis, ut sit in omnibus ipse primatum tenens, quia in ipso complacuit omnem plenitudinem habere, et per eum reconciliari omnia in ipso* (*Ephes. iii, 19*). Item: Amplectentes igitur, dilectissimi, Christianæ spei unicum pignus, non divellamur a B compage corporis Christi, in quo habitat, sicut ait Apostolus, *omnis plenitudo divinitatis corporaliter, et estis in ipso repleti* (*Col. ii, 9*). Nam cum incorporea sit substantia Dei, quomodo corporaliter in Christo habitat, nisi quia caro nostri generis facta est caro Deitatis, ita ut in illo simus Deo repleti?

III. Fertur autem prædictus Folmarus inniti verbis Augustini scribentis ad Dardanum, quem instruit qualiter debeat cogitare de Christo, secundum veritatem corporis in aliquo loco cœli manente. Sed miror quod idem non attendit illic præmissum, et diligenti assertione monstratum, quod idem Christus est in templo suo quod est Ecclesia, quæ est corpus ejus. Neque enim beatus ille usquam dixit aut scripsit, corpus Domini esse clausum in cœlo cum plurimis in locis asserat illud esse in missa. Unde in sermone de corpore Domini dicit inter cætera: « Recolite nomen, et advertite veritatem. Missa enim dicitur, eo quod coelestis missus ad consecrandum vivificum corpus adveniat, juxta dictum sacerdotis dicentis: Omnipotens Deus, jube hæc perfandi per manus sancti angeli tui in sublime altare tuum, et cætera. Idcirco, nisi angelus venerit, missa nequaquam jure vocari potest. Nunquid enim si hoc mysterium hæreticus fuerit ausus usurpare, angelum de cœlis mittit Deus oblationem ejus consecrare? Maxime cum eisdem per prophetam comminatur sic dicens: D *Maledicam benedictionibus vestris* (*Malach. ii, 2*). Quod si benedictionibus eorum se asserit maledictum, quid erit de hostia? Ergo dicemus illam posse ab illo benedici, quem scimus a Deo fore maledictum cum sua benedictione? Si enim Deus maledixerit, et Simoniacus benedixerit, quis eorum prævalebit? Nunquid benedictio maledicti ad nihilum poterit redigere verissima verba commendantis Dei? Item Augustinus de Verbis Evangelii: Quando Christus manducatur, vita manducatur. Sed quis audeat manducare Dominum suum? Et tamen invitans nos ad manducandum, ait: *Qui manducat me vivit propter me* (*Matth. vi, 58*). Non occiditur Christus, ut manducetur, sed mortuus vivificat. Quando manducatus resicit, non deficit.

Vivit manducatus, surrexit occisus. Nec quando manducamus, partes de illo facimus, et quidem in sacramento sic sit. Item : Norunt fideles quomodo manducent carnem Christi, unusquisque accipit partem suam : unde et ipsa gratia partes vocantur. Per partes manducatur, et manet integer totus. Per partes inaducatur in sacramento, et manet integer totus in celo, manet integer totus in corde tuo. Ideo ista dicuntur sacramenta, quia in eis aliud videtur, et aliud intelligitur. Item de verbis evangelii : Quid est Christum manducare ? Non solum hoc in sacramento corpus ejus accipere, multi enim indigne accipiunt ; sed in ipso manere, et habere ipsum in se manentem. Spiritualiter enim manducat qui in unitate Christi et Ecclesiæ quam sacramentum significat, manet. Nam qui discordat a Christo, nec carnem Christi manducat nec sanguinem bibit, etsi rei tantæ sacramentum ad judicium quotidie accipiat.

IV. Ex his colligitur quod in Ecclesia sola corpus Christi præsentatur, ubi a sacerdotibus catholicis missa ritu ecclesiastico (83) celebratur. In quorum consortio non reputantur Simoniaci, et sub excommunicatione interdicti; Nicolaitæ videlicet sacerdotes et reliqui altaris ministri manifeste incestuosi. Dicitur quippe incestus, non solum cum consanguinea, sed etiam cum sacrata persona perpetrata fornicatio. Taliter incestuosorum et Simoniacorum nimia numerositas facit hæc tempora periculosa, in quibus regnat immunditia et Simonia, tanquam Jezabel immunda juxta nomen suum, quod interpretatur sterquilinum, seu fluxus sanguinis ? et filia ejus Athalia tyrannizans in Iudea. Quia, sicut illa præter unum solum parvulum furtum subtractum interfecit omne semen regium, ut regnaret ipsa sola in Iudea, sic et nunc Simonia intermit regimen legitimum, ut sola ipsa regnet in Ecclesia, divina officia Simoniace et ambita et obtenta celebrantibus interdictis et anathematizantibus : quorum sacrificia Deus non respicit, quia de talibus Moyses Deo dixit : *Ne respicias sacrificiorum* (Num. xvi, 15). Sicut ergo illiciti sacrificatores tunc perierunt, sic et modo eorum similes peribunt, nisi poenitentiam agant. Caveat ergo Folmarus a synodo Ephesina damnatus et anathematizatus, ne missam celebret; in qua velut alter Berengarius cum sua doctrina sectatoribus damnatus, negat esse corpus Domini verum, quod solummodo in celo asserit esse, ac non alibi usque ad diem iudicii, donec sæculum finiatur.

V. Puto autem quod hic deceptor deceptus sit in verbis Augustini dicentis in Joannem. « Sursum est Dominus, sed tamen etiam hic nobiscum est veritas Dominus. Corpus enim in quo surrexit uno loco esse potest, veritas autem ejus ubique est. » Mendosi codices habent, uno loco esse oportet. Per

(83) Haec, ut alibi monuimus ad hunc auctorem, cum misericordia salis accipienda. Quod euini de fructu et utilitate proprie dicitur, videtur Gerhohus paulo

A quod verbum oportet, quasi necessitatem inducunt aliqui, tanquam sic oporteat, id est necessarium sit intelligi, ut corpus Domini sit solummodo in uno aliquo cœli secreto loco, nec possit uno eodemque momento multis in locis totaliter præsenteri. Quo contra nos veram liberam [f. litteram] tenentes asserimus cum Augustino, quod corpus Christi uno in loco cœli esse potest : veritas tamen ejus, id est divinitas ubique est. Veritas etiam ejus id est verum ejus corpus in omni altari est, ubique intra catholicam Ecclesiam celebratur missa. Unde idem Augustinus in libro sententiarum Prosperi : « Hoc est quod dicimus quod modis omnibus approbare contendimus, sacrificium Ecclesiæ duobus confici, duobus constare : visibili elementorum specie, et invisibili Domini nostri Iesu Christi carne et sanguine : sacramento et re sacramenti, id est corpore Christi. Est igitur sacramentum et res sacramenti, id est corpus Christi. » Item idem in sermone de verbis Evangelicis : « Sicut per spiritum vera caro sine coitu creata est, ita per eundem ex substantia panis et vini idem corpus Christi et sanguis conficitur. »

VI. His et similibus beati Augustini dictis possunt instrui lectores ejus benevoli et attenti, ne solis verbis ejus ad Dardanum plus justo intentis, æstiment illum negare quod Christus sit corporaliter in Ecclesia, quam pascit corpore ac sanguine suo. Quod corpus, non sicut mendosi codices habent, uno in loco esse oportet, quasi alibi esse non possit, sed sicut emendatores codices apud nos habent, ita uno in loco esse potest, ut tamen, prout salus prædestinatorum exigit, nusquam illis desit. Unde etiam ad quorundam sanctorum execuquias legitur venisse : nec tamen cœlum deseruisse credendus est, etiam dum corporaliter videatur sub cœlo. Sic beatus Gregorius refert illum venisse ad obitum sanctæ Tharsillæ amitæ suæ. Sed ille Folmarus talia dicit fabulosa, contendens eum sub cœlo nec visum nec videndum ante diem iudicii, quando apparebit etiam iis qui eum transfixerunt : interim vero, ut ait, oportet eum esse in loco uno.

VII. Deceptor est per verbum oportet, in quo nos habemus potest. Nam revera sic potest esse in uno loco is qui ascendit ubi erat prius, ut tamen loci unius locali circumscriptione minime sit coarctatus : ita ut non possit corporaliter adesse, vel potius inesse suum corpus manducantibus, prout ipse ait : *Qui manducat carnem meam et bibit sanguinem meum in me manet, et ego in eo* (Joan. vi, 55). Quisquis autem propter jam dictum verbum oportet, necessitatem inducit, quasi necessarium sit loco uno contineri corpus Christi, sive corpus Christum, fragili ramusculo, videlicet verbo a falsatoribus interposito stulte innititur, quia si audacior ad realitatem transferre. Sed indulgendum zelo hominis temporibus satis calamitosis viventis.

cto isto ramusculo cadet in barathrum perditionis, innodatus heresi Berengarii Andegavensis diaconi, quæ damnata et anathematizata est a papa Nicolao cum omnibus ejusdem pravae doctrinæ sectatoribus, verum Christi corpus negantibus in altari sacerdotum manibus in veritate tractari, frangi, et fidelium dentibus atteri. Sectator vero doctrinæ hujus pestiferæ esse jam dictus Folmarus deprehenditur in dictis et scriptis, quæ contra nos evomuit, vel potius quasi *follis amarus* amaritudine plena efflavit putans fortasse ille miser, quod ei sit liberum quæcumque voluerit contra nos gannire seu garrire; pro eo quod sedes apostolica nunc est perturbata, et quassatur Petri navicula.

CAPUT XV.

Felmarum a corrigendis et censendis suis scriptis arcendum esse, nec se unquam dimoveri passurum a sententia sanctorum Patrum, Christum exaltatum esse usque ad altissimi Dei patris consessum affirmantium.

I. Ignosce lector, acriter loquenti, et quasi multo sale fœtentis erroris putredinem fricanti: neque putas oblitum quod in exordio hujus opusculi promisi, oleo sacrificium scriptorum meorum superfundendum. Cum enim sit oleum vera veritatis charitas, hæc ipsa nunquam caret illa æmulatione de qua dicitur: *Fortis est ut mors dilectio, dura velut infernus æmulatio* (*Cant. viii, 6*). Hac nimirum dura charitatis æmulatione insectandus est hæreticus, et quasi vulpes deimoliens vineam, videlicet Ecclesiam Wirtzelburgensem, in qua latitat necens truffas in loco qui dicitur Trufenstein, pertrahendus est de fovea sua, Domino volente, ad lucem, cum sancta Romana Ecclesia, ut speramus habebit pacem. Considerimus enim Christum qui nunc dormire videtur, cito surrecturum et imperaturum ventis et navi, ut fiat tranquillitas magna. Tunc si Dominus voluerit, et si vixero, ipso adjuvante, Romano pontifici hoc ipsum libellum vel per me vel per certum nuntium præsentabo. Interim vero semotis æmulis meis hoc dissimantibus, quod ego in conflictu Babenbergensi omnino defecerim, quod falsum esse tu nosti, quod eidem conflictui præsens adfuisti, quique ut offendicula quædam exemplo beati Augustini retractarem, post conflictum illum rogasti, consulendo potius quam præcipiendo, id ipsum quoque, consulente domino Babenbergensi aliquis tunc, ut putavi, amicis, verum sicut postea comperi non plane amicantibus, quia per unum illorum libellus ille repudio dignus contra me scriptus, quem ego nunquam vidi aut legi, missus est domino Petro Wiensi ad ampliationem lacerationis famæ meæ quam non debeo negligere, quia ut ait Augustinus, « qui famam suam negligit erudelis est. » Emissor itaque hujus libelli quisquis ille est, non velut judex in scriptis nostris admittendus, sed quasi detractor cavendus est. Hujusmodi ergo æmulis non quidem a lectione, sed a correctione scriptorum incorum sequestratis, contentus ero iudicio tuo, venerande pater Heberarde, Juvaviensis eccl-

A sic archipresul, cui si quid rationabiliter displicuerit in hoc ipso tractatu meo, paratus ero, latente gratia Dei, emendare in melius. Quando et in cæteris meis opusculis, quæ tibi displicere cognosco vel cognovero, vel corrigerem vel rationabili sensu dilucidare, aut certe omnino auferre non gravabor, salva in omnibus fide mea, qua per doctores orthodoxos didici, Christum exaltatum usque ad altissimi Dei patris consessum, juxta sanctorum Patrum dicta subter annexa.

II. Caius papa et martyr: « Cum unus sit Dominus Jesus Christus, et veræ deitatis veræque humanitatis in ipso uno una prorsus eademque persona sit; nec hujus unionis soliditas, ulla possit divisione sejungi, exaltationem, qua illum ut doctor

B gentium dicit exaltavit Deus, donavit illi nomen quod est super omne nomen; ad eam intelligimus pertinere formam, quæ ditanda erat tantæ glorificationis argumento. In forma quippe Dei æqualis erat Patri filius, atque inter genitorem et inter unigenitum nulla erat in essentia discretio, nulla in majestate diversitas: nec per incarnationis mysterium aliquid decesserat Verbo, quod ei patris munere redderetur. Forma autem servi, per quam impassibilis Deitas sacramentum magnæ pietatis implevit, humana humilitas est, quæ in gloriam divinæ pietatis evecta est, in tanta unitate ab ipso conceptu virginis, deitate et humanitate conserta, ut nec sine homine divina, nec sine Deo agerentur humana. Propter quod sicut Dominus majestatis dicitur exaltatus. »

III. Hæc ipsa Caii papæ sententia invenitur in fide Leonis papæ ad sanctum Flavium contra Euthychetem et Nestoriū, quam beatus Gregorius papa mirabiliter laudat in epistolis suis, dicens: « Quisquis fidem sancti Leonis papæ auget vel minuit, vel usque ad unum atomum pleniter non amplectitur, non modo episcopus non est dicendus, sed anathemate sempiterno plectendus. » Dicit autem idem Leo in ejusdem suæ fidei expositione: « Nec Verbum in carnem, nec in Verbum caro mutata est; sed utrumque in uno manet, et unus in utroque est: nec diversitate divisus, nec permistione confusus, nec alter ex Patre, alter ex matre: sed idem aliter

D ex Patre ante omne principium, aliter de matre in fine sæculorum; ut esset mediator Dei et hominum homo Christus Jesus, in quo inhabitaret plenitudo divinitatis corporaliter. Quia assumpti non assumptis provectione est, quod Deus illum exaltavit, et donavit illi nomen, quod est super omne nomen. Nec interest, ex qua Christus substantia nominetur; cuni inseparabiliter manente unitate personæ, idem sit, et totus filius hominis propter carnem, et totus Dei filius propter unam cum Patre deitatem: et nullum est in hac unitate mendacium, dum invicem sunt, et humilitas hominis et altitudo deitatis. Sicut enim Deus non mutatur miseratione, ita homo non consumitur dignitate. Agit enim ultraque forma cum alterius communione quod proprium est, Verbo

scilicet operante quod Verbi est, et carne exsequente A quod carnis est. Quamvis in Domino Iesu Christo Dei et hominis una persona est, aliud tamen est unde in utroque communis est gloria. »

IV. Item idem Leo papa in sermone ad populum dicit: « Deus Dei Filius sempiternus manens in forma servi, incommutabiliter atque intemporaliter habens non aliud esse quam Pater, forinam servi sine detimento suæ majestatis accepit: ut in sua nos proveheret, non in nostra desiceret. Unde utriusque naturæ in suis proprietatibus permanenti tanta est unitatis facta communio, ut quidquid ibi Dei est non sit ab homine separatum, et quidquid est hominis non sit a Deitate divisum. » Item idem: « Absint a cordibus nostris, dilectissimi, diabolicalarum inspirationum virulenta mendacia! et scientes quod sempiterna Filii Deitas nullo apud Patrem crevit augmento, prudentes advertite, quod cui naturæ in Adam dictum est, terra es, et in terram ibis (Gen. iii, 19); eidem in Christo dicitur, Sede a dextris meis (Psal. cix, 1). Secundum illam naturam qua Christus æqualis est Patri, nunquam inferior fuit Unigenitus sublimitate Generatoris. Nec temporalis est duxera Dei Patris, de qua in Exodo dicitur: Dextera tua, Domine, glorificata est in virtute. Et in Isaia; Domine, quis credit auditui nostro, et brachium Domini cui revelatum est? » Item Leo papa in sermone de passione Domini. « Unigenitus Patris summi tale iniit cum humana humilitate consortium, ut suscepta nostræ carnis animæque substantia, unus atque idem Filius permaneret, nostra augendo non propria. Quia infirmitas erat provvenda, non virtus: ut cum suo Creatori creatura esset unita, nihil assumpto divinum, nihil assumpti deesset humanum. »

V. Idem in sermone de Spiritu sancto: « Dicente beato apostolo Joanne: nondum enim erat Spiritus datus, quia Jesus nondum erat clarificatus (Joan. xiii, 31), Domini ascensio dandi Spiritus erat ratio, quem ille necesse est neget datum, qui ad consensem paternæ dexteræ verum in Christo hominem negat esse provectum. Nos autem, dilectissimi, ad beatam æternitatem et animæ et corporis p̄ generationem sancti Spiritus adoptiat sacratissimum hujus diei festum. Rationabili obsequio celebremus; consitentes cum beato Paulo apostolo, quod Dominus Jesus ascendens in altum captivam duxit captivitatem, dedit dona hominibus, ut Evangelium Dei per omne humanæ vocis eloquium prædicetur, et omnis lingua consticatur quia Dominus Iesus est in gloria Dei Patris. » Item: « Ad sananda fidelium cor dium vulnera, clavorum et lanceæ servata erant vestigia, ut non dubia fide, sed constantissima scientia teneretur, eam naturam in Dei patri consessuram throno, quæ jacuerat in sepulcro. » Et post pauca: « Tunc, inquit, ad æqualem Patri Filium eruditior fides gressu cœpit mentis accedere, et contrectatione corporeæ in Christo substantiæ, quæ Patre minor est, cœpit non egere, quoniam glo-

rificati corporis manente natura eo fides credentium vocabatur, ubi non carnali manu, sed spirituali intellectu par Genitori Unigenitus tangeretur. » Item: « Magna et ineffabilis erat causa gaudendi, cum in conspectu sanctæ multitudinis super omnium creaturarum cœlestium dignitatem, h̄umanæ generis natura condescenderet, supergressura angelicos ordines, et ultra archangelorum altitudines elevanda, nec ullis sublimitatibus modum suæ provectionis habitura, nisi æterni Patris recepta consessu, illius gloriæ sociaretur in throno, cujus naturæ copulabatur in Filio. Quia ergo Christi ascensio nostra provectione est, et quo præcessit gloria capitis eo spes vocatur et corporis; dignis, dilectissimi, exsultemus gaudiis, et pia gratiarum actione lætemur. Hodie enim B non solum paradisi possessores firmati sumus, sed etiam cœlorum in Christo superna penetravimus, ampliora adepti p̄ ineffabilem Christi gratiam quam per diaboli amiseramus invidiam. Nam quos virulentus inimicus primi habitaculi felicitate dejectit, eos sibi concorporatos Dei Filius ad Patris dexteram collocavit. »

C VI. Hilarius in libro nono de Trinitate: « Hæc humanæ beatitudinis fides vera est, Deum et prædicare Verbum et carnem consideri; neque Deum nescire quod et homo sit, neque carnem ignorare quod Verbum sit. Cum autem contra naturam sensus nostri Deus manens, homo nascitur, jam non est contra naturam spei nostræ, ut natus homo Deus maneatur: cum potior natura in inferiore naturam fidem præstet inferiorem in naturam posse nasci potiorem. » Et subinfert: « Confessio itaque hæc erit in gloria Dei Patris: et natum in homine non jam in infirmitate corporis nostri manere, sed in Dei gloria. Et hæc lingua omnis confitebitur, et cum cœlestibus terrestria genu flectent. » Item Augustinus de bono perseverantiae: « Qui fidelis est in eo veram humanam naturam credit, suscipiente Deo Verbo ita sublimatam, ut qui suscepit et quod suscepit una esset in trinitate personæ, assumptione illa ineffabiliter faciente personæ unius in Deo et homine veritatem. » Item in psalmo LXXXVIII: Desercent oculi mei ab sperando in Deum meum. Absit hoc ut de persona capit is accipiamus! Absit ut deserent oculi ejus ab sperando in Deum ejus, in quo magis Deus erat mundum reconcilians sibi, et quia Verbum caro factum est et habitavit in nobis, ut non solum in illo Deus esset, sed etiam ipse Deus esset! »

CAPUT XVI.

Auctoris de divina filii hominis gloria doctrina tum veterum tum recentiorum doctorum testimoniiis corroboratur.

I. Ambrosius exponens illud, ubi angelus de nascituro filio virginis ait: *Hic erit magnus et Filius Altissimi vocabitur* (Luc. i, 32). « Non ideo, inquit, erit Magnus quod ante partum virginis Magnus non fuerit; sed quia potentiam quam Dei Filius naturaliter habet, homo erat accepturus ex tempore: ut una sit persona Deus et homo. »

una sit persona Deus et homo. » — II. Maximus episcopus de Natali Domini: « Verbum caro factum est, ut non Deus vacuaretur in hominem, sed ut homo glorificaretur in Deum. » Idem: « Quomodo comprehendere homo valet Deum? factus ingenitum? mortalis aeternum? Si investigare niteris qualiter Deus in hominem, vel homo transivit in Deum, investiga prius si potes, quomodo ex nihilo factus est mundus. » Idem: « Decreto quodam incomprehensoque conceptu procedit de mortali semina divina progenies. Nec mirum sane si exstitit divina natitas, ubi non erat humana conceptio. Igitur Deus qui apud Deum erat, prodivit a Deo, et caro Dei quae in Deo non erat, processit ex semina. »

III. Augustinus de Symbolo: « Quod sedere Pater dicitur, non flexis poplitibus putandum est, ne incidamus illud sacrilegium, in quo exsecratur apostolus eos, qui commutaverunt gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinem corruptibilis hominis. Tale enim simulacrum nefas est Christiano in templo collocare: multo magis est nefarium in corde, ubi verum Dei templum est, si a terrena cupiditate atque errore emundetur. Sedens ergo Deus quod dicitur, non membrorum positionem, sed judicariam figurat potestatem: qua illa majestas nunquam caret, semper digna dignis tribuendo. Dextera illius est summa beatitudo, ut sinistra, miseria in qua haeli constituantur. » Idem in libro xx de Civitate Dei, cap. 13: Quædam vis divina libri nomen accepit. In ea quippe quodammodo legitur quidquid ea faciente recolitur. Sicut ait Apostolus: *Omnies enim stabimus ante tribunal Domini, ut referat unusquisque quæ per corpus gessit, sive bonum sive malum* (Rom. xiv, 10): tribunal Domini appellans majestatis ejus excelsitudinem, quæ omnibus ubique in omnibus apparebit. Qua manifestata videbunt impii in quem pupugerunt, et plangent se omnes tribus terræ. »

IV. Ambrosius exponens illud: *Dixit Dominus Domino meo: Sede a dextris meis* (Psal. cix, 1). « Consummatus præcepta Dominus, fidem ac misericordiam testamenti sui sine concludit. Fidem in eo ut Christum Deum et Dominum nostrum, et ad dexteram Dei sedere credamus; non quod corporaliter sedeat qui ubique est. Denique ipse in Patre quia una substantia Dei, quia una virtus, una maiestas. Ipse ergo in Patre, et in ipso Pater, quia Deus in Verbo est et Verbum in Deo est. In Patre ipse sedens ad dexteram Patris, quia Patri consors, nulli secundus. Ipse missus a Patre quia descendit de celo Patris impleturus arbitrium. Tolle hinc persidiæ quæstiones, et plena religio est. Nec præfertur quia ad dexteram sedet, nec injuriam patitur quia mittitur; gradus non queritur dignitatis, ubi plenitudo est divinitatis. »

V. Beda exponens illud: *Pater quod dedit mihi, maior omnibus est*: dicit in homilia: « Majus autem omnibus quod mediatori Dei et hominum homini Iesu Christo Pater dedit, hoc est ut sit unigenitus

PATROL. CXCIV.

A nitus ejus Filius, in nullo dignenti vel natura dissimilis, vel virtute inferior, vel tempore posterior. Quam videlicet æqualitatem ipse Dominus in divinitate habuit priusquam mundus esset apud Patrem, ipse in humanitate ex tempore incarnationis accepit. »

VI. Hieronymus ad Paulam et Eustochium in sermone De assumptione sanctæ Mariæ: « Obscuros, o filiae, tantam ac talem gratiam ne in vacuum recipiatis, quæ est in Christo Iesu, in quo Deus et homo sic est unitus in una eademque persona, ut legatur quam sæpe in divinis Scripturis homo Deo coæternus proper unionem subsistentiæ, ac deinde Deus homini compassus: cum nec iniunctibilis sit homo, nec passibilis Deus. Tamen sic unitus est Deus suo corpori, ut nullam patiatur fieri inter Deum et hominem humana opinione distantiam; ne forte, quod absit! alius Filius Dei et alius filius hominis credatur. Præsertim quia scriptura connectit et concorporat Deum et hominem, ut nec in tempore hominem quis a Deo, nec in passione possit ab homine Deum discernere. »

VII. Augustinus in libro Quæstionum Novi Testamenti: « Christus Dei Filius ex aeterno est secundum Spiritum sanctitatis: juxta carnem vero ex semine David natus est Filius Deo, ut in utroque non factus Deo Filius habeatur, sed natus. » Et post aliqua: « Salvator ergo et natus est secundum carnem Filius Dei. Non enim poterat, quod de sancto sanctum natum est, non de Deo nasci. » Idem in epistola ad Romanos ait: « Recite Christus dicitur non prædestinatus secundum id quod est Verbum Dei, Deus apud Deum. Ut quid enim prædestinaretur, cum jam esset sine termino sempiternus? Illud autem quod nondum erat ante tempora, prædestinatum erat ut in tempore fieret. Itaque secundum quod est homo prædestinatus, est non solum ut sine meritis esset caput nostrum, et ut nec origine traheret nec voluntate perpetraret peccatum, et ut ex mortali natura clarisaretur in immortalem, sed etiam ut esset Filius Dei in virtute. Qui ex quo homo esse coepit, Filius Dei coepit unicus esse. Quæ tam celsa est et summa proiectio, prædestinata humanæ naturæ, ut quo tolleretur aitius non haberet. Unde etiam secundum Spiritum sanctificationis dicitur facta. Non enim earnis cupidine, sed solo Dei munere, Dei Filius unigenitus conceptus est et natus. »

VIII. Ambrosius: « Volvi et revolvi Scripturam divinam, et Filium Dei nusquam inveni adoptivum. Sed sicut Christus in quantum Deus est, naturaliter habet ut sit naturalis Filius et sit Deus; ita in quantum homo est, per gratiam habet ut sit idem Filius Dei naturalis. »

IX. Hæc sanctorum testimonia credibilia facta sunt nimis, id contestantia quod dominum Dei non manufactam decebat sanctitudo in longitudinem dierum. Sed ut firmius credantur, addatur illis testimonium Dei Patris de celo clamantis: *Nic eft*

Filius meus dilectus in quo mihi complacui (*Math. xii, 48*). Sanctus Ambrosius hoc testimonium Patris de cœlo Filium commendantis in Luca exponens, et in eodem testimonio Filii appellationem ad totam et ex toto divinam Christi generationem referens, « Quod, inquit, evidenter divinæ generationis indicium, quæ quod de generatione Christi dicturus, ipsum Patrem præmisit loquentem : *Hic est Filius meus dilectus in quo mihi complacui*? Cum dicit *in quo complacui*, non aliena in Filio sed sua laudat. » Item in eodem : « Qui fidei auctor est, ipsum asserere Scriptura quoque debuit divinæ generationis auctorem : unde et Lucas ad Deum putavit originem ejus referendam, quod verus Christi generator Deus sit, vel secundum veram generationem Pater, vel secundum lavaci regenerationem mystici auctor muneris. Et ideo non a primo generationem ejus cœpit describere, sed posteaquam baptismum ejus explicuit, auctorem omnium Deum per baptismum cupiens demonstrare, Christum quoque a Deo ordine manasse successionis asseruit; universa contexens, ut et secundum naturam et secundum gratiam secundum carnem Dei Filium demonstraret. »

X. Hæc dicente sancto Ambrosio, consentiente sibi etiam Patris testimonio, et fidelis evangelistæ bono nuntio, funiculus triplex nectitur quo nostra pars confirmatur, et adversarius ligatur : dum Christus etiam secundum carnem Dei Filium demonstratur, quando carnis quoque ipsius ac temporalis propagatio usque ad Deum sursum versus continuatur. Speciosus ergo forma præ filiis hominum est iste homo, supergressus naturam omnium hominum, in tantum ut proprie ad ipsius totam personam pertineat illud testimonium Patris de cœlo intonantis : *Hic est Filius meus dilectus in quo mihi complacui*. Sufficere possent hæc Patrum testimonia de hominis in Deum assumpti gloria immensa, et divina ejus magnificètia super coelos elevata. Sed quoniam omnis scriba doctus similis est in regno cœlorum patrifamilias qui profert de thesauro suo nova et vetera, veterum testimoniis addamus nova temporibus nostris edita.

XI. Rudpertus Tuitiensis abbas super Joannem exponens testimonium Patris de cœlo clamantis, *Hic est Filius meus dilectus*, etc. « Hoc utique, ait, a principio non dixit, cum universa conderet, cum cœli fabricam extenderet, vel mari terminum posneret, et omnia visibilia sive invisibilia mirabilis artifex componens, suo singula loco vel ordine distingueret. Et quidem placebant illi cuncta bona quæ fecerat, quia erant valde bona; sed nunquam in omnibus illis seipsum sibi complacuisse insinuat. In hoc autem uno sibi complacet et dicit : *Mihi complacui*, quod longe aliud est quam si dixisset : Tu mihi complacuisti. Attendamus ergo quid in Christo factum sit, et videbimus quod vere pro magnitudine vel qualitate operis recte Pater in *tu sibi complacuerit*. Videlicet cum Deus omnia

A fecisset ex nihilo, nihil omnino simile sibi vel æquale fecerat, quanquam ad imaginem et similitudinem sui hominem fecerit. Nec enim fieri poterat ut increato Deo similis vel æqualis formaretur creatura.

XII. « Non ergo benevolentiae Creatoris sufficierat, quod ea quæ fecerat erant cuncta valde bona. Quia nihil inter omnia simile sibi vel æquale videbat, sed ut dictum est, tale quid omnino qualis ipse est creari non poterat. Quapropter multitudo creaturæ infirma, utpote de nihilo facta, parvum corruerat, neque suis virtibus ullo modo restaurari valebat. Suggestit igitur tunc ipsa quæ prius apparuit in specie columbae, mitis et benevolia Patris charitas, quatenus ipsam virtutem, ipsum Verbum per quod omnia fecerat, quoniam nihil sibi æquale considerat, facturæ suæ uniret, et sic unum quid cui nihil decesset in ordine naturæ produceret : essetque creatura, licet dispar conditione tamen compar Creatori, suimet in Deum assumptione et glorificatione. Quo facto gratulatur omnipotens bonditas, et applaudit sibimet dilectio columbina omnis invidientia nescia, quod ope sua compar sibi facta sit humana creatura : dignum laude judicans, quod inopis naturæ ejus de suæ naturæ divitiis adeo subvenierit, ut totum regnum Patris regere, universam omnino cœli ac terræ rempublicam disponere, et in throno ejus dominari æque ut ipse deinceps idonea sit.

XIII. « Hoc opus suum adeo collaudat, et hoc sibi complacere in tantum judicat, ut cuicunque non complacerit, quicunque cum laude et gratiarum actione non aspicerit; eum velut ingratum et vere superbum et invidum a salute sua, et ab ejusdem Christi Filii sui regno repellat. Cujus ritque regni, quia non est finis cum sit immensus, recte quoque ipse rex immensus prædicatur. Sicut ex opposito regulus dicitur cuius regnum coangustum, etiamsi contingat ipsum gigantea statura extensum. Christus autem, id est homo præ consortibus suis unctus in regem regni omnium sæculorum, licet parvulus in cunis apparuerit, jam in throno majestatis paternæ magnitudine suæ claritatis etiam angelos pascit, et toti curiæ Patris gaudium facit. Ad quod' gaudium discipulos suos adhuc mortalis invitabat dicens : *Si diligenteris me, gauderetis utique quia ad Patrem rado, quia Pater maior me est* (*Joan. xiv, 28*). Cum enim ipse in divinitatem nunquam Patre minor exstiterit, luce clarius constat quod hæc dicens Filius Dei, de natura hominis egerit, tanquam diceret : Quandiu mortalis homo sum, Pater major est; at postquam transibo ex hoc mundo ad Patrem, exaltata videlicet humanitate mea usque ad paternæ gloriæ celsitudinem, a qua nunquam discessi per divinitatem, ex tunc videbitis me Dominum et salvatorem vestrum, propter passionem mortis gloria et honore coronatum. Igitur si diligenteris me, gauderetis utique transire me ab exilio mundi, et æternaliter sessurum ad dexter-

ram Patris intrare in gloriam regni mei. Quia vide-
licet hactenus ex quo carnem indui major me est ;
et ego secundum mortalitatem ejusdem carnis, non
solum Patre sed etiam immortalibus paulo minor
sum angelis. Postquam autem usque ad Patris con-
sessum exaltatus fuero , extunc implebitur quod
scriptum est : *Dixit Dominus Domino meo, etc.*
(*Psal. cix, 1*). Item : *Gloria et honore coronasti eum,*
Domine; et constituisti eum super opera manuum
tuarum (*Psal. viii, 6*).

XIV. « Quanta Jesum Christum diligentibus causa
est gaudendi ! Magna plane et ineffabilis. Unde nec
illi plane inveniuntur Christum diligere, qui de
jam facta hominis usque ad Patrem exaltatione,
gaudentibus fidelibus nolunt congaudere : conten-
dentes filium hominis eumdemque Filium Dei adhuc
minorem Patre in sua quantumlibet glorificato hu-
manitate. Quam sane minoritatem si referunt ad
humanitatis naturalem conditionem, non ad ejus-
dem supernaturalem exaltationem, recte tolerantur,
quoniam in hoc sensu neque nobis neque fidei ca-
tholicæ adversantur. Verum si hominis in Deum jam
glorificati arbitrantur non eamdem gloriam, omni-
potentiam, omnisariantiam, omnivirtutem, omni-
majestatem quæ est Patris altissimi , timendum
sine dubio est ne a regno ipsius repellantur tan-
quam detractores invidi, cum illo consortium ha-
bituri, qui primus invidit altitudini hujus altis-
simi, dicens in corde suo : *Ero similis altissimo*
(*Isa. xi, 14*). »

XV. Item Bernardus abbas Claravallensis : « Ver-
bum caro factum est ; et juxta prophetam : *Omnis caro senum* (*Isa. xl, 6*). At senum istud mi-
nime desiccatum est, nec ex eo occidit flos, quia
requievit super cum Spiritus Domini. Propter hoc
namque aliquando venit finis universæ carnis ,
quia Spiritus recesserat vitæ. Denique ait : *Non*
permanebit spiritus meus in homine in æternum,
quia caro est (*Gen. vi, 3*). Carnis nomine hoc loco
vitium designari intelligimus, non naturam. Propter
vitium ergo omnis caro senum, et omnis gloria
quasi flos sene. *Exsiccatum est*, inquit, *senum et*
eccecidit flos (*Isa. xl, 7*) : sed non ille flos qui de
virga et radice Jesse descendit, eo quod super eum
requievit Spiritus Domini. Nec illud senum quod
Verbum factum est, pro eo quod sequitur in pro-
pheta : *Verbum autem Domini manet in æternum*
(*I Petr. i, 25*). Si enim senum Verbum, et Verbum
manet in æternum ; senum quoque necesse est ma-
neat in æternum. Alioquin quomodo vitam præbet
æternam si ipsum minime maneret in æternum ?
Ait enim : *Si quis manducaverit ex hoc pane viret*
in æternum (*Joan. vi, 52*). Et quem panem dicat,
aperit cum subjungit : *Et panis quem ego dabo, caro*
mea est pro mundi vita (*ibid.*). Quomodo ergo æter-
naliter non est, quo æternaliter vivitur ? Sed recole
nunc mecum vocem Filii ad Patrem loquentis in
ipso : *Non dabis sanctum tuum ridere corruptioni-*
rem (*Psal. xv, 10*). Haud dubium quin de corpore

A dicat, quod in sepulcro exanime jacebat. Hoc enim
sanctum et angelus nominat, qui locutus virginis
nuntiavit, dicens : *Et quod nascetur ex te sanctum,*
reocabitur Filius Dei (*Luc. 1, 35*). Quo igitur pacto
sanctum senum videre poterat corruptionem, quod
de incorrupti uteri perpetuo virore vernantibus
paschis ortum, etiam avidos angelorum in se figere
possit obtutus perpetualiter et insatiabilitate oblectan-
do ? Perdat sane senum viriditatem, si Maria virgi-
nitatem amiserit. Ergo cibus hominis mutavit se in
pabulum pecoris, homine mutato in pecus. Heu
tristis et lacrymosa mutatio ! ut homo paradisi ac-
cola, dominus terræ, cœli civis, domesticus Domini
sabaoth, frater beatorum spirituum, cœlestium co-
hæres virtutum, repentina se conversione invene-
rit et propter infirmitatem jacentem in stabulo, et
propter pecorinam similitudinem indigentem senuo,
et propter indomitam feritatem alligatum præsepio.
Sicut scriptum est : *In chamo et freno maxillas*
eorum constringe, qui non approximant ad te (*Psal.*
xxxii, 9). Agnosce tu, o bos, possessorem tuum ;
et tu, asine, præsepe domini tui, ut prophætæ Dei
fideles inveniantur, qui ista mirabilia sunt prælo-
cuti. Cognosce, pecus, quem non cognovisti homo ;
adora in stabulo, quem fugiebas in paradiſo ; ho-
nora præsepium , cuius contempsisti imperium ;
comede senum quasi panem, qui panem angeli fasti-
disti. »

CAPUT XVII.

Dum indifferentiam gloriæ, quam in Christo natura
humana cum divina indivise habet, docet; ipsas
naturas cum Eutychete nequaquam confundit. De
quibusdam Nestorianis in synodo Frisacensi.

I. Sufficiant hæc Patrum antiquorum et novorum
dicta de indifferentia gloriæ, quam indivise habet in
Christo humana natura cum divina. Sed ne præti-
cando indifferentiam gloriæ, gloriam dantis divini-
tatis, et accipientis humanitatis, videamus ipsas
naturas confundere cum Eutychete; addamus pauca
naturam Verbi et carnis distinguenda.

II. Nam, ut ait beatus Ambrosius, etsi credamus
a Verbo carnem assumptam, non tamen discerna-
mus naturam Verbi et carnis. Et nobis dicitur : « Si
recte offeras, et non recte dividias, peccasti. » At-
que ideo licet in Christi persona tantam veneremur
hominis cum Deo et Dei cum homine unionem, ut
et homo divinorum, et Deus humanorum actuum
habuerit communionem; quoniam ut Caii papæ
aliorumque sanctorum auctoritas affirmat, nec sine
Deo humana nec sine homine gerebantur divina; ta-
men ipsorum actuum proprietas est ita distinguen-
da, ut reddamus Deo quæ Dei sunt, et homini quæ
hominis sunt, in una eademque persona, operante
divina et humana. Hinc est quod licet Dominum
gloriæ legamus crucifixum, homini tamen proprio
assignamus crucis supplicium, quod non cadit in
impassibilem Dominum gloriæ, quem tamen, ut dixi,
legimus crucifixum. Et licet homo dicat : *Videbam*
quasi fulgur Satanam de cælo cadentem (*Luc. 3,*
18); Deo tamen proprio assignamus hanc visionem.

quæ fuit ante hominis creationem. Hæc omnia distinguendo convenienter, obviamus errori Eutychianæ, unam tantum naturam, unam voluntatem, unam operationem in Christo prædicantis.

III. Sed ecce dum Scylla cavitur Eutychiani erroris, facile incurritur Charybdis monstri biformis Nestorianæ pestis. Nestorius quippe contrarius Eutychetis falsitati, nec tamen consonus catholicæ veritati, dum nimis Christum distinxit, beatam Mariam dici *Theotocam* vetuit; hominemque assumptum, non tanquam Deum adorandum, sed in Deo propter Deum Deo coadorandum, tanquam divinitatis inhabitacione sanctificatum, pestifero errore dogmatisavit. Contra quem collecta synodus Ephesina, hominem Verbo Dei personaliter unitum vere ac proprie docuit esse Deum, atque adoratione omnique cultu divinitatis dignissimum, utpote Deum, non divinitatis inhabitacione sanctificatum, et in divinitate adoptatum, sed, ut dixi, proprie ac vere Dei nomine honorificatum. Unde circa finem concilii ita legitur:

« Si quis audet docere, assumptum hominem a Verbo coadorari cum Deo Verbo oportere et glorificari, et connuncupari Deum, tanquam alterum alteri adjectum; » adjectio enim unius syllabæ, id est *co*, hoc cogit intelligi; « et non magis una reverentia veneretur Emmanuel, unamque glorificationem dependerit, secundum quod Verbum factum est caro, anathema sit. »

IV. Magister Hugo, De sacramentis: « Multa quæ runtur de anima Christi. Ex quibus unum est, utrum videlicet æqualem cum divinitate scientiam habuerit? De qua quæstione, in alio opusculo, quod intitulatum est *De anima Christi*, prolixius disputavi. Hic vero hoc commemorare sufficit quod eadem anima, sicut plenam et perfectam Dei sapientiam unitam habuit, ita plene et perfecte ex ipsa, et per ipsam sapientiam sapiens fuit: nec tamen ipsi sapientiae natura æqualis fuit. Quia longe aliud est sapientia sapere, atque aliud sapientiam esse. Ex quo enim divinitas humanitati conjuncta est, ex ipsa divinitate humanitas accepit per gratiam totum, quod divinitas habuit per naturam: ita ut secundum illam ineffabilem unionem, et Dei esset in humanitate sua totum quod humanitatis erat, et hominis esset in divinitate sua totum quod divinitatis erat. »

V. In his verbis magistri Hugonis caute natura humanitatis et divinitatis invenitur distincta, et utriusque naturæ indistincta sapientia. Dicens enim quia « longe aliud est sapientia sapere, atque aliud sapientiam esse, » competenter ostendit quod anima Christi æternæ sapientiae non fuit æqualis in natura, cui tamen quam fuerit æqualis in virtute, ab ipsa etiam conceptione Virginis hominem Deum concipientis, idem consequenter demonstrat cum subnectit: « Sic ergo humanitatem Verbi in anima rationali a prima conceptione sua, et ineffabili unione divinitatis plenam et perfectam sapientiam et potentiam, et virtutem et bonitatem accepisse

A credimus, et ipsam sicut in unione divinitatis inseparabiliter, sic in ipsa quæ ex unione erat plenitudine virtutis incommutabiliter permansisse constemur. Neque enim idcirco Deus homo inter homines conversari voluit, ut quasi per intervalla temporum sapientia aut virtute proficiens, meritum sibi separaret, et scipso melior fieret; sed ut ea sapientia et bonitate, quam ipse in divinitate sua plenam et perfectam semper habuit, et in humanitate sua plenam et perfectam semel et simul accepit, dispensatione salutis humanæ secundum ineffabilem ordinationem suam compleret. Quapropter id quod dicit evangelista, quia proficiebat Jesus ætate, sapientia et gratia, non ita accipitur, quasi semetipso noster factus sit; sed quia hominibus quam ipse habebat, sed latetabat sapientiam et gratiam, prout ratio temporum postulabat, magis ac magis semper aperuit. Ita apud homines ipse proficiebat, quantum homines in ejus cognitione profecerunt: apud Deum autem profecit in eo quod, duni se sapientia et gratia Dei plenum ostenderet, eos ad laudem Dei Patris, a quo hoc esse testabatur, magis semper ac magis provocavit.

B VI. Præmissis Patrum testimoniis, nos cito consona sentiendo, Christum non inter creaturas computamus: imo super omnes creaturas Deum benedictum, ac proinde adorandum prædicamus, Deo patri suo in omnibus potentia coequatum, et omnibus adoptivis diis et filiis prælatum, ac tanto meliorem effectum, quanto differentius præ illius nomen hæreditavit.

C VII. Quidam prudens apud semetipsum et in oculis suis magnus, in capitulo Frisaci habitu protulit maledicta in eos qui a fide sua quam ibidem recitaverat, dissentirent. Alius quoque eidem consona loquens, magis scholastice quam ecclesiastice peroravit. Quibus pro tempore satis responsum est a duobus fratribus nostris, qui illic aderant; partim approbantes et partim improbantes quæ dicebantur ab ipso: nimirum scientes reprobare malum et eligere bonum. Nam quod Jesu Christum professus est ex duabus et in duabus naturis existentem, Deo Patri æqualem secundum divinitatem et minorum Patre secundum humanitatem, potest approbari utpote sane dictum et Catholicæ fiduci consonum. Sed quod homini assumpto negat omnipotentiam et cætera divinitatis bona potiora, in quibus Patri suo Deo factus æqualis, jam sedet et quiescit, conregnat in dextera ipsius Dei Patris; omnino consonat Pauli Samosateni et Nestorii, simulque Photini hæresibus in Ephesino concilio damnatis et auathematizatis, cum omnibus ipsius Pauli, Nestorii et Photini sectatoribus. Quos et olim per Jeremiam prophetam suisse maledictos, ostendit illustris vir Hieronymus exponens illud: *Maledictus vir qui confidit in homine, et ponit carnem brachium suum* (*Isa. ix. 20*). Si, inquit, maledictus est omnis homo qui confidit in homine, Paulus autem Samosatenus et Photinus, quamvis sanctum et cunctis

excelsum virtutibus prædicens Salvatorem. tamen hominem confitentur : ergo maledicti erunt spem habentes in homine. » Ecce in dictis in Jeremia positis et ab Hieronymo expositis aperte ostenduntur maledicti maledictores nostri, qui nos maledicunt, pro eo quod aliter sentimus quam senserint Paulus et Photinus. Quos etiam sequendo impius Nestorius, et ipse in Ephesino concilio meruit condemnari et anathematizari cum suæ doctrine sectatoribus, quales nunc multi prodeunt, quasi vulpeculæ demolientes vineam Domini aboath.

VIII. A quibus ne forte et nobis impingatur maledictio confidentibus et spem ponentibus in homine hominis filio, ipse Hieronymus nos defendit et hoc annexit : « Quod si nobis oppositum fuerit, quod et nos credamus in eo qui dicit : *Nunc autem quæritis me interficere, hominem qui veritatem locutus sum vobis, quam audivi a Deo : Hoc Abraham non fecit, vos facitis opera patris vestri* (Joan. vii, 20). Respondebimus illud apostolicum : *Etsi Christum aliquando juxta carnem cognovimus, sed nunc jam non novimus* (II Cor. v, 16). Denique idem Apostolus in principio epistole suæ scribit ad Galatas : *Paulus apostolus, non ab hominibus, neque per hominem, sed per Jesum Christum et Deum Patrem, qui suscitavit eum a mortuis; et qui mecum sunt omnes fratres* (Gal. i, 1). Si enim mors absorpta est in victoria, quare non carnis humilitas quæ propter humanam salutem assumpta est, in divinitatis transferit majestatem, ut fecerit utraque unum, et non adoremus creaturam, sed Creatorem qui est benedictus in sæcula ? »

IX. Haec dicente sancto Hieronymo, satis excusamus nos ab idolatria, qui adoratione soli Deo debita illum hominem adoramus, qui est non inter omnia, sed super omnia Deus benedictus in sæcula, utpote Altissimi Filius ab angelo annuntiatus. Eo quod virtute Altissimi obumbrante virginem, in ejus conceptione non amor viri, sed amor Dei Patris, videlicet Spiritus sanctus fuerit operatus, ut quod nasceretur ex ea Filius Altissimi vocaretur. Filius, inquit, Altissimi, scilicet Patris æterni, qui semel locutus eum semel quidem genuit, sed in una ejus genitura duo haec audiri fecit : unum, quia potestas Dei est; alterum, quia tibi, Domine, misericordia, ut scias in uno eodemque Dei et hominis Filio indissimiliter venerandam et potentiam qua de nihilo creatus, et misericordiam qua de perduto reparatus per ipsum Dei et hominis Filium, patris et matris unum unigenitum.

X. Neque enim Spiritus sanctus operatus est in utero virginis, ita ut illic ipse fuisset pro semine; ut me sentire quidam falsiloqui susurrant: sed æternæ Dei sapientiae sibi domum fabricanti ex humana carne, ita virtus et Spiritus ejus cooperabatur, ut ipsa domus per septem columnas altissimas exaltata in sui celsitudine, altissimo Patre non fuerit inferior; quamvis in sui conditione, utpote creatura Creatore minor etiam tunc fuerit et nunc

A sit, neque unquam eidem coæquari possit quantum ad sui conditionem, coæquata tamen per ineffabilem sui provectionem in omnipotentia, in scientia et omni altissimæ divinitatis gloria, ipsam gloriam habens tam plene in humana natura quæ hanc ex tempore accepit, quam et in divina quæ hanc æternaliter habuit. Est quippe in utraque natura unicus Dei Patris Filius, quia non sic operatus est ejus in virgine conceptionem Spiritus sanctus, ut quod nasceretur ex ea filius esset aut Spiritus sancti aut Verbi æterni, sed Filius altissimi Patris, qui Verbum suum eructavit in cor et uterum virginis incarnationum sancti Spiritus operatione. Quæ nimirum operatio etiam ipsius Patris et Verbi erat, quia inseparabiliter operabatur summa Trinitas. Quæcumque enim Pater facit, haec et Filius similiter facit : item quæcumque Pater aut Filius facit, haec et amborum Spiritus similiter facit.

XI. Est igitur opus totius Trinitatis, quod homo in virgine conceptus, est Filius Altissimi, Patris unicus, unigenitus et primogenitus : ultra omnes angelos et homines beator in infinitum superexaltatus, ea natura jam sedente in excelso throno, quæ jacuerat in sepulcro, ut ait Leo magnus. In qua quippe natura in qua Dei Filius factus est, omnibus angelis tanto melior effectus est, quanto differentius præ illis nomen hereditavit. Cui enim angelorum a Deo dictum est : *Filius meus es tu?* Vel cui hominum dicere congruit Deo : *Pater meus es tu?* nisi huic soli unigenito, a Deo Patre facto et genito : facto videlicet non in animam viventem sicut Adam, sed in spiritum vivificantem; genito quoque non in filium adoptivum, sed in filium proprium iuxta illud : *Proprio Filio suo non pepercit Deus* (Rom. viii, 32). Genito, inquam, et unigenito, cui soli congruit dicere Deo : *Pater meus es tu.* Quod nimirum in textu sancti Evangelii satis claret; quia ubique cum possessivo pronomine dicit *pater meus*, æqualem se faciens Deo talia loquitur in quibus Deo Patri non impar invenitur. Verbi gratia : *Pater meus usque modo operatur, et ego operor* (Joan. v, 17). Item : *Vos estis qui permanistis tecum in tentatione* (Luc. xxii, 28). Et ego dispono vobis, sicut dispositus mihi *Pater meus regnum* (Luc. xxii, 29).

D XII. Propter dicta hujusmodi, quibus Filium Dei se nominans indicavit se æqualem Patri suo, cum esset similis nobis passibilis; accusatus est a pontificibus et Judæis dicentibus : *Nos legem habemus, et secundum legem nostram debet mori, quia Filium Dei se fecit* (Joan. xix, 7). Item : *De bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia, et quia tu homo cum sis, facis te ipsum Deum* (Joan. x, 32). Item evangelista : *Propterea persequebantur eum Judæi, quia non solum solvebat sabbatum, sed et Patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo.* Alias autem, ubi se suis membris contemperat, sine possessivo pronomine dicit *pater*, non addens, *meus*. Verbi gratia : *Ut cognoscat mundus quia diligo Patrem; et sicut mandatum dedit mihi Pater, sic faciam* (Joan. x,

18). Item : *Pater ignoscere illis, quia nesciunt quid faciant (Joan. x, 18.).* Sic absque nomine possessivo patrem nominans, non se Patri coequavit : sed mandatum Patris observando, tanquam servus in forma seryi obtemperans illi, se humiliavit factus obediens usque ad mortem. Bene dico usque ad mortem. Nam post mortem Deus illum exaltavit, et dedit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine ejus flectatur omne genu cœlestium, terrestrium et infernorum, et omnis lingua confiteatur quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris. In gloria Dei Deus, In gloria Patris Filius unigenitus, a diis et filiis adoptivis ineffabili glorificatione distinctus.

CAPUT XVIII.

Disputat contra thelogos scholasticos, Paulo Samosateno, Nestori et Photino faventes, et assertores, homini assumptio nec cultum laicæ, nec dilectionem super omnia ut Deo adhiberi.

I. Frustra igitur hujus temporis Photiniani et Nestoriani homini divinitus concepto, et neque ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo in verum Deum nato euam detrahunt divinitatem : non consitentes hominem Deum, sed habitaculum Dei, in quo sit Verbum Dei, non quod ipse sit Verbum Dei : non attendentes quod aliud est Verbum in carne, et aliud Verbum caro ; aliud Verbum in homine, aliud Verbum homo. Nam Verbum in homine, verbi gratia in Isaia fuit : sed ipse Verbum Dei aut Filius Dei unigenitus non fuit, sicut iste homo : qui nimurum solus inter homines dicere potest omnipotenti Deo ; *Pater meus es tu. Et, Ego primogenitum ponam illum præ regibus terræ (Psal. lxxviii, 28).*

II. Est ergo magna distinctio inter paternitatem illam singularem, quæ soli congruit primo-genito et unigenito : et illam communem qua invocamus eum dicendo : *Pater noster qui es in cœlis.* Nam per illam insinuatur gloria Filii unigeniti a Patre, pleni gratia et veritate : per istam commendatur adoptionis gratia, qua de filiis iræ sunt filii Dei. Qui nimurum licet magni vocandi sunt in regno cœlorum, juxta illud : *Qui agem fecerit, et docuerit, magnus vocabitur in regno cœlorum (Matt. v, 19).* Nullus tamen eorum æquabitur unigenito, quia illis ad mensuram, sed unigenito non ad mensuram Spiritus datus est. Qui et in Spiritum vivificantem factus, in infinitum superexcellit omnem hominem, qui factus est in animam viventem. Quod enim primus homo legitur factus in animam viventem, sonat inopiam nimiam. Quia videlicet sic factus homo nec per se vivere, nec alicui vitam conferre potuit. Quod autem secundus Adam legitur factus in spiritum vivificantem, sonat immensas divitias, quibus homo in Deum natus, et in Deo ditatus, potuit et potest non solum per se vivere, sed et alios vivificare. Hinc est quod sicut divinitas ejus æterna se parati-pantibus angelis in cœlo vitam confert æter-

A nam ; sic etiam caro ejus digne se participantibus in terra vitam confert æternam. In qua post universalem resurrectionem, sicut spiritus humanus conformabitur Spiritui Deo se vivificanti ; sie et corpora sanctorum configurabuntur corpori claretatis Christi, ad similitudinem scilicet non ad æqualitatem. Quis enim in nubibus æquabitur Dominu, aut quis similis erit Deo inter filios hominum ? solus ille homo qui non filius hominum, sed Filius hominis vere prædicatur : eo quod cum habeat hominem matrem, non habet hominem patrem. Qui quod Filium Dei se nominat, et gloriatur patrem se habere Deum, sibi hoc privilegium recte vindicat, ut in regno Patris sui æquali potentia cum Patre suo dominetur, habens in vestimento et in semore suo scriptura, *Rex regum et Dominus dominantium (I Tim. vi, 15).*

III. Cui assertioni si cui videtur contrarium quod beatus Augustinus in libro De Trinitate affirmat, creaturam Creatori nunquam posse coequari, licet glorificatam, et ab omni languore sanatam ; perpendat illum illuc egisse de creatura in Adam sauciata et per Christum reparata, non de creatura Creatori unita et nunquam sive originali sive actuali peccato sauciata. Quæque, ut jam superius Ambrosii et Hieronymi verbis ostendimus, jam nou est creatura dicenda, quoniam super omnes creature exaltata, in dextera Dei consedit, Creatoris omnipotentis omnipotentiam consecuta, ac virtute altissimæ divinitatis præcincta, iuxta illud : *Dominus regnavit, decorem induit, induit est Dominus fortitudinem, et præcinxit se (Psal. xvii, 1).* In qua præcinctione licet creatum permanserit creatum, sicut ait Joannes Damascenus, tamen, ut supra Hieronymi auctoritate ostensum est, carnis humilitas in Dei Filio sic in divinitatis transiit majestatem, ut fecerit utraque unum : et non adoremus creaturem, sed Creatorem, qui est super omnia Deus benedictus.

IV. Contra Photinum et Paulum Samosatenum sic disseruit illustris vir Hieronymus : Qui ambo docebant hominem Christum non adorandum, eo quod illum non credebant esse Deum super omnia benedictum, sed inter omnia sanctis ceteris prælatum, neque tamen Creatoris gloria honorificatum, ac proinde, ut ipsi volebant, minime adorandum : ne videlicet spem quis ponens in homine, atque adorans creaturam subjaceret maledictioni tanquam idololatra. Sed ipse Deus homo in se hominem credendum esse docet, ubi dicit : *Creditis in Deum, et in me credite (Joan. xiv, 1).* Consequens est enim, ait beatus Augustinus, ut si in Deum creditis et in me credere debeatis. Quod non esset consequens, si Christus non esset Deus. Contra quos, ut supra memini, in expositione Ieremiæ disputans jam dictus Hieronymus, dicit inter cetera : « Si maledictus est omnis homo qui contudit in homine ; Paulus autem Samosatenus, » etc., uti habetur supra.

V. Hoc testimonium ejus (sancti Hieronymi) nemo accepit inter scholasticos et scholares, Paulum Samosatenum, Photinum, Nestorium simulque Bonosum hæresiarchas imitantes in doctrina cœla; qua istos hæreticos jamdiu sepultos, in diebus nostris resuscitant in suis disputationibus et scriptis asserendo, Christum, secundum quod homo est, non esse adorandum adoratione quæ latra dicitur, quaque solus Creator est adorandus. Concedunt vero illi adorationem quæ Græce dulia dicitur, quæque non solum sanctis hominibus, verum etiam perversis hominibus potest exhiberi. Sicut legimus fratres Joseph adorasse ipsum quem putabant iniquum: et Nathan propheta regem David adoravit, quem non ignoravit peccatorem. Talem adorationem concedunt homini assumpto exhibendam, paulo tamen excellentius quam ceteris hominibus. Item sicut in sententiis magistralibus a Petro Longobardo collectis legitur, non concedunt illum secundum quod est homo diligendum, dilectione quæ Deus diligitur juxta maximum et primum mandatum: sed qua diligitur proximus, eo quod sit ipse ille proximus qui fecit misericordiam in illum vulneratum semivivum; per quem significatur genus humanum Christo mediante salutem. Propter quod singulare ejus beneficium, concedunt eum aliquanto amplius quam ceteros proximos diligendum: sed non tamen ut Deum, quem jument ex toto corde, et ex tota anima, et ex tota fortitudine diligere dilectione præcipua, quam negant homini assumpto exhibendam: favendo in hoc prænominatis hæreticis, hominem assumptum a cultu summæ divinitatis excludentibus. Animam quoque ipsius asserunt accepisse quidem scientiam divinam, sed non divinam omnipotentiam, ne si dicatur omnipotens anima humana vel ipse homo, consequenter et Deus esse intelligatur, quod putant inconveniens, eo quod solus Deus est omnipotens: cujus omnipotentiam negant homini assumpto datam, nisi, ut dicunt, in persona: quasi non homo, sed in homine Verbum sit persona. Cum secundum fidem Catholicam Deus et homo sit una indivisa et individua persona, cum Patre Deus cum matre homo. Multa in hunc modum dicunt, in quibus prænominatis hæreticis consentiunt. Item quod Apostolus dicit, *Habitu inventus ut homo* (Philip. ii, 7), exsiliter interpretantur: indumento forinseco, assimilando in Dei Filio humanam naturam; non attendentes Deum sic homine vestitum, ut ipse quoque homo legatur Deo seu divinitate vestitus. Nam quæ est illa fortitudo qua homo ille indutus, et virtus qua canitur præcinctus, nisi æterna divinitas qua ornata est in Dei et hominis Filio humanitas?

VI. Quod ne primus aut solus videar sentire, libet commemorare quod sanctus Ambrosius in Lucca dicit: « Quid, inquit, sibi vult, quod Joseph et Nicodemus Christum sepieliunt, unus justus et constans, alter in quo dolus non erat? Justus au-

A tem corpus Christi operit sindone, innocens ungit unguento: Vesti ergo et tu Domini corpus gloria sua, ut ipse sis justus. Etsi mortuum credis, operi tamen divinitatis suæ plenitudine. Unge illud myrrha et aloë, ut bonus odor Christi sis. » Idem in eodem exponens illud: *Mulierem fortem quis inveniet?* « Videamus quid hæc viro suo faciat, quod opus ejus, quod sit obsequium, cur confidit in ea Christus? Bona uxor virum suum vestit. Vestiat Jesum fides nostra corpore suo: vestiat carnem ejus divinitatis suæ gloria, sicut et illa, hinc vestimenta fecit viro suo, ut et in præsenti et in futuro sæculo honorileet illum. »

VII. Sed hæc novi disputatores minime attentes, ita Deum prædicant in hominis habitu inventum, quasi nou sit et homo in habitu Dei nunc in cœlo ad dexteram Patris altissimi sedens inventus, et posthac ab electis in sede majestatis suæ judicans inveniendus. Quando eum viderit omnis oculus et qui eum pupugerunt, in cruce clavis illum vulnerando ac lancea: et nunc in scholis dy-scolis indisciplinate quæstionando illum pungere non verentur. Qui etiam tunc tollentur ne videant gloriam ejus electis tunc ostendendam, et illis abscondendam qui nunc eam non amant, et maxime his qui contra eam disputant. Nam et illud, quod hominem assumptum, non generatione aut adoptione, sed unione dicunt Filium Dei vel Deum nominandum, nimis consentit Nestorio. Qui propter conjunctionem hominis ad Deum, dixit hominem Deo coappellandum et coadorandum. Et bene quidem removent adoptionem ab unigenito. Sed quod eidem negant generationem, cum sit et in divinitate sua unigenitus, et in humanitate primogenitus in multis fratribus; nimis consentit prænominatis hæreticis: qui hominem assumptum prædicaverunt in Dei Filium, non genitum sed adoptatum. Et quidem persæpe a sanctis tractatoribus Scripturarum agitur de unitate personæ illius in Trinitate, quæ Deus est et homo, quibus in duabus nominibus intelliguntur non duo quidam, sed duo quædam. Quæ duo quædam adunata sunt in unum quædam, qui est Christus geminæ gigas substantiæ, absque geminatione personæ ac sine substantiarum confusione: ita ut in ipso et personæ unitas et naturarum sit unio veneranda. De hac personali unitate ac naturarum inconfusibili unione, in opusculo ad papam Adrium, prout Deo donante potuimus, disseruimus, contra jam notates disputatores, qui se dici volunt magistros et dialecticos, imitando antiquos et jam olim damnatos hæreticos, forma humani habitus deceptos.

VIII. De hoc habitu loquens Augustinus ait: « Nomine habitus satis significavit Apostolus qualiter dixerit, in similitudinem hominum factus. Quia nou in transfiguratione in hominem, sed habitu factus est, cum indutus est hominem. Quem sibi uniens quodammodo atque conformans, immortalitati æternitati sociaret. » Idem in quarto libro De Trini-

tate ait : « Si quæritur ipsa incarnatio quomodo facta sit, ipsum Verbum dico carnem factum, vel hominem factum. Non tamen in hoc quod factum est conversum atque mutatum, sed carne ut carnalibus congruenter appareret indutum. » Hic novi scholastici sive scholares eorum discipuli, quasi rapientes verbum de ore Augustini : Ecce, aiunt, quomodo Augustinus dicit hominem Deo indutum ! quasi aperte contestans hominem esse Dei vestimentum. Quod et alias dicit purpuram, quasi vestem regiam, non extra personam regis regali honorificentia, sed in persona regis honorandam. Unde ad me quidam amicorum meorum ita scripsit : « Licet humana natura exaltata sit super omnem creaturam in Christo, manet tamen creatura. Quæ sine impietate adoratur in Christo, sicut purpura in rege adoratur, vel ipse purpuratus. Similiter humanitas adoratur, id est ipse humanatus Deus adoratur latraria. » Præmisserat autem de natura humana in Christo, quod non adoranda sit latraria ut Deus, sed majori specie dulia. Hæc et similia scholastico potius quam ecclesiastice dicuntur a novis disputatoribus, cultum Divinitatis homini assumpto in Deum denegantibus, nisi quantum attinet ad indumentum ; quod propter indutum, sive in induto non negant adorandum latraria : sic tamen ut ipsa latraria non indumento, sed induto sit exhibenda. Quia ut aiunt, vestimento Dei, quod est homo, non debetur latraria sed dulia.

CAPUT XIX.

Virginis Filius vere Deus est, licet non a se, per se tamen : atque adeo homo non est Deo coadorandus, ut Nestorius voluit, sed omnino una simplici adoratione adorandus.

I. De his loquens Petrus Lombardus in tertio libro Sententiarum suarum dicit : « Quibusdam videtur, non illa adoratiōne quæ latraria est, carnem Christi vel animam esse adorandam ; sed illa quæ est dulia. Cujus duas species vel modos esse dicunt. Est enim ejusdam modi dulia, quæ creaturæ cuiilibet exhiberi potest : et est quædam soli humanitati Christi exhibenda, non aliis creaturæ. Quia Christi humanitas super omnem creaturam est veneranda et diligenda, non tamen adeo ut cultus Divinitati debitus ei exhibeat. Qui cultus in dilectione et sacrificii exhibitione, atque reverentia consistit. Qui Latine dicitur *pītas*, Græce autem *theosebīa*, »

II. Hæc dicens ille magister Petrus, egregius multarum et diversarum ecclesiasticarum et scholasticarum tam antiquarum, quam et novarum sententiarum collector, non suam hanc sententiam esse indicat, sed aliorum de Nestorii fæce aliquid habentium. Cujus quidem perversa doctrina condemnata est, verumtamen fæx ejus non est exinanita, de qua bibunt peccatores terræ, asserentes terram non adorandam in Filio Dei, nisi tanquam scabellum, putantes in hoc sensu beatum sibi consentire Augustinum. Qui ut supra meminimus, ubi carnem

A Christi asseruit adorandam, postea subiecit : « Ideo et ad terram quamlibet cum te inclinas atque prosternis, non quasi terram intueris, sed illum Sanctum cuius pedum scabellum est, quod adoras. Propter ipsum enim adoras. Non hic intelligenda est adoratio, qua solus Deus est adorandus ; cum te inclinans atque prosternens ad quamlibet terram ipsam adoras, id est honoras genua in ea flectendo ipsamque deosculando. Hoc enim totum facis propter ipsum, cuius terra hæc scabellum est. Sed cum terram, id est carnem Christi adoras, ne cogitatione in terra sive in carne remaneas, ait idem Augustinus, et a Spiritu non vivisceris. Spiritus etiam est qui vivificat, caro autem non prodest quidquam. »

B III. Sic distincte agens de scabello Dei adorando, aliter in terra quæ sursum est in cœlo, quæque digna adoratur in Deo cuius est propria caro ; aliter in terra deorsum calcanda non solum a pedibus Dei, qui sunt ad vitam electi, sed etiam ab impiis et peccatis : nullum datum patrocinium Nestorianis, Christi carnem sive potius Christum carnem sive hominem, quasi non Deum, sed deitatis indumentum seu scabellum, docentibus non adorandum latraria soli Deo debita, sed sola dulia, ut præostensum est. Quibus errorem Nestorii vetustum resuscitantibus respondens ejusdem erroris expugnator præcius Cyrus episcopus, qui vice papæ Cœlestini synodo præsidiens Ephesinæ contra Nestorium inter cetera hoc inseruit. « Recusamus dicere de Christo : Propter indutum indumentum veneror : propter invisibilem adoro quod videtur. Pavore plenum ad hoc et illud dicere : Assumptus assumpti coappellatur Deus. Qui enim hæc dicit secat in duo Christum ; et hominem statuit per partem specialiter et Deum similiter. Denegat enim evidenter unionem, secundum quam non ut alter alteri coadoratur quis, neque quidem coappellatur Deus : sed unus intelligitur Jesus Christus Filius unigenitus, una adoratione adorandus cum sua carne. » Item in eodem concilio legitur cap. 5 : « Si quis audet dicere de ipsis hominem Christum, et non magis Deum esse secundum veritatem, sicut Filium unum et natura, secundum quod factum est caro Verbum, et communicavit similiter nobis in sanguine et carne, anathema sit. » Item, cap. 7 : « Si quis ait ut hominem operationem suscepisse ex Deo Verbo Jesum, et unigeniti gloriam appositam esse tanquam alteri præter eum existenti, anathema sit. » Item cap. 8 : « Si quis audet dicere assumptum hominem coadari oportere Deo Verbo et conglorificari, et coappellari Deum, ut alterum alteri adjectum ; adjectio enim unius syllabæ eo hoc intelligi cogit ; et non magis una adoratione honorificat Emmanuel, et unam ei glorificationem desert, secundum quod Verbum factum est caro, anathema sit. » Item cap. 9 : « Si quis ait Dominum Jesum Christum glorificatum a Spiritu, quasi aliena virtute quæ per eum est utens, et ab ipso accepisse operari posse contra spi-

C Cato : Propter indutum indumentum veneror : propter invisibilem adoro quod videtur. Pavore plenum ad hoc et illud dicere : Assumptus assumpti coappellatur Deus. Qui enim hæc dicit secat in duo Christum ; et hominem statuit per partem specialiter et Deum similiter. Denegat enim evidenter unionem, secundum quam non ut alter alteri coadoratur quis, neque quidem coappellatur Deus : sed unus intelligitur Jesus Christus Filius unigenitus, una adoratione adorandus cum sua carne. » Item in eodem concilio legitur cap. 5 : « Si quis audet dicere de ipsis hominem Christum, et non magis Deum esse secundum veritatem, sicut Filium unum et natura, secundum quod factum est caro Verbum, et communicavit similiter nobis in sanguine et carne, anathema sit. » Item, cap. 7 : « Si quis ait ut hominem operationem suscepisse ex Deo Verbo Jesum, et unigeniti gloriam appositam esse tanquam alteri præter eum existenti, anathema sit. » Item cap. 8 : « Si quis audet dicere assumptum hominem coadari oportere Deo Verbo et conglorificari, et coappellari Deum, ut alterum alteri adjectum ; adjectio enim unius syllabæ eo hoc intelligi cogit ; et non magis una adoratione honorificat Emmanuel, et unam ei glorificationem desert, secundum quod Verbum factum est caro, anathema sit. » Item cap. 9 : « Si quis ait Dominum Jesum Christum glorificatum a Spiritu, quasi aliena virtute quæ per eum est utens, et ab ipso accepisse operari posse contra spi-

ritus immundos, et adimplere in homine deitatis miracula; et non magis proprium ejus esse spiritum dicit, per quem et operatus est deitatis signa, anathema sit. Item cap. 11: « Si quis non constitetur carnem Christi vivificatricem (sive ut quidam codices habent) vivificatoriam esse, et propriam ipsius ex Deo Patre, Verbi scilicet velut alterius praeter ipsum copulati, anathema sit. »

IV. Nonne si capitula hæc sereno intuitu inspiciantur, magis ostendunt hominem Deo, quam Deum homine vestitum? præcipue ubi vetant hominem dici Deiferum, aut quasi habentem in se Dei habitationem, quod hæretici Photinus, Paulus et Nestorius docebant, qui hominem Deum negabant; sed vestimentum aut habitaculum Dei, aut organum Divinitatis hominem de Virgine genitum prædicabant. Quos nimirum eorumque sequaces Ephesina syndicus manifeste coarguit in prædictis capitulis et multis epistolis in ea recitatis et approbatis. De quibus non est modo dicendum per singula, contenti hoc loco maxime illud improbare, quod, ut supra perstrinximus, Nestorius dixit, imo et scriptum reliquit: « Propter indutum indumentum colo; propter occultum adoro visibilem: inseparabilis a visibili Deus; propter hoc indivisi honorem non dividio: divido naturas, sed unio adorationem. »

V. Poterant videri utcunque tolerabilia hæc dicta, sed hæreticum ejus intellectum produnt sequentia, cum dicit: « Non per se Deus est quod plasmatum est in vulva: non per se Deus est, quod creatum est de Spiritu: non per se Deus est, quod sepultum est in sepulcro; sic enim essemus hominis cultores, et mortui cultores manifeste: sed quoniam in assumpto Deus, ex assumiente assumptus, ut assumenti copulatus coappelletur Deus. » Hæc dicens hominem assumptum secernit ab adoratione, negans per se Deum, quem tamen assumenti asserit coappellandum Deum. Nos autem corde credimus ad justitiam et ore constemur ad salutem, Virginis filium vere Deum esse, licet non a se, tamen per se, non a se, quia nec in humanitate nec in divinitate aliquid habet nisi a Patre, a quo ei est non solum Deum Dei Filium, sed et hominis filium esse. Attamen quod a Patre habet, in utraque natura per se habet. Habet ipse homo divinitatem quam accepit: habet idem ipse Deus humanitatem quam suscepit: ita ut et homo vera divinitate Deus, et Deus vera humanitate sit homo; cum tamen nec divinitas sit humanitas, nec humanitas divinitas in una eademque persona, quæ non dimidia, sed tota est adoranda, utpote una in Trinitate persona. In qua non homo Deo est coadorandus, ut voluit Nestorius hæresiarcha, sed omnino una simplici adoratione adorandus; utpote verus et non falsus Deus, unicus naturalis et non adoptivus Dei filius. In quo licet creatum permaneat creatum, secundum quod idem filius inventus est habitu ut homo; tamen increato Verbo sic est unitum, ut neque in adoratione, neque in ulla divini cultus venerazione sit ab illa distinguendum,

A aut minus, quam creator, diligendum, sicut illi somniant qui in Christo minus hominem, quam Deum scriptitant esse diligendum.

VI. In consilio illorum non veniat anima mea, qui vero Joseph ingratii et invidentes gloriae ipsius in qua est adorandus, denudant eum sua tunica super contexta; quæ apte intelligi potest ipsa divinitatis gloria, quam illi Pater suus dedit, qui eum præ omnibus filiis cæteris dilexit. Sed velint nolint illi, ipse vivens vita æterna dominatus in tota terra Ægypti, imo in cœlo et in terra: vestitus nimirum longe melius quam primus homo, qui perditus innocentiae simulque obedientiae ornatu, sua nuditate confusus fugit a Deo. At iste formosus forma divinitatis in Deo est ornatus illo vestimento, in quo B habetur scriptum, *Rex regum et Dominus dominantium*. Quod nomen Regis regum, et Domini dominantium, superexcelsus omne nomen, dum vestimento ejus quasi aureis, imo divinis litteris inscriptum cernitur ab ipsis dilectoribus, gaudent ipsum vestimentum pro fulgore divinæ inscriptionis rati vestitum, ut hujus nominis, vel hujus tituli inscriptionem sciant non esse corrumpendam, vel a vestimento isto abolendam; quantumlibet (errant) introductores dulæ in ejus adoratione. Cui tamen tandem velint nolint omne genu flectetur, et ipse a fratribus qui eum vendiderunt, adorabitur, digneque adorandus agnosceretur; quando ipse homo videbitur amictus lumine sicut vestimento, juxta illud Isaiae: *Et erit lux lunæ sicut lux solis, et lux solis erit septempliciter sicut lux septem dierum, in die qua alligaverit Dominus vulnus populi sui, et percussuram plagæ ejus sanaverit* (Isa. xxx, 26). Quænam est luna quæ tunc lucebit sicut sol absque varietate crementi et decrementi, quibus nunc variatur in isto sæculo, nisi Ecclesia quæ tunc erit similis soli suo, Deo suo? Scimus, inquit Joannes, quia, cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est (I Joun. ii, 28). Ipsa autem lux solis quanta erit? sicut lux septem dierum, inquit: quod est dicere: Quantæ claritatis erat Verbum cum sex diebus fierent omnia, et septimo die completeretur opus suum per ipsum; tantæ claritatis in carne sua, scilicet in homine assumpto tunc erit apud Patrem suum. Hoc enim et ipse orabat dicens: *Et nunc clarifica me, Pater, apud temetipsum, claritate quam habui, priusquam mundus fieret, apud te*. Quæ verba orantis pro clarificatione suæ carnis exponens Hilarius in libro tertio de Trinitate, ait: « Nunc autem quid quod apud Patrem clarificationis expectat? Nempe hoc quod habuit apud eum priusquam mundus esset. Habuit plenitudinem divinitatis, atque habet; namque Dei Filius est: sed qui erat Dei Filius, et hominis esse cœperat filius. Erat enim Verbum caro factum: non amiserat quod erat, sed cœperat esse quod non erat. Non de suo destiterat, sed quod nostrum est accepit. Profectum ei quod accepit ejus claritatis expostulat, unde non destitit. Ergo quia Filius est Verbum, et Verbum caro factum

est, et Deus Verbum, et hoc in principio apud A matris homo natus de muliere, sed totus Filius Patris et totus filius matris. Esset totus quoque Filius Patris omnium spirituum rationabilium, si spiritus rationalis de Dei Patris essentia datus, et non de nihilo creatus, esset corpori humano unitus, et putabant Manichæi ob hoc ipsum damnati et anathematizati, quod animam rationalem docebant esse coessentialem Deo. Nunc autem quia in creatione animæ corpori unitæ, solius Dei absque hominis ministerio cognoscitur operata potentia, recte dicitur ab Apostolo ipse Deus Pater spiritum, non carborum.

VII. Hic notandum quod non carnem; sed carnis corruptionem docet Hilarius absorbendam: que etiam in sanctis resurrectione glorificatis absorbebitur, manente tamen carnis natura, in gloria illius resurrectionis, cuius vox est: *Ego sum resurrectio et vita (Joan. xi, 25).* Quanto magis ergo in sua propria carne fulgebit resurrectionis claritas, cum sit ipse ipsa resurrectio et vita? In quem qui credit, non morietur in æternum; quia in resurrectione ac vita manebit, ac resurrectio et vita in eo, juxta filium promissum ejus: *Qui manducat carnem meam et bibit sanguinem meum, in me manet et ego in eo.* Item: *Qui manet in me et ego in eo, hic fert fructum multum (Joan. vi, 55).* Quanto ergo expressius, imo impressius, homo in Deum assumptus, manet in Deo et Deus in eo, non quasi alias in alio, quia idem Deus est qui homo, licet non inde Deus, unde homo? Est quippe divinitate Deus, humanitate homo: in quo et naturarum diversarum permanent essentiales differentiae, cum altera increata sit et altera creatæ, et earumdem naturarum unitio; ut ultraque natura quod suum est operetur cum alterius communione, manente Dei in forma humana, in qua est primogenitus mortuorum, et homine manente in forma divina, in qua est genitus ante luciferum, primogenitus omnis creaturæ.

CAPUT XX.

In filii hominis conceptione ac generatione, rera fides habet, quod natum est in virgine per conceptionem et ex virgine per generationem, totum esse Filium Altissimi et totum filium virginis: ita ut recte dicatur et Deus filius hominis, et homo Filius Dei.

I. Quia vero nonnulli affirmant, unitione potius quam generatione hominem Dei Filium nominandum; consideremus nunc modos unionis, quo aliquid alicui unitur, ut evidenter clarescat eos errare, qui unionem qua Deo est homo unitus, distinguunt ab hominibus in Deum generatione, dicendo potius unitione, quam generatione hominem Dei Filium factum. Quod fortasse recte diceretur, si non ipsa generatio esset naturalis et nativa unitio, qua de diversis essentialibus per nativatem unitis consistit unus filius: verbi gratia, qui nascitur ex sanguinibus et ex voluntate carnis et ex voluntate viri, nec totam ex Patre, nec totam ex matre corporis habet essentialiam, et a neutro habet spiritum, sed ab illo quem Apostolus nominat Patrem spiritum, dicens: *Patres quidem carnis habebamus et reverebamur eos; non multo magis obtemperabimus Patri spiritum, et viremus? (Hebr. xii, 9.)* Cum ergo diversæ divisorum sanguinum sint essentialib; una cum spiritu rationali unitæ; non tamen est filiatio divina in uno Filio, ut sit ex parte Filius Patris ex parte filius

II. Porro in illius hominis conceptione ac generatione, cuius constat essentia non solum de humano corpore sumpto ex virgine, ac de anima humana ex nihilo creata, sed etiam de Verbo Dei Deo Patri coessentiali; vera fides habet, quod natum est in virgine per conceptionem, et ex virgine per generationem, totum esse filium Altissimi et totum filium virginis: ita ut recte dicatur et Deus Filius hominis, et homo Filius Dei; cum nativa unitione de satis tribus, Verbo Dei, anima rationali et carne, in unum fermentatis, unus de thalamo suo sponsus processerit geminæ gigas substantiæ. In qua tria sata quæ Deus conjunxit homo non separari, ita ut exemplo Nestorii secet in duos filios unum Dei et hominis filium, nativa, sive, ut Boetius ait, naturali unitione de diversis essentialibus, divina scilicet atque humana, unitum. Quod etsi factum sit supra naturam, non est factum contra naturam, quia homini ad imaginem et similitudinem Dei creatus est naturale, ut sapientiam Dei per quam et ad quam creatus est, possit capere, sicut bona terra capit semen bonum. Quæ autem fuit unquam terra magis bona, quam virgo Maria? quæ nullo virilis operis aratro exculta ita erat fertilis, ut semen Dei, quod est Verbum Dei, annuntiante angelo, cadens in eam, sic humanæ substantiæ unitum exscr̄vit, ut homo natus in ea Filius Altissimi nominetur et sit, Filius, inquam, non adoptivus, ut Photinus et Bonosus hæreticus docuerunt, sed Filius proprius, unigenitus, unicus Patri et matri sue. In qua nativa unitione unum factum est electrum, sancti Spiritus igne conflatum de argento humisimæ simulque de auro divinæ substantiæ. In quo, fuligore auri ad tempus exinanito, et quasi pallescente in ipso pallore auri per mortem crucis aliasque contumelias, pallescentis consummata est claritas argenti usque adeo, ut impleta sit oratio dicentis: *Pater, clarifica Filium tuum, ut Filius tuus clarificet te (Joan. xvii, 1).* Item: *Clarifica me tu, Pater, apud temet ipsum claritate, quam habui priusquam manus esset, apud te (ibid. v).*

III. Neque vero mirum est hujusmodi humanæ substantiæ argentum auro divinitatis unitum, eidem conglorificatum seu conclarificatum. Quoniam cum scriptum sit: *Habet argentum venarum suarum principium, et est auro locus in quo conflatur (Job xxviii, 1).* Istius argenti principium sic fuit æter-

naliter præordinatum, ut in virginis uteri confectorio una cum auro divinitatis æterno in unum fabricaretur electrum nativa unitione. Postquam de virgine peractam, nullus potuit aut poterit ipsi Dei et hominis Filio accedere vel assignari habitus, qui seorsum, abstractum, et mathematice intellectus, Filius Dei aut hominis vere nominetur aut sit, licet et in alia et alia effigie, diversos in se habitus exhibuerit ; nunc se hortulanum, nunc peregrinum, seu etiam velut agnum septem cornuum, septem quoque oculorum suis dilectoribus ostendendo, quia tales habitus non efficit nativa unitio, quia accesserunt iam nativo filio.

IV. Quod si placet per aliqua similia demonstrari ; quæ diximus de divinis ac supernaturalibus, patent in humanis atque naturalibus. Esto enim : Sit alicui homini filius unicus, unigenitus, proprius, naturalis. Huic filio de homine genito si aliquid unitur, vel sic unitur ut in ejus vertatur substantiam ; sicut panis qui mutatur et mutat, quia versus in carnem facit de macra pingueum ; vel sicut annulus, qui nec mutatur nec mutat a suo esse filium annulatum, vel sicut sapientia faciens de fatio filio sapientem, quæ ipsum mutans, non mutatur ; vel sicut vestis quæ filium nudum vestiens, ipsum non mutat, sed ipsa mutatur, quia extra corpus complicata, si corpori coaptatur, secundum illud sic distenditur, ut recte habitus hominis dicatur. Ex quo habitu, verbi gratia purpuras aut loricatus, aut aliud hujusmodi valeat dici. Sed nunquid vel panis quem filius comedit, vel annulus quem assumpsit, efficitur filius patris qui eundem filium genuit? minime. Item sapientia quæ filium de fatio sapientem, vel purpura quæ illum de nudo vestitum exhibuit, numquid de filio alii seu filiae nomen accepit, seu accipere potuit? nequaquam. Ipsa tamen purpura inducta membris accepit formam, quam non habebat exuta : cui etiam in regis persona exhibendus est honor, qui eidem exute non exhibetur.

Cujus rei similitudinem beatus Augustinus Incarnationis mysterio coaptans in libro De octoginta tribus questionibus dicit : « Multis modis habitum dicimus. Vel habitum animi, sicut disciplinæ perceptionem usu firmatam : vel habitum corporis, sicut dicimus alium alio validiorem, vel habitum eorum quæ membris accommodantur extrinsecus, ut cum dicis aliquem vestitum, calceatum, et hujusmodi. In quibus omnibus generibus manifestum est in ea re dici habitum, quæ accedit vel accedit alicui, ita ut eam possit etiam non habere. Illoc autem nomen dictum est ab illo verbo quod est *habere*. Habitum ergo in re dicitur, quæ nobis ut habeatur vel accedit vel accedit. Verum tamen hoc interest quod quædam eorum quæ accidunt vel accedunt ut habitum faciant, non mutantur, sed ipsa mutantur, in se integra et inconcussa manentia. Sicut sapientia accedens homini, non ipsa mutantur sed hominem mutant, quem de stulto

A sapientem facit. Quædam vero sic accidunt vel accedunt, ut mutant et mutantur ; ut cibus qui, amittens speciem suam, in corpus vertitur, et nos cibo refecti, ab exilitate et languore in robur atque valentiam mutantur. Tertium genus est, cum ea quæ accidunt vel accedunt, non mutant ea quibus accidunt, nec ab ipsa mutantur ; sicut annulus positus in digito : quod genus rarissime invenitur.
Quartus genus est cum ea quæ accidunt mutantur, non a sua natura, sed aliam speciem ac formam accipiunt, ut est vestis, quæ dejecta atque deposita, non habet eam formam quam sumit induta : induta, non habet exuta. Quod genus congruit huic comparationi. Dei enim Filius semet ipsum exinanivit, non formam suam mutans, sed formam servi accipiens : neque conversus aut transmutatus in homine amissa incommutabili stabilitate, sed in similitudinem hominum factus est. Ipse susceptor verum hominem suscipiendo, et habitus inventus est ut homo, non sibi, sed eis quibus in homine apparuit. Quod autem dicit *ut homo*, veritatem exprimit. Nominis ergo habitus satis significavit Apostolus qualiter dixerit : *In similitudinem hominum factus* (Philipp. 11, 7). Quia non in transfiguratione in homine, sed habitu factus est, cum indutus est hominem, quem sibi uniens quodammodo immortalitati æternitatique sociaret. Non ergo oportet intelligi, mutatum esse Verbum susceptione hominis, sicut nec in membra veste induta mutantur, quamvis illa susceptio ineffabiliter susceptum suscipi copularet. »

V. His verbis aperte innuere videtur Augustinus, Deum dicens factum hominem secundum habitum. Qui etiam ipsius incarnationis modum volens exprimere, querentibus in quarto lib. De Trinitate ait : « Si queritur ipsa incarnationis quomodo facta sit. Ipsum Verbum Dei dico carnem factum, sive hominem factum, non tamen in hoc quod factum est conversum atque mutatum : sed carne, ut carnibus congruenter appareret, indutum. Ita sane factum ut ibi sit non tantum Verbum Dei et hominis caro, sed et rationalis anima hominis, atque hoc totum et Deus dicatur propter Deum et homo propter hominem. Quod si difficile intelligitur, mens fide purgetur a peccatis abstinentio et bona operando; difficultia enim sunt bæc. »

VII. Idem in libro De fide ad Petrum : « Dei Filius cum sit Deus æternus et verus, pro nobis factus est homo verus et plenus. In eo verus, quia vera in habet illæ humanam naturam : in eo vere plenus, quia carnem humanam suscepit et animam rationalem. » Item. « Non aliud fuit illa Dei summi exinanitio, nisi formæ servilis, id est naturæ humanæ susceptio. Utraque igitur est in Christo substantia divina scilicet et humana. » Item in libro contra Maxiunum : « Cum esset per se ipsum invisibilis visibilis in homine apparuit, quem de semina suscipere dignatus est. » Item in eodem : « Nos Christum Deum in verum hominem suscepisse

credimus, et in ipso visibiliter invisibilem homini. A nostræ ut natus homo Deus maneat : cum p[ro]p[ter]e natura in inferiore nata s[ed]em præstet, infidelem in naturam nasci posse potiorem. »

VIII. Hilarius in libro De Trinitate : Quomodo Dei Filius natus ex Maria est, nisi quia Verbum caro factum est ? scilicet quod Filius Dei cum in forma Dei esset formam servi accepit. Unum tamen eundemque, non Dei, defectione, sed hominis assumptione profitemur, et in forma Dei per naturam divinam, et in forma servi ex conceptione Spiritus sancti secundum habitum reperitur fuisse. Non sicut habitus ille tamen hominis, sed ut hominis : neque caro illa caro peccati, sed in similitudinem carnis peccati. »

IX. His Augustini simulque Hilarii dictis caute pensatis, invenimus, Dei Filium inventum in habitu hominis ; cum tamen habitus ille, ut Hilarius ait, non fuerit hominis, sed et ut hominis ; docente Apostolo, quod Filius Dei humiliavit seipsum formam servi accipiens, et habitu inventus et ut homo. Id est, habendo in se hominem : inventus est ut homo, quia induitus est hominem, quem sibi uniens quodammodo atque conformans, ut ait Augustinus, immortalitat[er] eternitatis sociaret. Sed nunquid hæc talis unitio, conformatio et associatio contulisset, aut conferre potuisset homini assumpto esse Dei Filium naturalem, proprium et unicum, sine generationis illius consortio de qua dicitur : *Generationem ejus quis enarrabit ? (Isa. LIII, 8.)* C Unum quippe Deus Pater Filium sibi connaturalem et coeternum, tanquam sol splendorem gloriæ sua, genuit, quia semel locutus, Verbum bonum de corde suo eructavit. Sed in hac una locutione duo hæc audivit Psalmista, quia videlicet potestas Dei est et misericordia. Potestas Dei, in qua idem verbum semel dictum, Filius Dei nominari dignatum est : misericordia, in qua item idem Verbum, filius hominis nominari et esse dignatum est.

X. Conferamus nunc in uno eodemque Dei Filio dignitatem potentiarum ac dignitatem misericordiarum in ea lance veritatis, ut neutrum altero minus vel maius, anterius vel posterius judicemus. Et certe inveniemus verum sensisse beatum Hilarium in nono libro de Trinitate, dicentem : « Eiusdem periculi res est, Christum Jesum vel Spiritum Deum, vel carnem Christi corporis denegare. Mediator ipse in se ad salutem Ecclesiae constituitur ; et, ipso inter Deum et homines mediatoris sacramento utrumque unus existens, dum ipse ex unitis in id ipsum naturis, naturæ utriusque res eadem est, ita tamen ut neutro careret in utroque ; ne forte Deus esse nascendo desineret, et homo rursus Deus manendo non esset. Hæc itaque humanæ beatitudinis fides vera est, Deum et hominem præcare, Verbum et carnem consideri : neque Deum nescire quod homo sit, neque carnem ignorare quod Verbum sit. Cum autem contra naturam sensus nostri Deus manens, homo nascitur ; jam non est contra naturam spei

XI. Idem in decimo : « Accepisse autem formam servi eum qui esset in Dei forma, de costituenda comparatur, ut quanta veritas est manere in Dei forma, tanta veritas sit accepisse formam ait. Ad proprietatem enim naturæ intelligendam, significacione verbi ad id communis impellimur. In forma enim servi est, qui et in forma Dei est. Et cum hoc naturæ, illud dispensationis sit, in ejusdem tamen est veritatis proprietate quod utrumque est, ut tam verus sit in Dei forma, quam verus sit in servi. Ut vero assumpsisse formam servi non aliud est, quam hominem natum esse ; ita in forma Dei esse non aliud est, quam Deum esse. Unum tamen eundemque, non Dei defectione, sed hominis assumptione profientes, et in forma Dei per naturam divinam, et in forma servi ex conceptione Spiritus sancti secundum habitum hominis reperitur fuisse. »

CAPUT XXI.

Idem pluribus firmatur, ostenditurque Verbum præ unionem cum natura humana nullo modo fuisse in se mutatum, hominemque natum esse in Dei Patris unicum Filium, quod assumptio sola vel habitus illi conserre non poterat.

I. His diligenter pensatis appareat, non tam ex unitione quæ in aliquo habitu consideratur, hominem Filium Dei vel Deum filium hominis nominari, quam ex nativitate qua, sicut affirmat Hilarius, « Deus manens, homo nasci dignatus est : et natus homo, Deus manet ; ita ut potior natura in inferiore nata, s[ed]em præstet, inferiore in naturam nasci potuisse superiorem. Cum assumpsisse formam servi non aliud sit, quam hominem natum esse : atque in forma Dei esse non aliud sit quam Deum esse. » Sicut ergo ex nativitate Deus de Deo genitus, est ejus Filius ; ita nihilo minus ex nativitate idem Deus factus est filius hominis, nascendo videlicet ex nomine divinitus potius quam humanitus, quia virgo illum non viro, sed Deo per suum Spiritum operante concepit. Unde Augustinus in libro De fide ad Petrum : « Natura æternæ atque divina non posset temporaliter concipi et nasci ex natura humana, nisi secundum susceptionem veritatis, veram temporaliter conceptionem et nativitatem ineffabilis in se divinitas accepisset. Sic est Deus æternus veraciter secundum tempus et conceptus et natus ex virgine. »

II. Quæ cum ita sint, conceptio et nativitas potius quam habitus contulit homini esse Filium Dei, et Deo esse filium hominis : quanquam in illa nativa unitione qua Deus in hominem, et homo in Deum natus est, multa iuveniatur similitudo ad præstensos habitus. Nam in eo quod filius annulatus ferendo annulum non mutatur in illum, nec annulus in ipsum, signari potest assumptis et assumptionis naturæ permanentia, permanente in Christo utraque natura, divina scilicet et humana. Quod etiam

Buetius insinuavit contra Eutycheten scribens introducendo similitudinem coronæ de auro et gemmis compositæ, in qua unitione auri et gemmarum natura permanet: sicut et in annulo gemmato, cum sit naturarum diversarum quædam unitio, nulla inventur carumdem naturarum vel confusio vel commixtio; sed nec talis divisio, ut vel aurum sine gemma vel gemma sine auro dici valeat annulus gemmatus. Ita et innovator naturæ Deus homo factus est, id quod sicut permanendo, et quod non erat assumendo, non commissionem passus neque divisionem. Commissionem seu confusionem docuit Eutyches hæreticus, divisionem vero asseruit Nestorius. Et uterque a sancta Ecclesia repudiatus est per eam fidem qua creditur, Christus ex duabus et in duabus naturis existens, perfectus Deus, perfectus homo; unus omnino non confusione substantiæ sed unitate personæ.

CIII. Item de habitu interiori sicut est habitus animi sapientiam habentis, ipsa sapientia intellectu recepta et usu firmata, magna inventur similitudo in homine Deo: cuius intellectus humanus æternæ sapientiæ perceptione informatus et usu firmatus, non sapit in aliquo modo, quam ipsa æterna sapientia, qua est informatus et firmatus. Quia omnis homo sapiens tantum sapit, quantum habet sapientiam; si parvam parvum, si multam multum, secundum suæ sapientiæ habitum intrinsecum. Non ipsa tamen sapientia ejus mutatur in illum, sed mutat illum, faciens de stulto sapientem. Sic æterna Dei sapientia homini unita, et in habitum sempiternum illi data, non est in illo mutata, cum sit immutabilis et nullius mutationis capax. Neque enim et ullo modo susceptibilis accidentium, per quæ solummodo fit mutatio rerum subjacentium formis. In ipso est æterna forma carens materia, quæ permanens immutabilis mutat hominem, juxta illud sapientis dictum: *Stabilisque manens das cuncta moveri* (*Sap. vii, 23*). Felicissime autem cœlos illos facit moveri, de quibus dicitur: *Opera manuum tuarum sunt cœli. Ipsi peribunt, tu autem permanes, et omnes ut vestimentum veterasceni, et velut amictum mutabis eos et mutabuntur: tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient* (*Psal. ci, 27*). Significantur quippe nomine cœlorum sancti, et homines et angeli qui sunt amictus Dei; quia his tanquam vestimento suo Dei sapientia ornatur. De his etiam constat tunica illa inconsutilis, desuper contexta per totum; sancta videlicet Ecclesia unguento illo perfusa; quod descendit in barbam barbam Aaron, quod descendit in oram vestimenti ejus. Unde etiam si de interiori habitu mentis ad exteriorem considerandum nos vertamus, juxta quem in corpore dicimus alium alio validiorem, vel alium alio melius vestitum, calcatum, armatum; sapientia æterna quæ sibi univit non solum spiritum sed et corpus humanum, longe in infinitum beatius beatis angelis et hominibus, mutavit hominem sibi unitum: ita ut tria sata, Verbum, caro et anima, sint unus

A panis qui de cœlo descendit, Verbo quod est et quod erat immutabiliter permanente, anima vero et carne humana sic mutata, ut licet permanente illarum essentia et essentiali differentia, qua differt a Creatore creature, sit tamen eis divina potentia, sapientia, virtus et gloria in una trinitatis persona, quæ Deus et homo, filius Dei et hominis, utrumque habens per nativitatem potius quam per habitum.

DIV. Qui enim habendo in se Deum propter habitum hunc dicti sunt dii seu filii Dei; sicut Moyses dictus est Deus Pharaonis, et hi ad quos factus est sermo Dei dicti sunt dii et filii Excelsi: non erant filii Dei sive dii naturaliter, quia non accepérant nascendo ut essent quod dicebantur, sed jam natis et formatis indulta est aliquantula participatio sanctitatis illius, qua Pater illum sanctificavit, et misit in mundum, quem constat esse Sanctum sanctorum. De quo et angelus ad Mariam *quod nasceretur*, inquit, *ex te sanctum, vocabitur Filius Dei* (*Luc. i, 35*). Non dixit quod nasceretur ex te sanctus vocabitur Filius Dei, ne ad solius Verbi personam putes pertinere quod dicitur Filius Dei: sed quod nasceretur, inquit, ex te sanctum; videlicet corpus anima rationali animatum, Verbo Dei unitum, vocabitur Filius Dei, non quasi Deum in se habendo, ut docuit Photinus, et Paulus Samosatenus atque Nestorius hæresiarchæ, sed vere verus Deus, et Dei Filius unicus existendo. Unde Augustinus De bono perseverantiæ ait: « qui fidelis est, in eo veram naturam humanam credit suscipiente Deo Verbo ita sublimata, ut qui suscepit et quod suscepit, una esset in Trinitate persona, assumptione illa ineffabiliter faciente personæ unius in Deo et homine veritatem. » Idem in Enchiridio: « Christus Jesus Deus de Deo est, homo autem natus de Spiritu sancto ex virginе Maria, utraque substantia, divina scilicet et humana, Filius est unicus Dei patris omnipotens. » Idem in libro De prædestinatione sanctorum: « Ille homo ut a Verbo Patri coæternus in unitate personæ assumptus Filius Dei unigenitus esse, unde hoc mereretur? quod bonum ejus præcessit, ut ad hanc ineffabilem excellentiam perveniret? faciente ac suscipiente Deo Verbo ipse homo ex quo esse cœpit Filius Dei unicus esse cœpit. »

EV. Hæc dicendo sanctus Augustinus hominis in Deum Dei Filium signanter exprimit nativitatem, quæ sola hominem assumptum Dei fecit unicum, ut sicut ipse ait, sicut unicus in utraque substantia, divina scilicet et humana. Quod ei non potuisse conferre assumptio sola extrinseco habitui assimilata, non falso intellectu, sed vero, nec tamen divinæ hominis nativitati contrario. Quia sic est homo in Deum assumptus, ut sit etiam in Deum natus: et sic est a Deo creatus, ut sit etiam in Deum natus: ex altero dicens: *Ascendo ad Patrem meum*; ex altero addens: *Et ad Deum meum* (*Ioan. xx, 17*).

VI. Pater quippe factus est hominis Deus, illius conceptionem et nativitatem per suum Spiritum supernaturaliter operando : qui etiam Deus ejus fuit, inter cæteras creaturas eum creando. Assumptus est igitur homo creatus a Verbo increato, quasi habitus, in quo est inventus ut homo, qui Deus erat, sed natus est in Dei Patris unicum Filium, quod assumptio sola vel habitus illi conferre non poterat. Nam quos Deus assumpsit, et non genuit, verbi gratia Moysen et Aaron, quos ad hoc assumpsit ut adduceret populum suum de figurali Ægypto ; quod facere non potuissent nisi eos Deus ad hoc ministerium assumpsisset : licet filii Dei nominentur inter eos, ad quos factus est sermo, seu Verbum Dei ; nullus tamen eorum factus est Verbum Dei, nisi tantummodo hic unigenitus virginis, non solummodo assumptus in ministerium, sed etiam natus in filium. Unde non solum tanquam servus miistravit dicens : *Ego autem in medio vestrum sum sicut qui ministrat* (*Luc. xxii, 27*) ; sed etiam tanquam filius et Dominus imperavit ventis et mari, submerso in sanguine ipsius Pharaone nebrarum principe. Quod facere non potuisset, nisi omnipotens omnipotens Patris Filius esset ; qui et in cruce pendens ac moriens, inventus est homo ; et infernum spolians, ac de sepulcro surgens, inventus est ut Deus. Nam et Deus inventus est in forma servi humana patiendo, et homo inventus est in forma Dei divina opera faciendo, quæ nemo alias fecit, quia etiam solo nutu omnia quæcunque voluit fecit. Sicut ex aqua vinum fecit, non saltem dicendo ; Fiat ex aqua vinum, quia tacitum sui Domini sensit creatura imperium. Sic etiam tacito nutu ad se traxit mulierem peccatricem. Quia sicut ait beatus Gregorius papa : « Ipse illam intus traxit qui eam foris misericorditer suscepit. » Mulier hæc typum gessit Ecclesiæ de gentibus collectæ, quam et Pater trahit ad Filium, et Filius trahit ad se ipsum simulque ad Patrem per se ipsum, juxta illud : *Nemo renuit ad me, nisi Pater meus traxerit eum*. Item : *Nemo venit ad Patrem, nisi per me* (*Joan. vi, 44*). Nestorium hæreticum non traxit Pater ad Filium, neque Filius illum traxit ad seipsum : qui hominem assumptum non creditit esse Dei Filium, sed Dei vestimentum. « Propter indutum, » inquit, « indumentum veneror. » Quasi homo in Deum natus, non sit Deus Dei Filius propter seipsum colendus sicut ut Pater ejus. At ille hominem separans a Deo Dei Filio, velut indumentum ab indulo, non magis creditit hominem assumptum Dei Filium, quam quodlibet indumentum in quolibet filio filius est patris illius. Non ergo Pater illum traxit ad hominem, cuius non creditit esse patrem altissimum, sola indumenti similitudine deceptus : quo et nunc multi sequaces ejus falluntur, dum non pertrahuntur ad hanc fidem, qua creditur homo, non solum sic assumptus ut sit Dei vestimentum ; sed etiam sic natus de virgine ut sit Dei Filius, non propter

A alium, sed propter scipsum colendus et adorandus, ut ipote verus Deus Dei Filius.

VII. Unde Patres in Ephesino concilio collecti, prout etiam supra commemoravimus, hoc dixerunt et scriptum reliquerunt : « Recusamus dicere de Christo : Propter indutum indumentum veneror, propter invisibilem adoro quod videtur. » Pavore plenum ad hoc et illud dicere : « Assumptus assumpti coappellatur Deus. » Qui enim hæc dicit, secat in duo Christum, et hominem statuit per partem specialiter, et Deum similiter. Denegat enim evidenter unionem, secundum quam non ut alter alteri coadoratur quis, neque quidem coappellatur Deus ; sed unus intelligitur Christus una adoratione honorandus cum sua carne. » Item, prout superius B perstrinximus, et nunc iterare non piget, in eodem concilio legitur cap. 5 : « Si quis audet dicere Deiferum hominem Christum, et non magis Deum esse secundum veritatem, sicut filium unum et natura, secundum quod Verbum factum est caro, communicavit similiter nobis in sanguine et carne, anathema sit. »

VIII. Istos venerandos Patres traxit Pater ad Filium, quia hominem crediderunt a Deo non solummodo assumptum velut indumentum, sed etiam natum in Deum Dei Filium. Similiter patrem Augustinum traxit Pater ad Filium : qui cum dixisset quod Deus indutus est hominem, addidit : « Quem sibi uniens quodammodo atque conformans, immortalitatè æternitatique sociaret. » Idem super sermonem Domini, ubi dicit : *Non conturbetur cor vestrum*, ita dicit : Ego Dominicam carnem, immo perfectam in Christo humanitatem ideo adoro, quia a divinitate suscepta, et deitati unita est : ut non aliud et alinn, sed unum eundemque, Deum et hominem, Filium Dei esse confitear. » Et post pauca : « Humanitatem non solam vel nudam, sed divinitati unitam, scilicet unum filium, Deum verum et hominem verum si quis adorare contempserit, æternaliter morietur. »

IX. Attende in his dictis Augustini, quod cum adorari docuisset humanitatem divinitati unitam, ne quis in humanitate divinitati unita intelligeret aliud quam Dei Filium ; consequenter exponens quid ipse intellexerit, addidit : Scilicet unum Filium, Deum verum et hominem verum si quis adorare contempserit, æternaliter morietur. Traxit ergo illum Pater ad Filium, quia hominem creditit, et confessus est esse Dei Filium, licet habitus ejus humanus recte inveniatur assimilatus purpure non extra personam regis jacenti, sed in persona regis adorandæ. Qui, cum sit Rex regum, habet etiam in vestimento et in semore suo scriptum, *Rex regum et Dominus dominantium* : ne quis putet cum Nestorio sentendum quod, ipse homo cum sit Dei vestimentum, non sit etiam Rex regum et Dominus dominantium vere adorandus, non propter Deum quasi alter propter alterum, sed in Deo Bei Verbo, cui sic est

homo unitus, ut sit Deus, Dei Filius proprius et unicus

CAPUT XXII.

In Christi persona homo Deus et Deus homo est : quoniam et Deus homo est humanitate quam suscepit, et homo Deus divinitate quam accepit.

I. Cujus cum de persona queritur quis ipse sit, recte respondetur, *Deus et homo*. Si autem queritur an in Christi persona homo Deus et Deus homo sit, recte respondetur utrumque verum esse ; quoniam et Deus homo est humanitate quam suscepit, et homo Deus divinitate quam accepit. Item cum dicitur : *Homo est Deus ; et Deus est homo : si queritur quid subjiciatur aut quid prædictetur, non incongrue dicitur, persona subjici et natura prædicari*. Quoniam et homo qui cum Verbo est una persona in trinitate, habet naturaliter insitam sibi divinitatis naturam nativitatis naturali virtute, per Spiritum sanctum virtute altissimi obumbrante acceptam : et Filius Dei Deus qui cum homine assumpto est una persona, humanitatis naturam nascendo ex homine sic sibi univit nativa unitione, ut recte ipse Filius Dei et filius hominis dicatur. Unde hac persona supposita, rectissime de illa prædicitur utraque sua natura, divina scilicet et humana. Quoniam et Deus deo est essentiae suæ natura, et idem homo est nativitatis ex homine gratia simul et natura : quia hoc habet nascentium natura, ut sint gignentibus connaturalia. Hinc est et homo ex Deo natus, Deo Patri in divinitate connaturalis ; et Deus ex homine natus, virginis matri est in humanitate connaturalis. Supposita itaque persona, sive per nomen Dei sive per nomen hominis, recte de illa persona prædicitur utraque natura ; ut dicatur et Deus esse Deus et homo, et homo esse homo et Deus ; quanquam homo, non inde Deus unde homo ; et Deus, non inde homo unde Deus. Quoniam et homo divinitate sua Deus est, humanitate homo : et Deus humanitate sua homo, divinitate sua Deus.

II. Concordant his quæ diximus Patrum dicta, quæ sequuntur. Hilarius libro decimo : « Nati quoque in hominem ex partu Virginis Dei sacramentum docuimus, demonstrantes secundum dispensationem carnis assumptæ, tum cum se ex forma Dei evacuans formam servi accepit, infirmitatem habentes, humani Dei non infirmasse naturam, sed salva divinitatis in homine virtute, acquisitam esse Dei ad hominem potestatem. Namque cum in hominem Deus natus sit, non idcirco natus est ne non Deus maneret, sed ut manente Deo, homo natus in Deum sit. Nam et Emmanuel nomen est ejus quod est, *Nobiscum Deus* : ut non defectio Dei ad hominem sit, sed hominis proiectus ad Deum. Vel cum glorificari se rogat, non utique naturæ Dei, sed assumptioni humanitatis hoc proficit. Nam hanc gloriam postulat, quam ante constitutionem mundi apud

A Deum habuit. » Item idem in eodem : » Et arguere nos solent, quod Christum dicamus esse natum non nostri corporis et animæ hominem, cum nos Verbum carnem factum, et se ex forma Dei evacuantem Christum, et formam servi assumentem perfectum secundum habitum conformatioonis humanæ et similitudinis, natum hominem prædicemus, ut vere Dei Filius hominis filius natus sit : neque non natus ex Deo homo, neque quia natus ex Deo homo, ideo Deus esse deficiens. Sed ut per se sibi assumpsit ex virgine corpus, ita ex se sibi assumpsit quæunque nunquam ab homine gignentium originibus præbentur. Si enim conceptum carnis nisi ex Deo virgo non habuit, longe magis necesse est, anima corporis nisi ex Deo aliunde non fuerit. Et cum ipso ille filius hominis ipse sit qui et Filius Dei, quia totus filius hominis totus Dei Filius sit, quam ridicule præter Dei Filium qui Verbum caro factum est, alium nescio quem, tanquam prophetam Verbo Dei animatum prædicemus, cum Dominus Jesus Christus et hominis filius et Dei Filius sit ? »

III. Ex symbolo Ephesini concilii ducentorum episcoporum : « Unum adoramus Filium et Dominum Jesum Christum, neque per partes ponentes et dividentes hominem et Deum, quasi conjunctos ad invicem dignitatis et auctoritatis unitione. Novitas enim vocis hoc est, et aliud nihil. »

IV. Augustinus in lib. Quæst. Novi Testamenti : « Christus Dei Filius ex æterno est, secundum Spiritum vero sanctitatis juxta carnem ex semine David natus est filius Deo : ut in utroque non factus Deo filius habeatur, sed natus. » Et post aliqua : « Salvator ergo natus est et secundum carnem Filius Dei. Non enim poterat, quod de sancto sanctum natus est, non de Deo nasci : *Florus ex decadi: Exaltate Dominum Deum nostrum*. Quantum debet exaltari ? et adorate, inquit, *scabellum pedum ejus*. Scabellum pedum Christi ; caro illa sancta non ex voluntate viri, sed Spiritu sancto et virtute Altissimi ex virginali utero suscepta, in qua hic ambulavit, intelligenda est. Ipsa enim nobis manducandam dedit. Nemo autem illam carnem manducat, nisi prius adoraverit : Verbum enim caro factum est, et habitavit in nobis. Nec dividendum est ab adoratione quod conjungitur unitate, quia Deus et homo, Verbum et caro unus est Christus. »

V. Ex sermonibus abbatis Clarævallensis in Evangelium, *Missus est angelus Gabriel*. Ideoque quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei (Luc. 1, 35) : « quod est dicere, quoniam non de homine, sed de Spiritu sancto concipies. Concipies autem virtutem Altissimi, hoc est Filium Dei, ideoque quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei. » Idem : « Non solum qui de sinu Patris in uterum tuum veniens obumbravit tibi, sed etiam quod de sua substantia sociabitur tibi ex hoc vocabitur Filius Dei. Non emadmodum et is qui a Patre est ante sæcula

genitus, tuus quodammodo (84) reputabitur Filius. Sic autem et quod natum est ex ipso erit tuus; et quod ex te nascetur ejus; ut tamen non sint duo filii sed unus. Et licet aliud quidem ex te, aliud ex illo sit; jam non tamen cuiusque suus, sed unus utriusque filius erit. Ideoque et quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei. Attendite quæso quam reverenter dixerit: *Quod nascetur ex te sanctum.* Ut quid enim tam simpliciter sanctum, et absque auditamento? Credo quia non habuit quid proprie digne nominaret illud eximium, illud magnificum, illud reverendum, quod de purissima videlicet virginis carne cum sua anima unico patris erat unius. Si diceret, sancta caro, vel sanctus homo, vel sanctus infans; quidquid tale poneret, parum sibi dixisse videretur. Posuit ergo indefinite *sanctum*, quia quidquid illud sit quod Virgo genuit, sanctum procul dubio ac singulariter sanctum fuit, et per Spiritus sanctificationem, et per Verbi assumptionem.

VI. His dictis Patrum caute pensatis, patet eos intellexisse, vel ultra intellectum credidisse hominem Deum et Filium Dei, Sanctum sanctorum. Quem quia Pater sanctificavit et misit in mundum; non blasphemamus nos, qui eum prædicamus Deum, Dei Filium unicum et naturalem ac proprium: utpote cui nativitas non adoptio contulit esse Deum Dei Filium in utraque natura unicum. Sicut ostensum est jam supra dictis Augustini et aliorum Patrum, una reverentiae adoratione docentium adorandum hominem qui est Sanctus sanctorum, sive ut expressius dicatur, Sanctum vel Sanctitas omnium sanctorum. Qui sicut Augustinus ait: «Factus est nobis a Deo sapientia, et justitia et sanctificatio et redemptio.» Ad hoc et pertinet illud in lege dictum: *Quia omne masculinum adaperiens vulvam, sanctum Domino vocabitur* (*Luc. xi, 23*). Quod sicut affirmat Ambrosius in *Lucam*, de solo virginis primogenito proprie dictum est: *Quia hic solus aperuit vulvam, et vocatur Sanctum sanctorum*, cui sanctitas non est accidentalis; et quod de omni primogenito improprie dicitur, quia multi primogeniti non sancti fuisse leguntur. Sed tamen propter unum primogenitum vere ac substantive sanctum, dicebatur in lege: *Omne masculinum adaperiens vulvam, sanctum Domino vocabitur*: cum

A id conveniat solummodo illi primogenito quem de Spiritu sancto concepit Virgo

VII. Sed et illud in epistola Joannis dictum: *Omnis qui natus est ex Deo, non peccat; sed generatio Dei conservat illum* (*I Joan. v, 18*), proprio huic soli homini convenit, qui solus inter homines originali pariter et actuali peccato caruit. Quia cum sit ex Deo natus, generatio Dei conservavit illum sine peccato in omnibus et per omnia purum et sanctum: quod illi contulit generatio, sicut filiis aënis regeneratio confert sanitatis ejus partiprium per remissionem peccatorum. Quorum tamen nullus quantumcumque sanctificatus, dicitur *Sanctus sanctorum*, quia nullus eorum sanctus est essentiali sanctitatis bono, quantumlibet sanctificatus B accidentaliter dono, ut Joannes Baptista vel Jeremias. Qui licet legantur in ueris matrum sanctificatis, non tamen caruerunt macula originalis peccati ex conceptione contracti. Sed hic solus de Spiritu sancto conceptus, non accidentaliter sed essentialiter dicitur *sanctus*, aut quod sensum valentius exprimit, *sanctum*, cui hoc est esse, quod sanctum esse. Propterea conceptionem ejus annuntians angelus, non dixit: *Qui nascetur ex te sanctus*; sed, *Quod nascetur ex te sanctum*. Quasi diceret, quod non accidentaliter sed essentialiter erit sanctum, sufficiens ad sanctificandum cunctos in se credentes.

VIII. Piget respondere strophis illorum, qui cum de Deo prædicantur humana, vel de homine divina, ut evacuent sensum veritatis, inducunt varios tropos et figuras loquendi: verbi gratia, Deus, inquit, passus et mortuus est in cruce; non in veritate sed ratione consortii: quasi homo in cruce pendens, non ipse fuerit Deus per se, sed habens Deum in se. Quem nos credimus Deum per se, licet non a se. Atque ideo cum homo ille passus est, ipse Deus passus est: non tamen secundum suam impassibilem divinitatem, sed secundum suam tunc passibilem humanitatem. Item, inquit, cum homo dicitur omnipotens, tropus est accidentalitatis, quia prædicamentum non redditur ad causam. Neque enim inde omnipotens unde homo. Sicut etiam in humanis patet, cum dicitur coloratus intelligere. Sic sic alienant hominem a Deo suis tropis falso intellectu.

MONITUM IN OPUSCULUM SUBSEQUENS.

(D. B. Pezius, præf. ad t. I, p. II, *Anecdot.*, p. lxx.)

Liber hic, quem saeculi XIII ornamento præcipuo, ven. Godefrido abbati Admontensi dicavit Gerbohus, est *Prologus Galeatus* ejusdem in *Expositionem Psalmorum*, quam vastissimo volumine prelo paravit A. R. P. Felix Wirtenberger, ordinis Serv. B. Mariæ Virg., vir in his studiis versatissimus, et olim, si sacerrimi ordinis moderatores, ut meretur, faverint, incomparabilis futurus. Porro cum is cum *Expositione Psalmorum*, quam nobis clendam cl. P. Felix cessit, non adeo arcta ac necessario conjunctus esset, nobis primo quoque tempore in lucem effundendus visus est. Quia autem illæ dura hæreses sint, contra quas stylum in hoc opusculo aevit Gerbohus, ipse in proemio his verbis docet: *In præsenti opusculo*

Sermo mihi est permaxime contra duas hæreses partim antiquas, partim novas. Altera cum Nestorio detrahit homini divinitus concepto, dans illi minorem gloriam Dei Patris gloria, pro eo quod natura ejus humana secundum sui conditionem minor est Patris natura, cui tamen æqualis est in gloria: quia, ut jam omnis lingua confitetur, Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris. Porro altera non auctor Christo, sed nimis tribuit Antichristo, dum sacerdotes officio divino seu communione Christiana synodaliter privatos asserit in officiis præsumptis Ecclesia contradicente confidere posse corpus Christi. Hæc ipse Gerhonus, qui priorem hæresim iisdem hic fere argumentis, quibus in præmisso libro gloriam et honorem Filii hominis defendit, Jugulare conatus est; alteram vero quam in nullis non scriptis suis exagitat, auctoritate conciliorum, Romanorum pontificum, SS. Patrum, et maxime Hugonis Radingensis, postea Rothomagensis archiepiscopi aggreditur. Posterioris epistolam integrum de nullis excommunicatorum et depositorum presbyterorum sacramentis habes cap. 3. De scriniis Romanæ curiæ acceptam Gerhonus sibi gratulatur. Sub finem eo evolvitur disputatio Gerhoni, ut dicat non esse Christi corpus, quod schismaticus et officio sacerdotali privatus conficit, quantum ad essentiam, rem, et efficientiam sacramenti, quod tamen speciemens et sacramentum tenus dici potest corpus Christi. Quod ut penitus percipias, leges libelli hujus caput ultimum. In quo si quæ durius dicta, nec cum nostrarum scholarum recepto loquendi modo satis coherentia deprehenderis, id utique nobis criminis, si sapis, nequaquam vertes, ut quibus unice propositum est in lucem edere quæ veteres theologi senserunt, non docere quid nunc sentiendum, aut quomodo illis loquendum fuerit. Cælulum usum coevi codicis, ex quo præsens libellus ab A. R. P. Felice singulari cura exscriptus est, debemus reverendissimo, et nostrum amantissimo domino præposito Reicherspensi Herculano.

VEN. GERHOHI

PRÆPOSITI REICHERSPERG.

LIBER CONTRA DUAS HÆRESES.

(Eruit ex cod. ms. inclytæ canonizæ Reichersperg. adm. reverendus, et clarissimus Pater Felix Wirtenberger, ord. serv. B. M. V. theologus, et in monasterio Schonpahlen in Austria prior; edidit D. B. Pezius *Anecdota. t. I, parte II, p. 281.*)

GERHOHI EPISTOLA

AD GODEFRIDUM ABBATEM ADMONTENSEM, QUA HIIC OFFERT LIBRUM SUUM CONTRA DUAS HÆRESES.

G. [GODEFRIDO I] venerabili Admontensis cœnobii abbati fr. G. [GERHONIUS] devotum cum assiduis orationibus obsequium.

Crebro experimento didici a sagitta volante per diem non esse tutum viatorem quantumlibet vacuum, si ambulat inter latrones, nimis solitos prius viantem sagittare, quam current sacculos ejus explorare. Est tamen genus latronum non sagitta ferientium, sed gladio priusquam viderint onustum viatorem, quem non læderent, si vacuum viderint. Unde ait ethnicus;

Cantabit rucus coram latrone viator.

(JUVENAL, sat. x, 22.)

Quia ergo mihi via est non solum inter sicarios, de quibus dicitur: *Lingua eorum gladius acutus (Psal. lvi, 5)*, verum etiam inter sagittarios malignos; necesse mihi est attendere quid de hujusmodi scriptum est: *Quoniam ecce peccatores intenderunt arcum, paraverunt sagittas suas in pharetra, ut sagittent innocentes rectos corde (Psal. x, 2)*. Timidi sunt namque hujusmodi latrones lædere parati, etiam rectos corde. Timidae sunt eorum toxicæ sagittæ, atque cavenda omnibus rectis corde, quibus maxime insidiantur, sed frustra, quoniam recti corde, quos inexpugnabilis scuto suo circumdabit veritas, non timebunt a timore nocturno, a sagitta volante per diem, a negotio perambulante in tenebris,

PATROL. CXCV.

A ab incursu, et daemonio meridiano (Psal. xc, 6). Volens tali scuto circumdari Veritas discipulos suos, ait: *Si manseritis in sermone meo, vere liberi eritis, et veritas liberabit vos (Joan. viii, 36)*. Ut ergo tutus, ac liber incedam in expositione Psalmorum, neque timeam mihi a verbo aspero, quoniam usitatum est quibusdam importunis vocare schismaticum, vel hæreticum, quemcunque suo sensui viderint minus consonum. Si quæ forte modernis lectoribus inusitata interponentur antiquorum Patrum orthodoxorum sententiis veris hinc inde cincta, et scuto veritatis circumdata invenientur; sed quia inter hostes versanti non sufficit scutum, nisi caput quoque ipsius galea munitum sit, præsens istud proœmium tuæ paternæ sapientiae destinatum tractatui meo in partes distincto censui anteponendum, ut hinc munitionem, seu galeatum sit ejus caput, et principium contra sagittarios de longe, atque sicarios de propœfrientes, et lædere paratos in obscuro etiam rectos corde (Psal. x, 3). Tu igitur, quem rectum corde non dubito, quia non ambulas in obscuro, minime habes necessarium præmuniri hoc opusculo nostro; verumtamen propter alios in obscuro ambulantes hoc ipsum tibi destino, ubi placet approbandum, atque ubi rationabiliter displicet emendaendum, vel mihi, ut emendetur caute resignandum.

Explicit epistola.

INCIPIT PROCEMIUM.

In præsenti opusculo sermo mihi est permaxime contra duas hæreses partim antiquas, partim novas.